

Eenheid & Verscheidenheid

Regionale identiteit en landschappelijke transitie in Wieringen en Wieringermeer

MSc Thesis Landscapearchitecture and planning

Specialisatie Sociaal-ruimtelijke Analyse

Begeleiding: Dr. H.J. de Haan

Wageningen Universiteit

Vakcode: SAL-80436

Wageningen

Juni 2009

Vooraf

Voor u ligt de scriptie 'Eenheid & Verscheidenheid: Regionale identiteit en landschappelijke transitie in Wieringen en Wieringermeer.' Deze scriptie is geschreven ter afronding van de specialisatie Sociaal-ruimtelijke Analyse van de Masteropleiding Landscapearchitecture and Planning.

Regionale identiteit is een onderwerp dat gedurende mijn studieperiode de aandacht heeft getrokken. De vragen over wat regionale identiteit nu precies inhoudt en wie bepaalt welke identiteit een regio heeft waren aanleiding voor dit onderzoek. Zeker wanneer een regio op het punt staat te veranderen is het belangrijk om te beseffen welke toekomst de regio heeft en wie hierbij gebaat is. Dit heeft invloed op hoe men zich uitlaat over het gebied. Dat regionale identiteit een instrument kan zijn om veranderingen in gang te zetten wordt hierbij erkend. Vaak worden bewoners die in het gebied wonen niet betrokken bij plannen wanneer het plan een grote economische waarde heeft. Bewoners zien het gebied waarin zij wonen anders dan degenen die bij de planvorming de touwtjes in handen hebben. Dit kan tot gevolg hebben dat bewoners binding verliezen met het gebied of zich zelfs niet meer thuis voelen in hun 'eigen' gebied. In dit onderzoek komen bewoners aan het woord in een regio waarvan de toekomst is geschetst door anderen.

Met het schrijven van deze scriptie is een eind gekomen aan mijn studieperiode. Deze periode is gestart met interesse voor het landelijke gebied en eindigt hier ook mee. De keuze voor Sociaal-ruimtelijke Analyse en de invulling hiervan is voortgekomen uit een nieuwsgierigheid die bij het afronden van deze studie nog niet is gestild. Het landelijk gebied staat nimmer stil en ik ben dan ook blij dat deze scriptie het startpunt is voor mijn leertraject als professional.

Hierbij wil ik Henk de Haan bedanken voor zijn begeleiding tijdens het schrijven van deze thesis. Daarnaast bedank ik ook alle bewoners en professionals die ik heb mogen interviewen voor hun inbreng en gastvrijheid. De wijze waarop zij over hun regio vertelden, heb ik als zeer waardevol ervaren.

Wageningen, juni 2009

Mieke Groot

Samenvatting

Het startpunt voor dit onderzoek zijn de ontwikkelingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden op het platteland. De accenten binnen het beleid komen steeds meer te liggen op de consumptieve aspecten van het landelijk gebied in plaats van op de productie. Dit resulteert in een toenemende aandacht voor onderwerpen als burgerparticipatie, cultureel erfgoed en identiteit.

De focus binnen dit onderzoek ligt op de identiteit van een regio oftewel regionale identiteit. Dit is een beeld van een gebied waardoor deze van andere gebieden onderscheiden kan worden. Dit beeld wordt geconstrueerd op basis van de kenmerken van een regio. Bij dit onderzoek wordt gericht op de regionale identiteit die bewoners aan een gebied toekennen. Deze benadering wordt nauwelijks als uitgangspunt genomen bij onderzoek naar regionale identiteit. Ook professionals participeren in dit onderzoek. Hierdoor kan worden onderzocht of een verschil waarneembaar is tussen bewoners en professionals bij het toekennen van een regionale identiteit aan een gebied. De probleemstelling van dit onderzoek luidt: Welke regionale identiteiten zijn waarneembaar in een regio en op welke wijze?

Voor het construeren van een regionale identiteit is geen handleiding beschikbaar, daarom zijn uit de sociologie een aantal concepten geselecteerd waarmee getracht wordt vat te krijgen op een regionale identiteit. Als casus voor dit onderzoek is gekozen voor de regio Wieringen - Wieringermeer. De reden hiervoor is dat deze regio de aankomende jaren een landschappelijke transitie ondergaat, doordat er een randmeer tussen beide gemeenten wordt gerealiseerd. De stelling wordt in dit onderzoek aangenomen dat men meer over hun woon- en werkruimte nadenken wanneer deze dreigt te veranderen. De dataverzameling bestaat uit het afnemen van vijftien semi-gestructureerde interviews, waarvan zeven met bewoners uit beide gemeenten en acht met professionals die werkzaam zijn in en/of voor het gebied.

Een van de belangrijkste conclusies is dat het betrekken van een diversiteit aan onderzoeksthema's en doelgroepen het construeren van een regionale identiteit bemoeilijkt. Het koppelen van data aan de concepten om vervolgens te vertalen naar een regionale identiteit is niet eenvoudig. Het is opmerkelijk dat wanneer men de regio beschrijft regelmatig hetzelfde mechanisme wordt gebruikt. Zowel bewoners als professionals beschrijven Wieringen en de Wieringermeer aan de hand van de tijdslijn, het landschap en het onderscheid tussen beide gemeenten. Bewoners en professionals delen een grote hoeveelheid aan standpunten. Er kan niet worden geconcludeerd dat een verschil waarneembaar is tussen de regionale identiteit die bewoners en professionals aan een regio toekennen.

Inhoud

1	Inleiding	[11]
1.1	Aanleiding onderzoek [11]	
1.1.1	Van productielandschap naar consumptielandschap [11]	
1.1.2	Intrede van platteland vernieuwing [11]	
1.1.3	Intrede van identiteit [12]	
1.2	Doelstelling en probleemstelling [13]	
1.3	Relevantie [13]	
1.3.1	Wetenschappelijke context [13]	
1.3.2	Maatschappelijke context [13]	
1.4	Leeswijzer [14]	
2	Regionale identiteit in de dagelijkse leefomgeving	[15]
2.1	Regionale identiteit als instrument [15]	
2.1.1	Branding [15]	
2.1.2	Streekproducten [17]	
2.1.3	Transformatie van regio's [18]	
2.2	Regionale identiteit als alledaagse verbeelding [19]	
3	Theoretisch kader	[21]
3.1	Het begrip regionale identiteit [21]	
3.1.1	Kenmerken regionale identiteit [21]	
3.1.2	Inhoud regionale identiteit [23]	
3.1.3	Vorming regionale identiteit [24]	
3.2	Het conceptualiseren van regionale identiteit [25]	
3.2.1	Perceptie [25]	
3.2.2	Waardering [26]	
3.2.3	Sociale representaties [27]	
3.2.4	Plaatsgevoel [28]	
3.2.5	'Othering' [30]	
3.3	Samenhang tussen concepten [30]	

3.4 Onderzoeksvragen [32]

4 Methodologie [33]

4.1 Casestudy [33]

4.2 Dataverzamelmethode [34]

4.3 Selectie respondenten [35]

4.4 Operationaliseren van regionale identiteit [36]

4.5 Van data naar regionale identiteit [39]

5 De Casus: Wieringen en de Wieringermeer [40]

5.1 Het voormalig eiland Wieringen [40]

5.1.1 Wieringen anno 2009 [40]

5.1.2 Historie van Wieringen [41]

5.2 De ingepolderde Wieringermeer [42]

5.2.1 Wieringermeer anno 2009 [42]

5.2.2 Het ontstaan van de Wieringermeerpolder [43]

5.3 Wieringen en Wieringermeer in cijfers [44]

5.3.1 Bevolking [44]

5.3.2 Wonen [45]

5.3.3 Economische situatie [46]

5.3.4 Grondgebruik [47]

5.3.5 Landbouw [47]

5.4 Het Wieringerrandmeer [48]

5.4.1 Oorsprong plan [48]

5.4.2 Inhoud plan [50]

5.5 Introductie respondenten [50]

5.5.1 Bewoners van Wieringen [50]

5.5.2 Bewoners uit de Wieringermeer [52]

5.5.3 Professionals in het gebied werkzaam [52]

5.5.4 Professionals buiten het gebied werkzaam [54]

6 Dataverzameling: De regio vertelt **[55]**

- 6.1 Wonen, werken en recreëren [55]
 - 6.1.1 Woonomgeving [55]
 - 6.1.2 Werken [56]
 - 6.1.3 Natuur & recreatie [61]
- 6.2 Landschap en ruimtelijke differentiatie [63]
 - 6.2.1 Landschapskenmerken [63]
 - 6.2.2 Beschrijving van (niet) gewaardeerde plekken [65]
 - 6.2.3 Ruimtelijke differentiatie [68]
- 6.3 Gemeenschap en de bewoners [69]
 - 6.3.1 Gemeenschap [69]
 - 6.3.2 Verenigingsleven [72]
 - 6.3.3 Wegtrekken van jongeren [73]
 - 6.3.4 Bewoners [74]
 - 6.3.5 Binding met het gebied [78]
- 6.4 Toekomstverwachting [80]
 - 6.4.1 Komst Wieringerrandmeer [80]
 - 6.4.2 Pro's en contra's randmeer [84]
 - 6.4.3 Noodzaak van een impuls [86]
 - 6.4.4 Wieringer weer een eiland? [87]
 - 6.4.5 Ontwikkeling van het gebied [88]

7 Analyse: Van beschrijvingen naar een regionale identiteit **[92]**

- 7.1 Constructie van een identiteit [93]
- 7.2 Patronen uit empirische data [94]
 - 7.2.1 Analyse van Wonen, werken en recreëren [94]
 - 7.2.2 Analyse van Landschap [97]
 - 7.2.3 Analyse van de gemeenschap en bewoners [97]
 - 7.2.4 Analyse van de Toekomstverwachting [101]
- 7.3 Toepasbaarheid concepten [103]
- 7.4 Toekenning identiteit aan regio [105]
- 7.5 Koppeling tussen theorie en empirische data [108]

8	Conclusies	[111]
9	Discussie en aanbevelingen	[116]

Literatuurlijst

Bijlage I Overzicht interviewvragen

1 Inleiding

1.1 Aanleiding onderzoek

Het startpunt voor dit onderzoek zijn de ontwikkelingen die de afgelopen jaren hebben plaatsgevonden op het platteland. Een voorbeeld hiervan is de mobiliteit van de mens die buitengewoon is toegenomen de laatste decennia. Het gevolg hiervan is dat men niet meer gebonden is aan één plek voor wonen en werk. Daarnaast is het platteland voor velen een rustplek geworden waar zij vanuit de stad naartoe trekken om te genieten van de rust en de ruimte. De partijen die een belang hebben bij het platteland maken van dit gebied een drukbezet speelveld. Vanaf hier wordt toegewerkt naar het onderwerp van dit onderzoek, het gebruik van het begrip regionale identiteit.

1.1.1 *Van productielandschap naar consumptielandschap*

Er heeft een verschuiving plaatsgevonden op het platteland. Waar voorheen de agrarische sector een regierol had over het landelijk gebied, is dit nu niet meer het geval. De afname van agrarische bedrijven (Ruimtelijk Planbureau, 2005) biedt ruimte voor andere functies van het landelijk gebied. Daarbij wordt een grootschalig agrarisch landschap minder gewaardeerd dan de kleinschalige cultuurlandschappen (Ruimtelijk Planbureau, 2005). De accenten binnen het beleid komen meer en meer te liggen op de consumptieve aspecten van het landelijk gebied. In de opkomst van

nieuwe functies van het platteland is dan ook een verschuiving van productielandschap naar consumptielandschap te herkennen (Engbersen, 2001; Simon, 2005a).

Functies als toerisme, natuur en water krijgen in het nationaal en provinciaal beleid meer ruimte dan dit voorheen het geval was. Met de intrede van deze herprioritering worden ook nieuwe partijen betrokken. Hierdoor is het landelijk gebied een complex speelveld geworden met diverse partijen op diverse niveaus die allen een stem willen bij het richting geven aan een gebied. De decentralisatie die is ingezet in de Nota Ruimte van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu et al. (2006) geeft meer verantwoordelijkheden aan lagere overheden. Lokale partijen krijgen meer kans om te participeren in gebiedsprocessen, omdat de betrokken overheid op kleinere schaal werkt en hierdoor toegankelijker wordt. Veranderingen op het platteland kunnen ook gedeeltelijk toegeschreven worden aan de vrijetijdsbesteding van burgers. Het aantal dagtochten dat burgers ondernemen is de afgelopen jaren toegenomen (LNV Consumentenplatform, 2005). Plattelandstoerisme is een groeiende economische tak die hieruit voortkomt.

1.1.2 *Intrede van plattelandsvernieuwing*

De bovenstaande ontwikkelingen resulteren in een breed scala aan bottom-up initiatieven die onder de noemer Plattelandsvernieuwing geplaatst kunnen worden. Deze lokale of regionale initiatieven zorgen voor diversiteit in het landelijk gebied. In de jaren negentig vindt

deze trend zijn oorsprong om onder de druk van de 'agricultural squeeze' (Van der Ploeg et al., 2001) uit te komen. Deze druk is ontstaan doordat de kosten in de agrarische sector stegen, maar de opbrengsten nagenoeg op hetzelfde niveau bleven (fig. 1.1). De geringe marge die overbleef was de aanzet voor agrariërs om naar oplossingen te zoeken. Eén van de oplossingen is het bedrijven van plattelandsvernieuwing. Bijvoorbeeld in de vorm van het opstarten van een boerencamping of een contract afsluiten voor weidevogelbeheer. Hierdoor kan een beter inkomen worden gegenereerd. Dit wil echter niet zeggen dat plattelandsvernieuwing alleen geïnitieerd wordt vanuit de agrarische sector. Het kan naast het creëren van een betere situatie voor agrariërs ook de leefbaarheid van een gebied vergroten, maar bijvoorbeeld ook een betere economische positie bewerkstelligen voor een regio. Dit maakt het ook interessant voor andere partijen, zoals recreatieve ondernemers of de overheid.

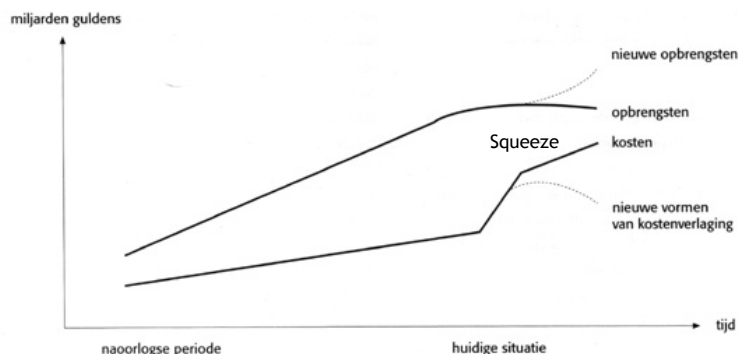

Fig. 1.1 Agricultural squeeze

1.1.3 Intrede van identiteit

De geschetste ontwikkelingen resulteren in een toenemende aandacht voor onderwerpen als burgerparticipatie, cultureel erfgoed en identiteit (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999). In beleid en projectinitiatieven ontstaat door de functieveranderingen meer ruimte voor deze onderwerpen. Dit is een gevolg van de eerder genoemde verschuiving van productielandschap naar consumptielandschap.

De interesse voor identiteit kan gekoppeld worden aan een andere ontwikkeling die plaatsvindt in de maatschappij, namelijk de globalisering. Enerzijds biedt onder meer de technologieontwikkeling kansen om op internationaal niveau te werken. De Europese eenwording is hiervan een voorbeeld. Anderzijds grijpt men als tegenbeweging terug op het eigene. Dit proces kan worden verklaard aan de hand van de twee tegengesteld werkende krachten, een lokaal gerichte, centripetale kracht en een (inter)nationaliserende, centrifugale kracht (Coeterier, 2000). De centripetale krachten nemen af en de centrifugale nemen toe. De identiteit van een plek dreigt dus te verzwakken door de centrifugale kracht, daarentegen zorgt de centripetale kracht ervoor dat men belang hecht aan een eigen identiteit.

In beleidsnotities wordt het begrip identiteit veelal gebruikt om bij het ontwikkelen van een gebied terug te grijpen op de authentieke karakteristieken. In de nota Belvedere van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (1999) wordt identiteit gezien als één van de belangrijke peilers: bij projecten waar identiteit een rol speelt wordt een meerwaarde gecreëerd. Identiteit kan betrekking hebben op landelijke schaal, maar ook op regionale of lokale schaal. Dat gemeenten hier ook aandacht aan schenken blijkt bijvoorbeeld uit de tekst die gemeente Ooststellingwerf (Fr.) op haar website heeft gezet: “Ondanks de samenvoeging met Friesland heeft het Stellingwerf gebied haar eigen identiteit behouden. Een identiteit die bepaald wordt door de geschiedenis, maar ook door de inrichting van het landschap en de bebouwing, door volkscultuur, maar vooral door de eigen streektaal het Stellingwerfs.” (website gemeente Ooststellingwerf)

De focus binnen dit onderzoek ligt op de identiteit van een regio oftewel regionale identiteit. Dit is een beeld van een gebied waardoor deze van andere gebieden onderscheiden kan worden. Dit beeld wordt door bewoners, ondernemers en recreanten geconstrueerd op basis van de kenmerken van een streek. Een regionale identiteit wordt dus door mensen geconstrueerd en dit resulteert in meerdere regionale identiteiten van een regio (Kruit et al., 2004).

1.2 Doelstelling en probleemstelling

De doelstelling van dit onderzoek is inzicht krijgen in het begrip regionale identiteit en de toepasbaarheid hiervan in de praktijk. Deze doelstelling kan behaald worden door het vinden van een antwoord op de probleemstelling van dit onderzoek:

Welke regionale identiteiten zijn waarneembaar in een regio en op welke wijze?

1.3 Relevantie

De relevantie van dit onderzoek kan uitgesplitst worden in twee verschillende contexten, de wetenschappelijke en de maatschappelijke context.

1.3.1 Wetenschappelijke context

Identiteit en regionale identiteit zijn onderwerpen waarover veel gepubliceerd wordt voor het wetenschappelijke debat. Het betreft hier voornamelijk de eigenschappen van het concept en het belang dat eraan wordt gehecht (erkenning). In mindere mate betreft dit de toepasbaarheid van en empirische data omtrent het concept. Dit onderzoek tracht een bescheiden bijdrage te leveren aan deze *knowledge gap*.

1.3.2 Maatschappelijke context

In een regio kan men wonen, werken en recreëren. Hierbij speelt de omgeving een rol: het betekent iets voor de bewoners. Dit onderzoek inventariseert bij bewoners wat zij vinden van het gebied en welke betekenis dit voor hen heeft. De stem van de ‘gewone’ burger speelt

een belangrijke rol in dit onderzoek. In de planvorming wordt identiteit belangrijker, maar dit betekent niet dat bewoners vanzelfsprekend een grote rol hierin krijgen. Daarnaast worden ook professionals in dit onderzoek betrokken die in en voor het gebied werkzaam zijn. Reden hiervoor is dat zij mogelijk een andere regionale identiteit aan het gebied toekennen als de bewoners. Dit onderzoek draagt bij aan het inzichtelijk maken van de identiteit welke aan een regio wordt toegekend door bewoners en professionals.

1.4 Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken is beschreven op welke wijze het onderzoek heeft vorm gekregen en wat de resultaten hiervan zijn. In hoofdstuk 2 wordt een inleiding gegeven op welke wijze regionale identiteit wordt gebruikt en hoe men in de alledaagse leefwereld in aanraking komt met dit begrip. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de wetenschappelijke verkenning van het begrip regionale identiteit en verwante begrippen geschetst in het theoretisch kader. Aan de hand daarvan zijn de onderzoeksvragen geformuleerd voor dit onderzoek. De methode, die gebruikt is om antwoord te krijgen op de onderzoeksvragen, staat beschreven in hoofdstuk 4. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt de casus beschreven die gebruikt wordt voor dit onderzoek. Daarnaast worden ook de respondenten geïntroduceerd die betrokken zijn bij dit onderzoek. De resultaten van de dataverzameling uit de empirie wordt beschreven in hoofdstuk 6. Deze data wordt geanaly-

seerd in hoofdstuk 7 met behulp van het geconstrueerde theoretisch kader. In hoofdstuk 8 worden de onderzoeksvragen beantwoord en de conclusies getrokken. Ten slotte worden in het afsluitende hoofdstuk 9 de onderzoeksresultaten bediscussieerd en worden aanbevelingen gedaan voor vervolgonderzoek.

2 Regionale identiteit in de dagelijkse leefomgeving

Het begrip regionale identiteit komt niet alleen tot uiting in het wetenschappelijke debat, maar ook in de dagelijkse leefomgeving. Hierin is regionale identiteit op een dusdanige manier verweven met de werkelijkheid dat deze nauwelijks herkenbaar is. In dit hoofdstuk wordt aan de hand van voorbeelden uit de praktijk uiteengezet op welke manier men in de dagelijkse leefomgeving in aanraking kan komen met dit begrip. Regionale identiteit wordt in de praktijk voor meerdere doeleinden ingezet, het begrip is dan ook tweeledig. Enerzijds is het een beeld dat aan een gebied wordt toegekend door bewoners en gebruikers. Anderzijds is het een instrument om bepaalde doelen te realiseren. Dit hoofdstuk tracht inzicht te geven in deze twee benaderingen. De eerste benadering staat echter centraal in dit onderzoek.

2.1 Regionale identiteit als instrument

Voor het gebruiken van regionale identiteit als instrument wordt door Kruit et al. (2004) onderscheid gemaakt tussen vijf motieven: behouden, verbinden, vermarkten, onderscheiden en ontwikkelen van regio's. De drie laatstgenoemde motieven worden hieronder nader besproken in het perspectief van achtereenvolgens: branding, streekproducten en het transformeren van regio's. Hierdoor kan inzicht worden verkregen hoe aan de motieven in de dagelijkse leefomgeving vorm wordt gegeven. De opkomst van branding, streekproducten en

het transformeren van regio's kan niet los van elkaar worden gezien. Plattelandsvernieuwing kan als verzamelnaam worden gebruikt waaronder zij geplaatst kunnen worden. De opkomst van streekproducten kan als onderdeel van branding worden beschouwd. Regionale identiteit kan een instrument zijn om een regio te ontwikkelen oftewel het toepassen van plattelandsvernieuwing.

2.1.1 Branding

Bij het vermarkten van een regio kan het concept regionale identiteit worden ingezet. Dit proces krijgt in de wetenschappelijke literatuur vooral aandacht vanuit de marketing onder de naam branding. Over de definitie van branding is een discussie gaande in het wetenschappelijke debat. Kort gezegd wordt bij place branding productbranding toegepast op plaatsen (Kavaratzis & Ashworth, 2005), dit is een eenvoudige uitleg van het begrip. Hier wordt niet getracht een juiste definitie voor branding te vinden. Het doel van deze subparagraaf is om inzicht te geven in de wijze waarop regio's op de kaart worden gezet. Regio's, plaatsen en steden worden door marketingstrategieën op de kaart gezet. Het gaat hierbij niet enkel om het toekennen van een slogan of logo aan een plaats. Door branding wordt een plaats tot een merk ontwikkeld. Een merk omvat een set van fysieke en sociaal-psychologische kenmerken en overtuigingen die worden geassocieerd met het product (Simões & Dibb, 2001). Voorbeelden hiervan zijn de campagnes die ontwikkeld zijn voor de marketing van steden als Amsterdam met de slogan 'I Amsterdam' (fig. 2.1) en Gro-

ningen met de slogan 'Er gaat niets boven Groningen' (fig. 2.2).

Fig. 2.1 Logo voor Amsterdam

Voorbeeld 1: Er gaat niets boven Groningen

In 2003 is het bureau Marketing Groningen opgericht met de belangrijkste taak om een marketingstrategie te ontwikkelen voor de stad en de provincie Groningen. Met deze marketingstrategie wil men het doel behalen dat zij zich gesteld hebben: meer bezoek naar Groningen te genereren, bezoekers die ook nog eens vaker komen en meer geld besteden in stad en provincie (website Toerisme Groningen). Blijkbaar is het hanteren van een marketingstrategie de sleutel tot het trekken van meer toeristen. De slogan die zij bedacht hebben komt terug bij elke activiteit die in de stad georganiseerd wordt voor toeristen. Ook wordt hiermee geadverteerd in kranten, reclame-spotjes en tv-spotjes. Groningen richt zich niet alleen op het trekken van de toerist, maar ook op aankomende studenten, werkgevers en nieuwe bewoners. Ook bieden zij een breed assortiment 'Er gaat niets boven Groningen'-producten te koop aan. Bij dit merk werken de verschillende toeristische partijen samen om zoveel mogelijk bekendheid te geven aan deze marketingstrategie.

Fig. 2.2 Logo voor Groningen

Er zijn drie processen geïdentificeerd die ervoor zorgen dat een plek betekenis krijgt en geconstrueerd wordt in 'peoples mind' (Crang 1998; Holloway & Hubbard 2001). Ten eerste gebeurt dit door interventies, zoals planning, stedelijk ontwerp etc. Ten tweede, door de manier waarop specifieke plaatsen worden gebruikt. Ten derde door de diverse vormen van representaties die vertolkt worden door films, boeken, schilderijen, nieuws etc. Ook branding van plekken en steden kan onder de derde categorie worden geschaard. Mensen nemen plaatsen waar door middel van percepties en beelden. De beelden en percepties die men heeft van de ruimte spelen een rol bij branding. Place branding richt zich hierop en neemt deze percepties en beelden als belangrijk uitgangspunt bij het ontwikkelen van een gebied (Kavaratzis & Ashworth, 2005). Wat bij branding feitelijk gebeurt, is het gebruik maken van regionale identiteit in projecten en activiteiten voor een regio. Deze regionale identiteiten zijn omgezet in producten om te kopen en te verkopen. Producten zijn ontwikkeld voor bepaalde doelen en regionale identiteit wordt ingezet om deze doelen te bereiken. Op deze manier worden identiteiten van een regio gebruikt om waarde toe te voegen aan producten. Waar een plek of plaats wordt omgezet in een merk, zijn regionale identiteiten niet geconstrueerd om een regio te representeren, maar om producten te verkopen (Simon, 2005a). Branding kan zich richten op steden, zoals hierboven beschreven is, maar ook op regio's. Een regio die middels branding op de kaart is gezet, is de streek Toscane in Italië. Dit gebied is

ontwikkeld als een merk, wanneer men denkt aan dit gebied komen beelden van wijn, kunst, een aangenaam klimaat en het landschap naar voren.

Voorbeeld 2: Wijnroutes in Toscane

Toscane is een streek gelegen in het midden van Italië (fig. 2.3), met belangrijke toeristische steden als Florence, Pisa en Siena. Toscane kan gezien worden als een strategische positie tussen deze toeristische steden om zich ook te ontwikkelen op toeristisch gebied (Brunori et al., 2004). Een instrument dat ontwikkeld is om Toscane op de kaart te zetten zijn de wijnroutes. Hiertoe hebben wijnproducenten, producenten van honing, jam en olijven, bedrijven gericht op agrotourisme, restaurant, camping en hotels zich verenigd in een consortium. Hierdoor is een breed netwerk ontstaan dat zich inzet om toeristen te trekken. Deze wijnroutes dienen als voorbeeld om het gebied om te zetten in een product. De routes worden in Toscane met andere routes geïntegreerd die gecreëerd zijn rondom streekproducten, natuurgebieden, handwerk en historische monumenten (Brunori et al., 2004). Door middel van branding is een beeld geconstrueerd van het gebied dat het een plek is waar geconsumeerd wordt in plaats van een gebied waar geproduceerd wordt.

2.1.2 Streekproducten

Voor het onderscheiden van een regio kunnen verschillende criteria gehanteerd worden. Enerzijds kan dit betrekking hebben op fysieke grenzen, maar anderzijds kan hierbij ook gedacht worden aan kwaliteiten die een regio heeft. Zo kan een regio bekend staan om zijn historie, zoals de textielindustrie de regio Twente heeft vormgegeven, maar ook om de

Fig 2.3 Toscane in Italië

kwaliteit van de producten die de regio produceert: zoals de jam uit De Betuwe die door Flipje op de kaart is gezet. Door het produceren van producten met ingrediënten uit een specifieke regio of plaats kunnen streekproducten worden geproduceerd en vermarkt. In Nederland, maar ook elders, worden streekproducten geproduceerd. Door de producten op eigen wijze te produceren en te vermarkten tracht men waarde aan het product toe te voegen. Indirect wordt het gebied hiermee op de kaart gezet. Een voorbeeld van een gebied waar men een gebied wil promoten door middel van streekproducten zijn de Waddeneilanden.

Voorbeeld 3: Waddengoud

Stichting Waddengroep is in 2003 begonnen met het streekmerk Waddengoud (fig. 2.4) voor producenten en handelaren uit de waddenregio. 'Het geeft uitdrukking aan het Waddengevoel bij consumenten, aan eerlijke producten uit de Waddenstreek, aan de specifieke smaakkenmerken van deze producten en de verantwoorde, ambachtelijke en duurzame productie wijze' (website Waddengoud). De stichting Waddengroep is erkend door de organisatie Streek-eigen Producten Nederland. Dit betekent regionale herkomst en verwerking, duurzame productiewijze en onafhankelijke controle. Er bestaat een ruim assortiment van streekproducten, zoals: dekkenbedden, ijs, vlees, zout, etc.

Fig. 2.4 Logo Waddengoud

In het assortiment van streekproducten is kaas een veelvoorkomend product. De gebieden onderscheiden hun kaas van elkaar door de naam van het gebied aan de kaas te koppelen. Zeer bekend is de Goudse Kaas, hoewel deze voorheen alleen in Gouda werd geproduceerd, staat dit merk nu voor de productie van de kaas en niet voor de herkomst van de kaas. De herkomst van de kaas is wel van belang bij Beemsterkaas. Deze kaas wordt uitsluitend geproduceerd in de Beemster. Bij de verkoop van deze kaas wordt indirect ook de identiteit van de

regio verkocht. Op de website van de kaas wordt ingegaan op de historie en de ligging van het gebied. De kaas en het gebied zijn met elkaar verbonden. Bij het horen van de naam Beemster kan dit beeld direct gekoppeld worden aan de kaas. Het moge duidelijk zijn dat de Beemster meer is dan een gebied waar Beemsterkaas wordt geproduceerd. Dit is een voorbeeld waarbij het produceren van Beemsterkaas als een identiteit van de regio kan worden gezien. Dit betekent echter niet dat dit de enige regionale identiteit van de Beemster is.

2.1.3 Transformeren van regio's

In het landelijk gebied is het toepassen van plattelandsvernieuwing opgekomen in de jaren negentig, zoals dit beschreven is in de inleiding. Kort gezegd, door plattelandsvernieuwing wordt een andere richting gegeven aan het landelijk gebied dan in de tijd van de modernisering geschiedde. Bij de casus die is gekozen voor dit onderzoek wordt nader ingegaan op het toepassen een landschappelijke transitie als middel om een economische impuls te geven aan een regio. Een dergelijk initiatief is niet nieuw, een voorbeeld van een landschappelijke transformatie met water in de hoofdrol is Blauwestad in Groningen. Door het ontwikkelen van een nieuwe regionale identiteit wordt getracht het gebied economisch vitaal te maken.

Voorbeeld 4 *Blauwestad*

De Blauwestad is een nieuw dorp dat gecreëerd is in de provincie Groningen, in het gebied het Oldambt. Dit dorp is gemaakt om de economische gesteldheid en de leefbaarheid van het gebied het Oldambt te verbeteren. Dit plan telt 1500 woningen, een meer van circa 800 hectares, de aanleg van 350 hectares Ecologische Hoofdstructuur en toeristische recreatieve voorzieningen (website Blauwestad). Om dit plan te verwezenlijken is een groot aantal hectares landbouwgrond onder water gezet. In figuur 2.5 is het plangebied te zien van Blauwestad. Alles wat blauw is ingetekend was landbouwgrond. De gele vlakken zijn gemaakte stranden en de lichtgroene vlakken zijn de nieuwe woonwijken.

Fig. 2.5 Plangebied Blauwestad

2.2 Regionale identiteit als alledaagse verbeelding

Het onderzoeken van regionale identiteit begint bij het erkennen van plattelandsvernieuwing dat op diverse wijzen plaatsvindt in het landelijk gebied. Vervolgens is een tweedeling

waar te nemen met betrekking tot het onderzoeksonderwerp: regionale identiteit als instrument en regionale identiteit als een beeld dat door bewoners en gebruikers aan een regio wordt toegekend.

Bij de gegeven voorbeelden is veelal sprake van een recreatieve positionering van het gebied. De wijze waarop de regionale identiteit wordt neergezet wordt vormgegeven door het hanteren van een strategie en deze wordt via de media gecorrespondeerd met recreanten en toeristen. Hier wordt regionale identiteit gebruikt als instrument en wordt een gebied een identiteit toegekend door belanghebbende (externe) partijen. De wijze waarop een regio gepositioneerd wordt, is na te gaan en kan redelijk eenvoudig worden onderzocht. Dit onderzoek richt zich echter op de benadering waarbij bewoners en gebruikers een identiteit aan een regio toekennen. In het gebied wonen namelijk bewoners die nauwelijks iets te maken hebben met de regio als product, zij gebruiken het als woon- en/of werkruimte. In dit onderzoek wordt gezocht naar de regionale identiteit die door mensen wordt toegekend aan hun alledaagse leefomgeving. Deze benadering wordt nauwelijks als uitgangspunt genomen bij onderzoek naar regionale identiteit. Daarom is het interessant om regionale identiteit ditmaal van binnenuit te onderzoeken. Dit onderzoek tracht dan ook een bescheiden bijdrage te leveren aan de *knowledge gap*.

Maatschappelijke relevantie

De focus in dit onderzoek ligt op diegenen die dagelijks of met grote regelmaat te maken heeft met een gebied. De regionale identiteit die geventileerd wordt door een marketing-campagne wordt verder buiten beschouwing gelaten. Om de regionale identiteit te onderzoeken die door bewoners aan een gebied wordt toegekend is als casus gekozen voor de gemeenten Wieringen en Wieringermeer. Door deze gemeenten is een plan ontwikkeld om hun grondgebied een economische impuls te geven. Deze impuls is volgens de plannenmakers noodzakelijk om de regio vitaal te houden en de vergrijzing tegen te gaan. Hiermee tracht men een aantrekkelijk gebied te realiseren waar mensen naartoe gaan, om te wonen en/of te recreëren. In ieder geval dient de vooropgestelde neerwaartse spiraal hiermee beëindigd te worden. Dit plan is tot stand gekomen op een top-down wijze in plaats van een bottom-up wijze. Buitenstaanders bepalen dat het gebied een impuls nodig heeft en op welke wijze deze wordt gegeven. De inhoud van dit plan en de argumenten hiervoor zijn mogelijk niet in lijn met het beeld dat de bewoners van het gebied heeft. Dit onderzoek laat bewoners aan het woord om erachter te komen hoe zij deze landschappelijke transitie ervaren. Deze grootschalige verandering is relevant om regionale identiteit te onderzoeken. In dit onderzoek wordt de stelling aangenomen dat bewoners zich meer bewust worden van de omgeving op het moment dat deze dreigt te veranderen. Ook professionals participeren in dit onderzoek. Hierdoor kan worden onderzocht of een verschil

waarneembaar is tussen bewoners en professionals bij het toekennen van een regionale identiteit aan een gebied.

Wetenschappelijke relevantie

In de literatuur is onderzoek gedaan naar regionale identiteit, veelal met het doel om een gebied weg te zetten als product. Branding is in het wetenschappelijke debat een populair concept, maar in dit onderzoek wordt daar verder niet op in gegaan. Hier wordt niet de vraag gesteld welke identiteit van buitenaf aan een gebied wordt toegekend, maar welk beeld men van binnenuit identificeert met de regio. In deze context worden de bewoners en andere participanten bevraagd naar de huidige ontwikkelingen in het gebied. Ook wordt onderzocht of zij überhaupt een regionale identiteit aan het gebied toekennen. Hiervan zijn in de literatuur geen voorbeelden gevonden en daarom tracht dit onderzoek een bescheiden bijdrage te leveren aan *knowledge gap* rondom dit onderwerp.

Om dit te kunnen onderzoeken dient een literatuuronderzoek plaats te vinden om in kaart te brengen wat regionale identiteit is en hoe dit begrip meetbaar kan worden gemaakt. In het volgende hoofdstuk, het theoretisch kader wordt beschreven wat in dit onderzoek wordt verstaan onder regionale identiteit en op welke wijze inzicht wordt verkregen op de regionale identiteit die men aan een gebied toekent.

3 Theoretisch kader

Om grip te krijgen op het begrip regionale identiteit is een literatuuronderzoek uitgevoerd, waaruit onderstaand theoretisch kader is opgesteld. In de eerste paragraaf wordt de definitie van regionale identiteit weergegeven die gehanteerd wordt tijdens dit onderzoek. Daarnaast worden ook de eigenschappen van dit begrip beschreven. In paragraaf 3.2 komen concepten aan bod die tijdens het onderzoek gebruikt worden om regionale identiteit meetbaar te maken. Vervolgens is een schematisch overzicht weergegeven van de verschillende concepten en de samenhang hiertussen. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met de onderzoeksvragen die opgesteld zijn naar aanleiding van de inzichten die verkregen door dit theoretisch kader.

3.1 Het begrip regionale identiteit

In de wetenschappelijke literatuur is regionale identiteit een populaire term, eenduidig over de betekenis van deze term is men echter niet. Volgens Groote et al. (2000) is identiteit een plaats specifieke combinatie van endogene kwaliteiten en exogene ontwikkelingen. Deze verklaring is helder, maar laat veel ruimte open voor eigen interpretatie. Paasi (2003) maakt analytisch onderscheid tussen identiteit van een regio en regionale identiteit (regionaal bewustzijn). Regionale identiteit heeft betrekking op het verwant voelen met een regio, waarbij personen zich op verschillende wijzen

identificeren met een regio (leefstijl, dialect etc.). Zij voldoen aan de ‘structures of expectations’ die geïnstitutionaliseerd zijn als deel van een regio. Een voorbeeld hiervan is het deel van de bevolking dat zich een echte Brabander voelt. De ‘structures of expectations’ kan hier betrekking hebben de Bourgondische leefstijl, het dialect, het vieren van carnaval etc.

In dit onderzoek staat echter de identiteit van een regio centraal, er wordt onderzocht wat men benoemt als het eigene van de regio. De term regionale identiteit wordt gebruikt in dit onderzoek met de betekenis van identiteit van een regio. Hierbij wordt de definitie van Paasi (2003) als uitgangspunt genomen:

“ .. [Identity of a regio] points to those features of nature, culture and people that are used in the discourses and classifications of science, politics, cultural activism, regional marketing, governance and political or religious regionalization to distinguish one region from others. These classifications are always acts of power performed in order to delimit, name and symbolize space and groups of people”.

3.1.1 Kenmerken regionale identiteit

Bij het volgen van de bovenstaande definitie wordt dus aangenomen dat er verschillende kenmerken zijn vanuit natuur, cultuur en personen die tezamen een identiteit vormen. Uit het bovenstaande citaat komt duidelijk naar voren dat identiteiten gebruikt worden op verschillende niveaus met als doel het kunnen

onderscheiden van regio's. Hier wordt later in het hoofdstuk meer aandacht aan besteed. Nu gesteld is wat er in dit rapport onder regionale identiteit wordt verstaan resteren er vragen over wat een identiteit nu precies inhoudt. Welke eigenschappen heeft een identiteit? Groote et al. (2000) verwoordt dat hoewel er in het politieke debat verschillend wordt gedacht over identiteit, in het academische debat er grotendeels overeenstemming is over zes kenmerken van het begrip identiteit:

- 1) Regionale identiteiten worden door mensen aan een gebied toegekend. Dit betekent dat dit geen objectief beeld is van het gebied. Regionale identiteit is dus een sociale constructie.
- 2) Deze constructies zijn gebaseerd op waarneming/perceptie van karakteristieken of kwaliteiten van het gebied.
- 3) Aangezien de toekomst nog onbekend is, zijn deze percepties gebaseerd op het verleden.
- 4) Zowel tussen bewoners als professionals/organisaties bestaan verschillen, zij hebben allen een ander belang bij de ontwikkeling van een gebied. Dit resulteert in het toekennen van verschillende identiteiten aan een gebied. Regionale identiteiten zijn dus per definitie omstreden.
- 5) Het is van belang de context van een toegekende identiteit te deconstrueren om de motivatie hiertoe in kaart te brengen. Wie verkondigt een bepaalde identiteit en waarom? Een onderdeel hiervan is het ont-

rafelen wie over macht beschikt. Regionale identiteiten zijn per definitie contextueel.

- 6) Identiteit is een dynamisch concept welke verandert met zijn veranderende contexten. De machtsbalans tussen belanghebbenden kan veranderen, hun doelen kunnen veranderen, nieuwe belanghebbenden kunnen hun entree maken, nieuwe rurale functies kunnen opkomen etc. Regionale identiteiten zijn per definitie processen.

Deze kenmerken vormen niet de bouwstenen voor een identiteit, maar bij het ontleden van een identiteit komen deze aspecten naar voren. Met deze kenmerken in het achterhoofd kan een identiteit geïnterpreteerd worden. De context waarin een identiteit gestalte krijgt speelt bij de interpretatie een belangrijke rol. Uit het eerste kenmerk dat is genoemd, regionale identiteit is een sociale constructie, vloeit een additioneel kenmerk voort. Doordat mensen zelf een identiteit toekennen aan een plek of regio, heeft een plek of regio niet één identiteit, maar talloze identiteiten. Er kan onderscheid worden gemaakt tussen een interne en externe identiteit (Kruit et al., 2004). Het beeld dat van binnen uit wordt geconstrueerd door bewoners is de interne identiteit. De externe identiteit wordt gecreëerd door toeristen, overheid en andere partijen die van buiten af naar een gebied kijken. Het is duidelijk dat de interne identiteit niet vanzelfsprekend in overeenstemming is met de externe, toegeschreven identiteit.

Tussen interne en externe identiteiten bestaan verschillen: iedereen construeert op eigen wijze een identiteit. Het beeld dat een persoon heeft van een regio wordt beïnvloed door de achtergrond van deze persoon, zoals leeftijd, opleidingsniveau en afkomst. Dit betekent dat een identiteit niet breed gedragen hoeft te worden. Binnen dit lekendiscours kunnen bewoners en andere lokale partijen tegenstrijdige belangen hebben. Een voorbeeld hiervan is de confrontatie tussen het beeld van het platteland dat autochtone bewoners voor ogen hebben en het beeld van het platteland dat geconstrueerd is door nieuwkomers (Simon, 2005b; van der Ziel, 2003). Vanuit de regio (interne perspectief) is er goed zicht op de karakteristieken en diversiteit van het gebied, het is echter moeilijker om de kenmerkende eigenschappen van het gebied te noemen (Raad voor het Landelijk Gebied, 1999). Dit heeft te maken met de afstand van bewoners tot het gebied: deze is kort. Mensen van buiten het gebied (externe perspectief) hebben een zekere afstand en kunnen het gebied vergelijken met andere gebieden en hierdoor de eigenheid benoemen. Dit leidt mogelijk tot een oppervlakkige typering (stereotypen), doordat men niet op de hoogte is van de karakteristieken en diversiteit van het gebied. Dit maakt de typering van een buitenstaander net zo min objectief als die van de streekbewoners zelf (Kruit et al., 2004).

3.1.2 *Inhoud regionale identiteit*

Het is nu duidelijk welke kenmerken van toepassing zijn op een regionale identiteit. Echter roept dit de vraag op met welke elementen een

regionale identiteit wordt ingevuld. Over deze inhoud bestaan verschillende opvattingen. Hague (2005) schrijft dat een identiteit van een plek vier elementen bevat: ruimtelijke kwaliteiten, karakteristieken van inwoners, sociale omstandigheden en cultuur en/of geschiedenis. De combinatie van deze vier elementen maakt een regio uniek. De uniciteit van een regio kan ook benadrukt worden door de kenmerkendheid te benoemen waardoor de regio te onderscheiden is van anderen. Allen (1990) noemt kenmerkendheid als een element dat fundamenteel is voor een regio. Deze kan betrekking hebben op economische en sociale structuur; historische ontwikkeling en ervaringen; in culturele patronen of in alle drie. Paasi (2002) stelt een model voor het formeren van een identiteit dat bestaat uit vier vormen: het samenstellen van de territoriale vorm, de symbolische vorm, de institutionele vorm en het ontstaan van sociaalruimtelijke bewustzijn van de inwoners en de vastlegging van de regio in het regionale systeem.

Het benoemen van een identiteit is niet een eenvoudige optelsom van bovenstaande elementen. Coeterier (2000) heeft drie factoren benoemt die het bepalen van een identiteit bemoeilijken. Ten eerste kan het begrenzen van het gebied ingewikkeld zijn, doordat naastgelegen gebieden totaal verschillend van aard zijn, maar tezamen wel één geheel vormen. Dit is gerelateerd aan de definiëring van een regio, deze kan namelijk tot stand komen door een territoriale, symbolische of institutionele benadering (Paasi, 2002; Simon, 2001). De tweede

factor is dat een gebied te maken heeft met invloeden van verschillende niveaus en van verschillende herkomst. Een voorbeeld hiervan is de regelgeving uit Brussel die van toepassing is op heel Europa, zodat nivellering optreedt. Hierdoor loopt de identiteit van een gebied gevaar en dreigt deze af te zwakken. De laatste factor die het bepalen van een identiteit bemoeilijkt bestaat uit de functionele dragers van de identiteit. De afgelopen jaren hebben functieveranderingen plaatsgevonden in het landelijk gebied. Veel mensen werken, winkelen en recreëren in plaatsen buiten hun leefomgeving. Zoals Coeterier (2000) schrijft: “De groep bewoners wordt echter steeds heterogener, het gedrag is sterker gespreid in ruimte en de binding met de plek wordt steeds zwakker.” Dit brengt met zich mee dat tradities en ruimtelijke patronen verloren kunnen gaan, waardoor de identiteit gevaar loopt.

3.1.3 *Vorming regionale identiteit*

Bij het toekennen van een regionale identiteit aan een gebied worden (onbewust) standpunten ingenomen betreffende een aantal aspecten. Kruit et al. (2002) formuleert een viertal aspecten waardoor meer grip kan worden verkregen op een regionale identiteit: identiteitsdragere, gemeenschappelijkheid, maakbaarheid en veranderlijkheid. Bij elk aspect hoort een begrippenpaar die een schaal voorstelt waarop een positie kan worden ingenomen (tabel 3.1). Hierdoor kan meer duidelijkheid worden verschaft hoe het begrip regionale identiteit invulling krijgt.

Tabel 3.1 *Aspecten van regionale identiteit en behorende begrippenpaar*

Aspect	Begrippenpaar
Dragers	Fysiek - niet fysiek
Gemeenschappelijkheid	Individueel - cultureel
Maakbaarheid	Ontworpen - historisch gegroeid
Veranderlijkheid	Statisch - dynamisch

Bij de dragers van identiteit hoort het begrippenpaar fysiek - niet fysiek, hierbij gaat het om de kenmerken die tezamen een onderdeel van de identiteit vormen. Betreft dit alleen de uiterlijke landschapskenmerken (fysiek) of gaat het hierbij ook om betekenissen (niet fysiek) die men aan een regio geeft? Daarbij kunnen ook kenmerken van de gemeenschap bijvoorbeeld een invulling geven aan de regionale identiteit. Het tweede begrippenpaar geeft aan of regionale identiteit over een gemeenschappelijke waarde gaat of dat het per individu verschilt. In dit onderzoek wordt gezocht naar gemeenschappelijkheid in de wijze waarop bewoners en professionals over de regio denken. Er bestaan verschillende opvattingen over de mate van maakbaarheid van een regionale identiteit. Enerzijds bestaat de opvatting dat een regionale identiteit historisch moet groeien, anderzijds wordt deze tegenwoordig ook ontworpen. Dit heeft raakvlakken met interne en externe identiteit zoals deze eerder is beschreven. Het laatste begrippenpaar statisch - dynamisch behorend bij het aspect veranderlijkheid is ook een discussiepunt. Het construeren van een identiteit is eigenlijk altijd dynamisch en tijdelijk. Diegene die van mening is dat een regionale identiteit verschilt per perio-

de, per locatie, groep, individu, rol en stemming onderkent deze dynamiek. Een voorbeeld hiervan is dat een regionale identiteit verandert door lokale ontwikkelingen. Als er een verschuiving plaatsvindt in de wijze waarop de inwoners van een regio hun inkomen verkrijgen dan verandert ook de regionale identiteit (Hague, 2005). Anderen zien een identiteit als een vaststaand gegeven, dit komt naar voren in beleid en wanneer het een ontworpen, externe identiteit betreft.

3.2 Het conceptualiseren van regionale identiteit

Het uiteindelijke doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de regionale identiteiten die waarneembaar zijn. In de voorgaande paragraaf is getracht een duidelijke beschrijving te geven van het begrip regionale identiteit en welke eigenschappen het in zich draagt. Met deze kennis in bezit kan echter geen identiteit geconstrueerd worden, het ontbreekt aan een toolbox om het begrip te meten in een praktijksituatie. Hiervoor dient een aanpak ontworpen te worden. Regionale identiteit is een abstract begrip en daarom is een tussenstap nodig die uiteindelijk zorgt voor de koppeling tussen empirische data en de constructie van een regionale identiteit. De wetenschappelijke literatuur biedt geen handvat voor het bepalen/meten van een regionale identiteit. Daarom is op eigen wijze een invulling gegeven aan het begrip en de concepten die hier invloed op hebben. De keuze om een aantal concepten te gebruiken tijdens dit onderzoek komt voort uit

het bestuderen van regionale identiteit. Hierbij werd duidelijk dat regionale identiteit vorm krijgt door het reflecteren op ruimtelijke en sociale ontwikkelingen. Bij deze reflectie komen sociologische concepten naar voren die men in staat stelt om te vertellen over hun dagelijkse leven en ontwikkelingen waarmee zij te maken hebben. Hierdoor is een keuze gemaakt om regionale identiteiten te construeren middels de volgende (sociologische) concepten:

- ✦ Perceptie
- ✦ Verbondenheid
- ✦ Waardering
- ✦ Sociale representatie
- ✦ Plaatsgevoel
 - o Verbondenheid
 - o Plaatsafhankelijkheid
 - o Toe-eigening
- ✦ 'Othering'

3.2.1 Perceptie

Het proces van perceptie komt tot stand door het samenvoegen van gewaarwording en waarneming (Coeterier, 2000). Gewaarwording wordt gezien als het registreren van prikkels door de zintuigen van zowel de omgeving als vanuit de persoon zelf. Een waarneming is een voorstelling, begrip of idee dat voortvloeit uit het toekennen van een oordeel aan de gewaarwording (Coeterier, 2000). De voorstelling, het begrip of idee dat uit de gewaarwording stamt is een perceptie van de omgeving. Het wordt erkend dat plaatsen worden waargenomen door percepties en beelden (Holloway & Hubbard,

2001; Kavaratzis & Ashworth, 2005). Holloway & Hubbard (2001) beschrijven dat interacties tussen mens en ruimte plaatsvinden door directe ervaringen (experience) of door de omgeving of indirect door media representaties.

3.2.2 Waardering

“Het proces van waarderen begint zodra we aan de geïnterpreteerde waarneming impliciet of expliciet een waarde toekennen.” (Coeterier, 2000) Een plek, dorp of voorwerp etc. kan als mooi worden bestempeld. Dit geschiedt altijd onder bepaalde omstandigheden, zoals plaats, tijd, sociale situatie etc. (De Jonge, 1998).

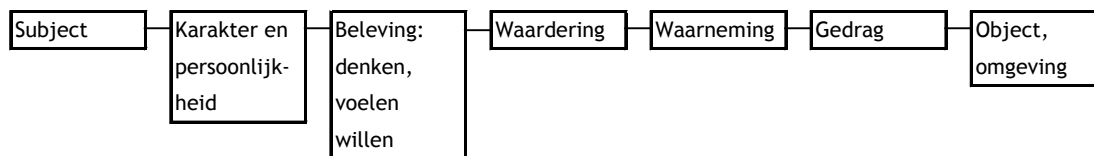
Hierbij is altijd een subject (de beschouwer), een object (datgene dat wordt beschouwd) en een context (Coeterier, 2000; De Jonge, 1998) betrokken. Dit heeft Coeterier (2000) weergegeven in tabel 3.2. In deze tabel vindt tussen alle kaders wisselwerking plaats. Uiterst links begint de subjectieve werkelijkheid en uiterst rechts begint de objectieve werkelijkheid. Hoe meer naar links wordt verschoven hoe subjectiever de handeling is. Perceptie, dat voortkomt uit een waarneming, is objectiever te noemen dan waardering. Bij waardering laat men zich meer door eigen voorkeur beïnvloeden dan bij een waarneming cq. perceptie.

Zoeken naar verschillen of overeenkomsten tussen mensen/groeperingen kan aan de subject of de object plaatsvinden (tabel 3.2). Aan de subjectkant gebeurt dit op grond van persoonlijkheidskenmerken of karaktereigenschappen van mensen, zoals introvert-extravert. Aan de objectkant gebeurt dit meestal vanuit het gedrag, bijvoorbeeld leefstijlen of recreatiepatronen.

Bij het waarderen van een plek, dorp etc. kan onderscheid worden gemaakt tussen uiterlijke en innerlijke schoonheid. De uiterlijke schoonheid heeft uitsluitend betrekking op de vorm van het object. De innerlijke schoonheid brengt daarentegen een sterke emotionele

ontroering teweeg bij het aanschouwen van bijvoorbeeld indrukwekkende landschappen of kunstwerken (De Jonge, 1998). Van de innerlijke schoonheid wordt verondersteld dat deze moeilijker in kaart te brengen is dan de uiterlijke schoonheid.

De Jonge (1998) stelt dat een aantal kenmerken van een omgeving ervoor zorgt dat men een emotionele band met die omgeving krijgt. Met andere woorden, men krijgt waardering voor die omgeving. Het gaat hierbij om speci-

Tabel 3.2 De relatie tussen de subjectieve en de objectieve wereld

fieke, onverwisselbare eigenschappen, oftewel uniciteit en authenticiteit zijn hier van belang. Hierbij kan gedacht worden aan een authentiek cultuurlandschap met een onregelmatig verkelingspatroon. Bij een omgeving die wordt gekenmerkt door strakke lijnen en eenvormigheid komt een emotionele binding minder snel tot stand. Dit komt doordat een authentiek cultuurlandschap veelal meer aan de criteria van uniciteit en authenticiteit voldoet dan nieuwe en strak ingerichte gebieden. Nieuwe gebruiksvoorwerpen en gebouwen worden in het algemeen mooier gevonden indien ze kwaliteiten hebben welke vergelijkbaar zijn met die van historische objecten (De Jonge, 1998).

Het waarderen van landschappen kan tweeledig zijn (Coeterier, 2000). Enerzijds heeft het een collectief-maatschappelijke kant, hoe anderen met het landschap omgaan. Anderzijds heeft het een individueel-persoonlijke kant, hoe de persoon zelf met het landschap kan omgaan. Dit heeft raakvlakken met het begrip place-dependence welke later in dit hoofdstuk wordt beschreven.

3.2.3 *Sociale representatie*

Men construeert een beeld van het gebied waarin hij woont, werkt en/of recreëert. Een sociale representatie is een beeld dat weergeeft hoe een persoon denkt over een gebied, welke houding wordt aangenomen ten opzichte van het gebied en welke ideeën diegene heeft omtrent het gebied (Groote et al., 2000). Een sociale representatie komt volgens Halfacree (1993) tot stand als: 'an amalgam of personal

experiences and 'traditional' handed-down beliefs propagated through literature, the media, the state, family, friends and institutions'. Een sociale representatie komt niet alleen tot stand door het bovenstaande. Een representatie wordt beïnvloed door persoonlijke karakteristieken, zoals: sociaal economische positie, leeftijd, etniciteit, geslacht en nationaliteit (Groote et al., 2000).

Door sociale representaties onder woorden te brengen geeft men inhoud aan standpunten ten opzichte van fysieke en sociale ruimten. Begrippen die uit sociale representaties gedestilleerd kunnen worden, zijn: plaatsgevoel (Rose, 1995), sense of belonging (het gevoel ergens te horen), gemeenschapsgevoel en sociale cohesie. Als een persoon een identiteit deelt met een ander persoon, met een groep of met een gebied dan voelt men zich verbonden met het andere. Dit kan gemeenschapsgevoel worden genoemd, het gevoel deel uit te maken van een groep. Door dit gemeenschapsgevoel ontstaat er een bepaalde sociale samenhang oftewel sociale cohesie. Sociale cohesie heeft bestaansrecht op verschillende niveaus: families, maar ook op mondiaal niveau (De Hart et al., 2002). Sociale cohesie is: 'de mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijk leven, als burger in de maatschappij en als lid van de samenleving' (De Hart et al., 2002). Bij het analyseren van een gemeenschap kan de houding van de burgers ten aanzien van de samenleving verschillende typeringën opleveren. Tönnies (in: Hutter, 2007) heeft een tweedeling gemaakt in de ty-

pering van gemeenschappen: een Gemeinschaft is gebaseerd op de sociale banden met familie, buurt- en dorpsbewoners en een Gesellschaft is gebaseerd op sociale banden die rationeel gevormd zijn met personen met bijvoorbeeld gedeelde interesses. Deze tweedeling verschilt op diverse wijzen van elkaar, bijvoorbeeld de ordening van instituties. Bij Gemeinschaft komt familie op de eerste plek, gevolgd door het dorpsleven en het stadsleven. Bij Gesellschaft is een andere ordening van toepassing: eerst het stadsleven, vervolgens het rationele leven en het leven als wereldburger (Hutter, 1997).

3.2.4 *Plaatsgevoel*

Waar sociale representaties tot uiting kunnen komen in beelden van een regio is plaatsgevoel meer een gevoel dat bij mensen ontstaat bij het eigen maken van een omgeving. Het gaat hierbij om een interactie tussen mensen, en tussen mensen en een plek. Een locatie zelf is niet genoeg om een plaatsgevoel te creëren (Pretty et al., 2003). Het ontstaan van een plaatsgevoel treedt vooral sterk op in een buurt, gemeenschap, stad of regio waar mensen een collectief bewustzijn bezitten van een plek en dit uitdrukken in hun culturele vormen (Allen, 1990). Het gaat hier om het aannemen van een bepaalde houding en handelingswijzen die passen bij het gebied. Een persoon wordt dan een onderdeel van het gebied, er is sprake van 'totale inburgering'. In de wetenschappelijke literatuur is echter geen eenduidige conceptualisering van plaatsgevoel gevonden. Ook is het meetbaar maken van het begrip plaatsgevoel moeilijk aangezien de meeste studies de 'inter-

connectedness' van gevoel, houding en gedrag benadrukken (Kaltenborn & Bjerke, 2002). Plaatsgevoel is een concept dat ook in de psychologie wordt onderzocht en dit maakt het lastig om dit begrip meetbaar te maken voor een sociaal-ruimtelijk onderzoek.

Plaatsgevoel krijgt betekenis in 'peoples mind' volgens volgens Crang (1998) en Holloway & Hubbard (2001), zoals eerder is beschreven in paragraaf 2.1: door interventies als planning en stedelijk ontwerp; door de manier waarop specifieke plaatsen worden gebruikt en door de diverse vormen van representaties die vertolkt worden door diverse media. Deze drie afzonderlijke wijzen zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden wanneer getracht wordt plaatsgevoel te operationaliseren. Echter is kennisneming van deze drie processen verstandig om uiteindelijk inzicht te krijgen op welke manier plaatsgevoel tot stand is gekomen en welke regionale identiteit hieruit voortkomt.

Hoewel plaatsgevoel een lastig definieerbaar begrip is, wordt in de literatuur een drietal begrippen onder plaatsgevoel geplaatst die beter meetbaar zijn. Deze begrippen vormen niet tezamen een plaatsgevoel, maar zijn een onderdeel van plaatsgevoel.

✦ *Verbondenheid*

Verbondenheid is een begrip dat onder plaatsgevoel geplaatst kan worden. Kort gezegd staat dit begrip voor de mate waarin men gehecht is aan een gebied. Pretty et al. (2003) beschrijft dat het begrip verbondenheid de binding met

het gebied behelst en de emoties die hiermee gepaard gaan. Het gaat hierbij niet alleen om de sociale omgeving of plaats alleen. De verbondenheid met een plek kan omschreven worden in termen van een diepere betekenis van het beleven van lokale relaties met mensen en in het verlengde hiervan met plekken van relationele interactie (Pretty et al., 2003). Verbondenheid kan dus beschreven worden vanuit de psychologie, maar zover gaat dit onderzoek niet. Deze (diepgaande) betekenis wordt in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. Dat men binding heeft met een plek en dat hieruit emoties voortvloeien is voldoende voor dit onderzoek om de relatie tussen mens en ruimte te begrijpen. Een andere invulling van het begrip verbondenheid kan overgenomen worden van Kaltenborn & Bjerke (2002). Zij stellen dat place verbondenheid een veelzijdig en complex concept is. Volgens hen is een van de redenen hiervoor dat de verschillende kenmerken van een plek op een verschillende manier bijdragen aan de sterkte of type van verbondenheid. Kenmerken zoals het sociale leven, landschap, werkplek, recreatiemogelijkheden etc. hebben allen effect op de ontwikkeling en de intensiteit van verbondenheid. Sommige kenmerken kunnen hier meer invloed op hebben dan anderen, dit is afhankelijk van de persoonlijke omstandigheden. Emotionele en symbolische verbondenheid wordt empirisch gemeten door sociale constructies te gebruiken als place identity, plaatsgevoel en plaatsafhankelijkheid (Kaltenborn & Bjerke, 2002). Een voortvloeiende van place verbondenheid is de commitment die men krijgt met een plek. Commitment bete-

kent dat men op een dusdanige wijze verbonden is met een plek of gebied dat een soort van verbintenis wordt aangegaan. Dit commitment houdt in dat men het als een taak ziet om zorg te dragen voor de toekomst van deze plek of gebied.

✦ Plaatsafhankelijkheid

Een tweede concept dat past onder plaatsgevoel is plaatsafhankelijkheid en is daarmee ook nauw gerelateerd aan verbondenheid (Pretty et al., 2003). Plaatsafhankelijkheid betreft de mate waarin men afhankelijk is van een plek. Plaatsafhankelijkheid bestaat uit twee componenten (Pretty et al., 2003). De eerste is de kwaliteit van de huidige plek in termen van de beschikbaarheid van de sociale en fysieke bronnen om aan *goal directed behavior* te voldoen en de tweede component is de vergelijking met andere plekken. Men is zich niet altijd bewust van de manier waarop interactie plaatsvindt met een plek of hoe de kwaliteit van leven zich verhoudt tot andere plekken. Toch kunnen bepaalde omstandigheden het besef hiervan verhogen, zoals bezorgdheid om de economische situatie van een plaats. Hoewel verbondenheid en plaatsafhankelijkheid een zekere overlap hebben is er toch een duidelijk verschil waar te nemen. De sterkte van de binding met de omgeving is bij plaatsafhankelijkheid gebaseerd op het behalen van een bepaald doel waar het bij verbondenheid gebaseerd wordt op een algemene verbondenheid (Jorgensen & Stedman, 2001). Plaatsafhankelijkheid is in de praktijk toepasbaar door het in kaart brengen van de afhankelijkheid van per-

sonen van het gebied en de mogelijkheid om hun doelen elders te behalen.

✦ Toe-eigening

Als men in een gebied woont, werkt of recreëert krijgt men een bepaalde binding met het gebied welke in diverse mate op kan treden. Een persoon die jarenlang in een gebied woont heeft vanzelfsprekend op een andere manier binding met het gebied dan iemand die incidenteel in het gebied recreëert. Het gaat hier niet om hoe sterk of zwak deze binding is, maar hoe men het gebied ziet in relatie tot zichzelf. Het kan zijn dat men zich het gebied eigen maakt waardoor iemand praat over ‘zijn’ gebied. Dit proces wordt toe-eigening van de ruimte genoemd. Coeterier (2000) beschrijft duidelijk wat het begrip toe-eigening inhoudt: “Dit is de mate waarin mensen het gevoel hebben hun omgeving te beheersen en er invloed op te kunnen uitoefenen, hun vermogen tot omgevingscontrole. Dit kan zich uiten in iemands geneigdheid zich vertrouwd te maken met een omgeving en zich erin thuis te voelen.” Om een mate van toe-eigening te kunnen constateren moet men het besef hebben dat zij invloed kunnen uitoefenen op het gebied waarin zij wonen, werken en/of recreëren.

3.2.5 ‘Othering’

Waar bij identiteit de nadruk ligt op eenheid, ligt bij ‘othering’ de nadruk op verscheidenheid. De wijze waarop verscheidenheid wordt benadrukt is van waarde bij het construeren van een regionale identiteit. Rose (1995) beschrijft dat wanneer een groep zich identificeert met een

plek, dus op deze manier aantonend wat zij gemeen hebben (eenheid), dat tegelijkertijd een verschil aantoont met andere plekken en andere sociale groeperingen. Bij identiteit is een relatie waarneembaar welke is gebaseerd op overeenkomst, maar ook een relatie welke is gebaseerd op onderscheid (Rose, 1995). Het delen van gezamenlijke ervaringen, culturen, smaken en historie is wat ons onderscheid van anderen (Hague, 2005). Bij het definiëren van een identiteit komt ook naar voren wat het andere is. Dit is ook terug te zien in de definitie die eerder in dit hoofdstuk is gegeven door Paasi (2003).

3.3 Samenhang tussen concepten

Het startpunt bij het conceptualiseren van het begrip regionale identiteit is het vaststellen dat men een bepaalde perceptie heeft van een gebied. Afgezien van het feit of men in het gebied woont of niet, iedereen neemt een gebied waar. Dit kan bijvoorbeeld resulteren in aversie tegen het gebied of dat men zich er juist thuis voelt. In het onderstaande figuur (fig. 3.3) wordt schematisch weergegeven wat de samenhang is tussen de concepten die in dit onderzoek worden gebruikt bij het onderzoeken van regionale identiteit.

Aan de perceptie van de omgeving wordt een waardeoordeel gehecht om tot een bepaald beeld, zoals aversie, tegen een gebied te komen. Waardering speelt een belangrijke rol bij het tot stand komen van een mening/beeld van een object. In dit onderzoek wordt waardering

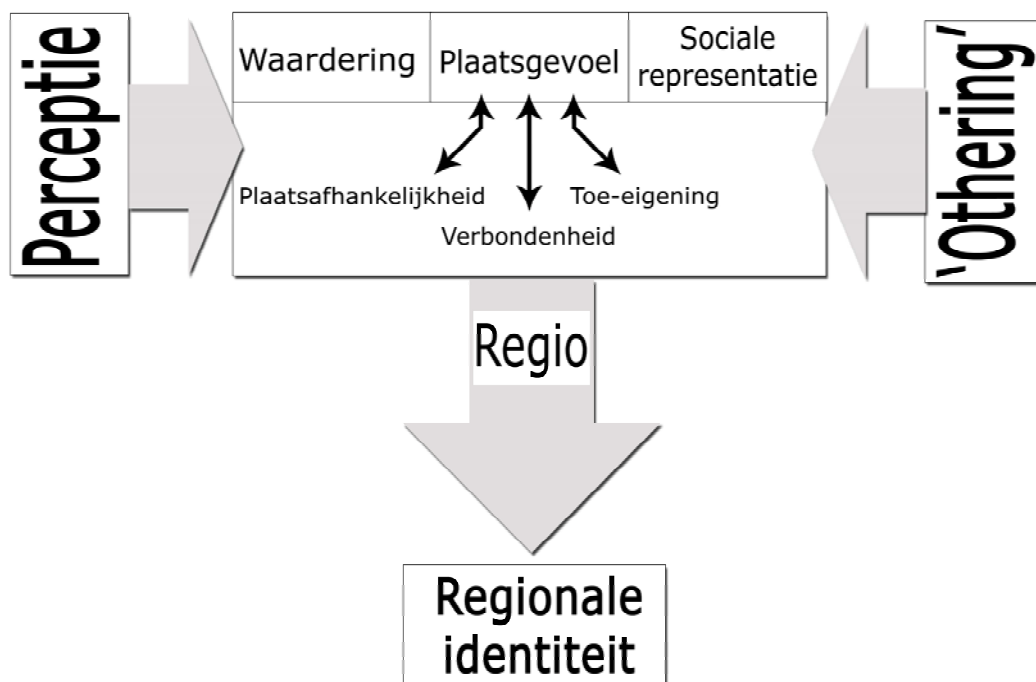

Fig. 3.3 Schematisch overzicht concepten

van het landschap, maar ook waardering van de sociale omgeving betrokken. Bij het toekennen van een waardeoordeel aan een perceptie komt een beeld tot stand hoe men over een gebied denkt en welke houding en ideeën hij of zij heeft ten opzichte van het gebied. Ook deze beelden zijn per persoon verschillend en worden sociale representaties genoemd. Zij worden gebruikt om plaatsgevoel tot uiting te laten komen. Bij het betrekken van bewoners in het onderzoek moet erkend worden dat zij kennis hebben van hun woonomgeving. Dit roept een zeker gevoel bij diegene op, er is sprake van opgaan in het gebied. Om van een waardering te komen tot een sociale representatie en van

een sociale representatie tot een plaatsgevoel gaat men steeds een stap verder in de subjectiviteit van de mens. Dit kan tot gevolg hebben dat men zich bij elke stap minder bewust wordt van de opinie aangaande de omgeving. Iemand kan bijvoorbeeld eenvoudig aangeven of een polder mooi of lelijk is. Wanneer doorgevraagd wordt naar welk gevoel het gebied geeft en welke ontwikkelingen hier gewenst zouden zijn is het beantwoorden hiervan moeilijker. Aan plaatsgevoel hangen drie begrippen die hieraan een meer praktische invulling geven: verbondenheid, plaatsafhankelijkheid en toe-eigening. Verbondenheid is de mate waarin men gehecht is aan het gebied en plaatsafhankelijkheid is de

mate waarin men afhankelijk is van het gebied. Een grote mate van verbondenheid kan resulteren in toe-eigening van een gebied, men noemt bijvoorbeeld het dorp waarin hij leeft 'zijn' dorp. Bij het erkennen van 'mijn' dorp en 'hun' dorp plaatst men het dorp tegenover anderen. Dit proces draagt de naam 'othering'. Men onderscheidt zich door het andere te benoemen. Dit begrip komt tot uiting bij het operationaliseren van de verschillende concepten (fig. 3.3).

3.4 Onderzoeksvragen

Dit hoofdstuk heeft antwoord gegeven op wat een regionale identiteit inhoudt, welke kenmerken het draagt en welke concepten gebruikt worden bij het verdere onderzoek. Ook heeft een aantal vragen opgeleverd die aan het licht zijn gekomen bij het construeren van het theoretisch kader. Ten navolging van de onderzoeksvragen die gesteld zijn in de inleiding kunnen zij de vragen na dit theoretisch kader gespecificeerd worden.

Voor dit onderzoek is de probleemstelling geformuleerd: *Welke regionale identiteiten zijn waarneembaar in een regio en op welke wijze?*

Om een antwoord te krijgen op de probleemstelling is voor dit onderzoek een aantal deelvragen opgesteld:

1. Hoe worden regionale identiteiten geconstrueerd?
2. Welke identiteiten zijn waarneembaar in een regio?

3. Welke verbanden zijn waarneembaar tussen actoren en een regionale identiteit?

De wijze waarop naar een antwoord op de vragen wordt gezocht staat beschreven in het volgende hoofdstuk, de methodologie.

4 Methodologie

In de voorgaande hoofdstukken is het onderwerp van dit onderzoek, regionale identiteit, inzichtelijk gemaakt aan de hand van de voorbeelden uit de alledaagse leefomgeving en het theoretisch kader. In de laatste paragraaf van het vorige hoofdstuk zijn onderzoeksvragen opgesteld naar aanleiding van het theoretisch kader. Door antwoorden te krijgen op deze vragen wordt getracht inzicht te ontwikkelen in de regionale identiteit die bewoners en gebruikers aan een gebied toekennen en hoe deze kan worden gemeten. Het gaat hierbij dus niet om de wijze waarop de regio in de markt wordt gezet (bijvoorbeeld). Om de probleemstelling te kunnen beantwoorden is een methodologie gebruikt welke in dit hoofdstuk wordt beschreven.

Binnen dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatieve studie. De reden hiervoor is dat regionale identiteit betrekking heeft op percepties en sociale representaties. Het is lastig om hier grip op te krijgen door middel van kwantitatieve methoden. Daarbij is dit onderzoek verkenkend van aard: er wordt getracht regionale identiteit waar te nemen. Door deze opzet kunnen minder mensen bevroegd worden dan bij een kwantitatieve opzet. Echter is niet het doel om de regionale identiteit van een gebied te schetsen, maar om inzicht te krijgen in datgene wat waarneembaar is.

De benadering voor het uitvoeren van dit onderzoek is de diagnostische benadering, zoals deze is beschreven in Zeisel (2006). Deze keuze is gemaakt, omdat in het onderzoek de focus ligt op het begrijpen van een setting. Door het centraal stellen van deze benadering kan inzicht worden verkregen in de structuur en dynamiek van een situatie. Dit onderzoek heeft een probleemverkenkend karakter: een verkenning naar hoe verschillende regionale identiteiten waarneembaar zijn.

Bij het samenstellen van een onderzoeksmethodologie spelen de begrippen betrouwbaarheid en validiteit een belangrijke rol. De betrouwbaarheid van een onderzoek heeft betrekking op de mate van representativiteit van de uitkomsten van het onderzoek: een hoge betrouwbaarheid van het onderzoek betekent dat toeval zo veel mogelijk is uitgesloten. De validiteit van het onderzoek heeft betrekking het meten wat getracht wordt te meten. Hierbij gaat het om de interpretatie van begrippen en vragen door onderzoeker en respondenten. Om de validiteit van het onderzoek te verhogen dienen de interpretaties van onderzoeker en respondent zo veel mogelijk overeen te komen (Baarda et al., 2005).

4.1 Casestudy

Voor dit onderzoek wordt gebruikt gemaakt van een casestudy. Dit betekent dat er een diepgaande studie van de totaliteit van een gebied wordt gemaakt. Het onderwerp regionale identiteit wordt dan in een specifieke setting on-

derzocht. Bij het bestuderen van een casestudy zijn de resultaten niet generaliseerbaar. Het doel van dit onderzoek is echter inzicht te krijgen in de constructie van identiteiten en dus is de generaliseerbaarheid van ondergeschikt belang.

De regionale identiteit die men aan een gebied toekent is niet eenvoudig vast te stellen. In dit onderzoek wordt verondersteld dat men de regionale identiteit van een gebied moeizaam onder woorden kan brengen wanneer men geen reden heeft om hier over na te denken. Als een gebied ingrijpende veranderingen ondergaat, verandert dit. Dan blijkt toch dat bewoners van het gebied en professionals die werkzaam zijn voor het gebied kunnen beargumenteren waarom deze veranderingen nodig zijn of juist niet nodig zijn. Bij een landschappelijke transformatie wordt een proces ingezet waarbij bewoners en andere betrokkenen zich (opnieuw) bewust worden van hun omgeving. De relatie met de plek waar zij wonen, werken en/of recreëren gaat veranderen en dit roept gevoelens op over de betekenis die het gebied voor hen heeft (Rose, 1995). Hierdoor wordt verwacht dat een regionale identiteit beter te identificeren in een gebied waar een landschappelijke transformatie plaatsvindt dan in een gebied waar geen of nauwelijks veranderingen plaatsvinden.

Vanuit deze benadering is gezocht naar een casus waar een landschappelijke transformatie plaatsvindt of waar de planontwikkeling ver is gevorderd. Hierbij is het belangrijk dat het

uitvoeren van het plan betekent dat het gebied op een grote schaal gaat veranderen. Hoe groter de verandering is des te meer gevoelens, weerstand of juist het tegenovergestelde dit oproept. Dit zorgt ervoor dat de identiteit van het gebied onder druk komt te staan en daardoor komt deze meer bloot te liggen. Wat is nu de ware identiteit van een gebied volgens de bewoners en professionals? Als casus voor dit onderzoek is gekozen voor het projectgebied van het Wieringerrandmeer in de kop van Noord-Holland. Hierbij speelt mee dat dit projectgebied twee gemeenten betreft die zeer verschillend zijn, maar ook dynamisch. Het creëren van een randmeer op deze plek zorgt voor veel weerstand vanuit beide gebieden, maar kan ook op draagvlak rekenen van bewoners uit beide gemeenten. De landschappelijke verschillen, maar ook de bijzondere bevolkingsopbouw van de gemeenten maakt dit projectgebied tot een zeer interessante casus.

4.2 Dataverzamelmethode

In dit onderzoek wordt geconcentreerd op één casus. Met betrekking tot dit onderzoeksgebied kunnen diverse onderzoekstechnieken worden uitgevoerd. Middels een documentenanalyse zijn diverse gegevens over het gebied geïnventariseerd en verwerkt tot een beschrijving van het gebied. Hiervoor zijn documenten en websites gebruikt van gemeente Wieringen en gemeente Wieringermeer, maar ook van bijvoorbeeld het projectbureau Wieringerrandmeer en Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Met behulp van de gegevens is een beschrijving

gemaakt van het projectgebied dat ondersteund wordt met figuren en cijfers. Hierdoor kan een beeld worden verkregen hoe het gebied eruit ziet, de ontstaansgeschiedenis en de bevolkingsopbouw van beide gemeenten.

Daarnaast zijn in het gebied vijftien semi-gestructureerde diepte-interviews afgenomen met diverse bewoners en professionals die binnen en buiten het gebied werkzaam zijn. Door gebruik te maken van dit type interview kan worden doorgevraagd naar achterliggende gedachten. De respondenten kunnen grotendeels zelf bepalen aan welk onderwerp kort dan wel langer aandacht wordt besteed. De keuze voor vijftien interviews is gemaakt op basis van beschikbare tijd. In een onderzoek waar zes maanden voor staat leek vooraf veertien een realistische opdracht. In de praktijk bleek dit ook haalbaar. Eerder in dit rapport is onderscheid gemaakt tussen een interne en externe regionale identiteit. Een interne regionale identiteit wordt toegekend vanuit het gebied door bewoners en ondernemers. Een externe regionale identiteit wordt toegekend door beleidsmakers en andere externe partijen die van buitenaf naar het gebied kijken (Kruit et al., 2004). Om dit te kunnen onderzoeken zijn zowel bewoners als professionals bevraagd.

De interviews vinden plaats in een natuurlijke omgeving. Mensen worden bevraagd in hun alledaagse leefomgeving en de professionals beantwoorden de vragen vanaf hun werkplek. Hierdoor zijn mensen meer op hun gemak en kan een betere voorstelling van de gevoelens,

waardering en denkbeelden worden gevormd. Het interview bestaat uit vier onderzoeksthema's die vastgesteld zijn na het bestuderen van literatuur: functionele kenmerken, landschappelijke kenmerken, sociale kenmerken en de toekomst. Deze onderdelen bestaan allen uit een serie vragen, waarbij kan fluctueren hoeveel aandacht per interview aan een vraag wordt besteed. Dit was aan de respondent zelf om te bepalen, omdat tijdens de interviews het doel was om het gesprek nauwelijks te sturen. Ook de volgorde van de vragen en onderdelen kan verschillen. Dit werkte bij een aantal interviews goed. Andere respondenten hebben graag houvast aan de structuur van het interview en de vragen die hen worden gesteld. Daar is ook rekening mee gehouden door hen structuur te bieden door het hanteren de vragenlijst. De anekdotes en beschrijvingen van respondenten die van de vaste structuur afdwalen worden als zeer waardevol ervaren tijdens dit onderzoek. Een vrije rol als respondent is niet voor een ieder geschikt, elk interview is wat dat betreft maatwerk.

4.3 Selectie respondenten

In de veronderstelling dat er verschil bestaat tussen een interne identiteit en een externe identiteit zijn zowel personen geïnterviewd die in het gebied wonen als personen die door hun werk te maken hebben met het gebied. Dit kan betekenen dat men werkzaam is in het gebied. Ook kan dit betekenen dat men bij een organisatie buiten het gebied werkzaam is, maar wel met het gebied te maken heeft. Bij het selec-

teren van respondenten is tussen bewoners en professionals onderscheid gemaakt om uiteindelijk te kunnen concluderen of er verschillen bestaan tussen de interne en externe regionale identiteit in dit gebied. Zeven interviews zijn gehouden met bewoners en acht interviews met professionals (zowel in het gebied als daarbuiten werkzaam). Van de bewoners wonen drie respondenten op Wieringen en drie respondenten in de Wieringermeer. De zevende respondent heeft totdat hij ging studeren op Wieringen gewoond. Hierdoor kijkt hij van buiten het gebied terug op het gebied waar hij is geboren en opgegroeid. Tevens behoort hij tot een groep waarvan vaak wordt gezegd dat zij uit het gebied wegtrekken en niet meer terugkomen. Daarom is het interessant om ook een persoon te bevragen die door zijn studie is verhuisd. Van de andere respondenten hebben twee personen een agrarische achtergrond, hiervan is één woonachtig op Wieringen en de ander in de Wieringermeer. De laatste heeft direct te maken met de consequenties die de aanleg van het randmeer met zich meebrengt. Bij de professionals is gekozen om iemand te bevragen van de provincie Noord-Holland en een persoon van zowel gemeente Wieringen als gemeente Wieringermeer. Ook zijn andere instanties in kaart gebracht die te maken hebben met het gebied. Naar aanleiding van deze inventarisatie is bij een aantal organisaties een verzoek ingediend voor een interview waarop zij allen positief hebben gereageerd. Er zijn interviews afgenomen met uiteindelijk acht verschillende instanties. Bij de ambtelijke organisaties is gekozen voor een uitvoerende

ambtenaar in plaats van een bestuurder. De reden hiervoor was dat op deze manier de interviews op korte termijn haalbaar waren. Een risico hierbij was dat uitvoerende ambtenaren mogelijk geen visie over het gebied hebben, maar bijvoorbeeld alleen het plan in detail konden uitleggen. Dit bleek het geval te zijn bij het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. Toch was dit voor de beeldvorming van het project een zeer nuttig gesprek. Bij de verdere analyse van een regionale identiteit heeft dit gesprek echter geen rol gespeeld. Bij de overige organisaties bleken de uitvoerende personen wel een visie over het gebied te hebben en konden zij deze gedetailleerd uiteenzetten.

4.4 Operationaliseren van regionale identiteit

Het onderwerp van dit onderzoek, regionale identiteit, is een complex begrip dat niet direct aan de respondenten tijdens de interviews kan worden voorgelegd. Om inzicht te krijgen in dit begrip is in het theoretisch kader bij de conceptualisering hiervan een aantal concepten geselecteerd, dat mogelijk invloed heeft op de regionale identiteit die men aan een gebied toekent. Deze begrippen dienen vertaald te worden naar onderzoeksthema's en interviewvragen, omdat ook deze begrippen te moeilijk zijn om direct toe te passen tijdens interviews. Hieronder wordt per concept beschreven hoe deze is vertaald naar de onderzoeksthema's die bevraagd zijn tijdens de interviews. Het volle-

dige vragenschema en de koppeling met de concepten is opgenomen in bijlage I.

✦ Perceptie

In het theoretisch kader is beschreven wat het begrip perceptie inhoudt. Dit begrip komt terug in alle onderzoeksthema's van het interview. Het gaat hierbij om wat men waarneemt. Dit kan betrekking hebben op de functies die het gebied heeft, maar bijvoorbeeld ook of men op de hoogte is van de ontwikkelingen rondom het randmeer. Tijdens het interview is bij elk onderdeel eerst een vraag gesteld wat de huidige situatie is van een onderzoeksthema om vervolgens hier verder op in te gaan. Een voorbeeld van een vraag is: "Hoe zou u de gemeenschap omschrijven?" Hierop is geantwoord dat de gemeenschap minder hecht is dan dat deze vroeger was. Dit is de perceptie van de respondent. Op deze wijze moet elk antwoord geïnterpreteerd worden. Het is de perceptie, de waarheid zoals men deze waarneemt.

✦ Waardering

Bij de vervolgvragen, waar nader in wordt gegaan op onderwerpen, kennen de respondenten een bepaalde waarde toe aan een ontwikkeling. Deze kan zowel positief als negatief zijn. Om opnieuw het voorbeeld van de gemeenschap te nemen: als men antwoordt met "het is jammer dat de gemeenschap niet meer zo hecht is als vroeger", dan wordt een waarde (waardering) toegekend aan de ontwikkeling die men waarneemt (perceptie). Ook waardering komt terug in alle onderzoeksthema's; wanneer naar een

onderwerp wordt gevraagd, kent men meestal een waarde toe aan een ontwikkeling.

✦ Sociale representaties

Een sociale representatie is een stap verder in de beeldvorming ten opzichte van perceptie en waardering, zoals in het theoretisch kader is beschreven. Het abstractieniveau ligt hierbij hoger. Men neemt het gebied in beschouwing, ziet ontwikkelingen tot stand komen en neemt hierbij een bepaalde houding aan. Dit concept komt terug in alle onderzoeksthema's in vragen over het gebied, zoals "Kunt u aangeven welke sectoren belangrijk zijn voor het gebied?" en "Kunt u een verklaring geven voor de geschetste ontwikkeling van de gemeenschap?".

✦ Plaatsgevoel

In dit onderzoek wordt bij plaatsgevoel uitgegaan van totale inburgering. Men is geadapteerd aan een gebied en kan gezien worden als een onderdeel van het gebied. De wijze van plaatsgevoel en hoe sterk dit gevoel is, wordt bevraagd door vragen in de onderzoeksthema's Sociale kenmerken en Toekomst. Na het afnemen van de interviews is echter gebleken dat de uitwerking van plaatsgevoel ook plaats kan vinden in de andere onderzoeksthema's. Dit komt doordat de scheiding tussen de verschillende concepten niet strak is en daardoor interviewvragen soms gedeeltelijk overlappen en ook antwoorden van respondenten onder verschillende concepten kunnen vallen. Vooraf is getracht inzicht te krijgen in de mate van plaatsgevoel door bijvoorbeeld de volgende vraag te stellen: "Hoe moet het gebied zich in

de toekomst ontwikkelen?” Hierbij wordt de respondent uitgedaagd om verder te denken dan het uiteenzetten van de perceptie, waarderding en sociale representaties.

✦ Verbondenheid

Verbondenheid is de mate waarin men gehecht is aan het gebied. Om inzicht hierin te krijgen, is gevraagd hoe lang de respondent woonachtig is in het gebied of hoe lang men werkt bij een instantie die te maken heeft met het gebied. Hierdoor wordt geïnventariseerd hoe lang er interactie is tussen de respondent en het gebied. Om vervolgens een beeld te krijgen van de mate van verbondenheid is gevraagd of men makkelijk zou kunnen aarden in een gebied, waarom wel of waarom niet.

✦ Plaatsafhankelijkheid

Net als verbondenheid is plaatsafhankelijkheid een afgebakend concept dat middels een klein aantal vragen voldoende in beeld kan worden gebracht. Deze vragen inventariseren de mate van afhankelijkheid van het gebied voor de persoon. De vragen hiervoor gaan in op welke wijze men de ruimte gebruikt. Dient het gebied alleen als woonplaats of is het inkomen ook afhankelijk van het gebied? Dit heeft invloed op de mate van afhankelijkheid. Wanneer men de ruimte gebruikt voor recreatieve activiteiten dan kan dit ook van invloed zijn op de plaatsafhankelijkheid. De hogere waarde die men hecht aan het gebied en de hoge mate waarin men afhankelijk is van het gebied zorgt vanzelfsprekend voor een hogere plaatsafhankelijkheid.

✦ Toe-eigening

Om dit begrip tijdens de interviews in beeld te krijgen is hieraan aandacht besteed bij het onderzoeksthema Sociale kenmerken, hoewel dit ook tijdens een ander thema kan worden bevraagd. De vraag aan de respondent was of diegene het als ‘zijn’ of ‘haar’ gebied zag en waarom dit zo was. Net als bij de andere concepten kwamen ook aanwijzingen voor de mate van toe-eigening naar voren tijdens de bespreking van andere vragen of bij anekdotes die respondenten vertelden.

✦ ‘Othering’

Hoewel ‘othering’ een concept is waarvoor vragen zijn opgesteld om dit in beeld te krijgen, is ‘othering’ een proces dat onbewust ter sprake komt. Meer als bij de andere concepten kwam ‘othering’ frequent voor. De respondenten gebruikten het proces van ‘othering’ voor het beantwoorden van vragen bij elk thema. Als er een vraag werd gesteld over het landschap, dan werd vaak een vergelijking gemaakt met het omliggende gebied. Aan de hand daarvan kon men benadrukken hoe het gebied er voor hen uitziet. De vragen die opgesteld zijn voor dit concept hadden betrekking op het beschrijven van de verschillen tussen de naastgelegen gebieden en de verschillen tussen het karakter van de bewoners. Nogmaals, gedurende de interviews is onbewust veelvuldig gebruikt gemaakt van ‘othering’ om het eigene kracht bij te zetten.

4.5 Van data naar regionale identiteit

De interviews zijn opgenomen met een voice-recorder. Vervolgens zijn alle gesprekken in zijn geheel uitgewerkt. Voor het weergeven van de interviewresultaten is gekozen voor de narratieve methode. Dit betekent dat de data op een verhalende wijze wordt gepresenteerd. De resultaten zijn verwerkt tot een collectieve biografie, het verhaal van de regio 'vertelt' door de geïnterviewden zelf. De structuur voor het weergeven van de resultaten bestaat grotendeels uit de structuur van de interviews. Dit betekent dat eerst de data is weergegeven van de onderwerpen die onder functionele kenmerken zijn te scharen, vervolgens het landschap, de gemeenschap en bewoners en de toekomstverwachting. Deze onderdelen zijn ingevuld met grotendeels citaten van de respondenten. Hierdoor is een transcript ontstaan. Dit betekent dat het gebied door de ogen van de respondenten wordt geanalyseerd. De data die relevant is voor dit onderzoek is opgenomen in het transcript. Hiervoor is dus geselecteerd met welke data verder wordt gegaan en welke data buiten beschouwing worden gelaten. De criteria hiervoor is dat in dit onderzoek gezocht wordt naar overeenkomsten in de identiteit die men aan een regio toekent. Incidentele gebeurtenissen zijn daarom buiten beschouwing gelaten.

Het doel van de analyse is vervolgens om van de resultaten van de interviews te komen tot verschillende denkbeelden over een regio. Door deze denkbeelden uit te werken en te onderbouwen met onderdelen van de interviews

wordt getracht een regionale identiteit te construeren. Het leidende principe is hierbij het theoretisch kader.

Het transcript is geanalyseerd op een wijze waarbij patronen geïdentificeerd kunnen worden. Per onderwerp is gekeken wat men nu werkelijk hierover zegt. De volgende stap is patronen te herkennen in de verschillende opinies, wat zijn terugkerende opinies en hoe zijn zij tot stand gekomen? Patronen hebben bestaansrecht wanneer meerdere respondenten dezelfde argumenten of zienswijzen aandragen. Onder een patroon wordt in dit onderzoek verstaan: een bundeling van zienswijzen van bewoners en/of professionals die in zijn geheel of gedeeltelijk overeenkomstig zijn. Deze patronen worden hier ook gekoppeld aan theoretische concepten die geïntroduceerd zijn in het theoretisch kader. Om tot verschillende regionale identiteiten voor een gebied te komen dienen er overeenkomsten te zijn tussen de manier waarop men naar het gebied kijkt. Men kent een eigen identiteit toe aan het gebied, voor een regionale identiteit dient er een gemeenschappelijkheid te bestaan tussen deze verschillende individuele identiteiten. Bij de analyse is gekeken of er bepaalde patronen zijn die overheersen in het toekennen van een identiteit. Hiermee wordt bedoeld dat men onbewust veelvuldig gebruikt maakt van een bepaald mechanisme, om het beeld dat diegene heeft van de regio, te beschrijven. Deze patronen worden in de analyse bestempeld als grondpatronen en worden toegelicht.

5 De Casus:

Wieringen en de Wieringermeer

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de casus die voor dit onderzoek is geselecteerd. Deze bestaat uit het projectgebied van het Wieringerrandmeer in de provincie Noord-Holland. Het Wieringerrandmeer wordt gesitueerd tussen de gemeenten Wieringen en Wieringermeer. In de paragrafen 5.1 en 5.2 wordt een korte beschrijving gegeven van beide gemeenten om vervolgens dieper in te gaan op het project Wieringerrandmeer. Door middel van dit hoofdstuk kunnen de resultaten van het onderzoek in perspectief worden geplaatst. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met de introductie van de bewoners en professionals die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek.

5.1 Het voormalig eiland Wieringen

5.1.1 Wieringen anno 2009

De gemeente Wieringen ligt in de provincie Noord-Holland, in de noordoostelijke hoek (fig. 5.1 en 5.2). In de gemeente liggen zes dorpen: Den Oever, Hippolytushoef, Westerland, Stroe, De Haukes en Oosterland (website VVV Kop van Noord-Holland). Het gebied beslaat ongeveer 16.900 hectare (website gemeente Wieringen) en op 1 januari 2008 telde het 8.639 inwoners (website CBS).

Fig. 5.1 Gemeente Wieringen

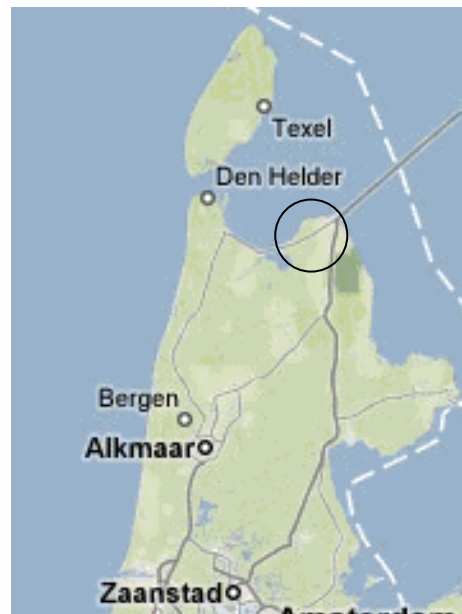

Fig. 5.2 Provincie Noord-Holland

Wieringen was tot 1929 een eiland, dit verklaart het typische landschap met zijn hoogteverschillen (website gemeente Wieringermeer). Verder heeft het een kleinschalig hoevenlandschap met een duidelijke tweedeling in de verkaveling (Palmboom et al., 2007). Op de hogere gedeelten is een regelmaat terug te vinden in de strokenverkaveling, daarentegen zijn de lagere delen onregelmatig in blokken verkaveld (fig. 5.3). Over Wieringen kronkelen smalle wegen van oost naar west in parallelle lijnen met enkele dwarsverbindingen. Langs de wegen zijn dichte hagen geplaatst die voor beschutting zorgen. Op Wieringen komen twee karakteristieke bouwtypen voor boerderijen voor, de Westfriese stolp en de Wieringer boerderij met de typische L-vormige opzet (Palmboom et al., 2007).

Fig. 5.3 Onregelmatige blokverkaveling

5.1.2 Historie van Wieringen

De eerste bewoning van het eiland Wieringen vindt zijn oorsprong in de 10^e eeuw, toen was sprake van de namen Strude (Stroe) en Alvitlo (huidige Elft in Hippolytushoef) (website gemeente Wieringen). De reden dat er toen al bewoning was op Wieringen komt door het feit dat Wieringen boven het veenmoeras uitstak. Dit komt door de keileemgrond, deze zorgde ervoor dat Wieringen bewoonbaar was. Gedurende de volgende eeuwen is Wieringen niet altijd bewoond gebleven. In 1846 is de polder Waard-Nieuwland ingepolderd, deze valt nog steeds binnen het grondgebied van de gemeente Wieringen. Het eilandleven was tot aan de inpoldering van de Wieringermeer een vrij geïsoleerd bestaan. Men kwam nauwelijks van het eiland af en verdiende geld met vooral de vis-

serij en ook landbouw. Vanaf 1924 kreeg Wieringen te maken met grote veranderingen. De eerste grote verandering was de aanleg van de Amsteldiepdijk aan de westkant van Wieringen. Deze dijk sloot het Amsteldiep en het Ulkediep af van de Waddenzee. Hierdoor verloor Wieringen zijn eilandstatus. De tweede grote verandering was de totstandkoming van de oostelijke Wieringermeerdijk in 1930 met daaropvolgend de inpoldering van de Wieringermeer. De derde grote verandering was de aanleg van de

Afsluitdijk die in 1932 voltooid werd. Hierdoor werd Wieringen ook bereikbaar vanuit Friesland (website gemeen-

te Wieringen).

Deze veranderingen hadden veel invloed op de gemeenschap van Wieringen. Nieuwe bewoners vestigden zich op Wieringen om te werken aan de aanleg van de dijken en inpoldering van de Wieringermeer. Bewoners van Wieringen die hun geld verdienden op zee verloren hun inkomsten, doordat de Wieringermeer gerealiseerd werd. Het gevolg hiervan was dat een deel van de vissers genoodzaakt was om te werken op het land in de Wieringermeer. Daarnaast had dit ook een impact op het sociale leven: het eiland was geen eiland meer.

5.2 De ingepolderde Wieringermeer

5.2.1 Wieringermeer anno 2009

De gemeente Wieringermeer (fig. 5.4) ligt ingeklemd tussen de gemeenten Wieringen; Anna Paulowna; Niedorp en Opmeer. In het gebied liggen vier dorpen: Wieringerwerf; Middenmeer; Slootdorp en Kreileroord. Het gebied beslaat 30.937 hectare waarvan 10.270 hectare IJssel-

Fig. 5.4 Regelmatige verkeveling

Fig. 5.5 Gemeente Wieringermeer

meerwater (website gemeente Wieringermeer). Op 1 januari 2008 telde de gemeente 12.614 inwoners (website CBS).

Op een planmatig ontworpen wijze is een invulling gegeven aan de Wieringermeer. In een driehoekige webstructuur liggen grote kavelblokken gevat met vaarten als belangrijkste assen (Palmboom et al., 2007). Wieringerwerf is als hoofdkern gerealiseerd met daaromheen drie kleinere dorpen die de hoekverdraaiingen tussen de kavelblokken markeren (Palmboom et al., 2007). Het is een rechtlijnige polder met een weidse uitstraling. De boerderijen staan op een regelmatige afstand van elkaar en worden gekenmerkt door rode dakpannen. De polder

wordt gekenmerkt door een diversiteit aan boerderijtypen, in de Wieringermeer is een negental typen gebouwd. Welke type boerderij gerealiseerd werd was afhankelijk van de aard van het bedrijf en de bedrijfsgrootte (Terpstra, 1980).

5.2.2 *Het ontstaan van de Wieringermeer-polder*

Eén van de belangrijkste redenen voor het inpolderen van de Wieringermeer was het winnen van nieuwe landbouwgronden (Terpstra, 1980). De economie was in die tijd slecht, toch bleef men ervan overtuigd dat de landbouwgronden een waardevolle toevoeging waren. De komst van nieuwe landbouwgronden zou in ieder geval een bijdrage leveren aan de werkgelegenheid, het percentage werklozen was in die tijd 11,2% (Terpstra, 1980). Allereerst is de IJsselmeerdijk aangelegd tussen Wieringen en Medemblik. Vervolgens kon het water worden weggepompt, voor de eerste maal. Oorspronkelijk heeft men drie dorpen gerealiseerd: Middenmeer, Slootdorp en Wieringerwerf. Voor de sociaal-economische opbouw van de polder was de Wieringermeerdirectie verantwoordelijk. Deze zag toe op de ontwikkeling van de gemeenschap, bijvoorbeeld of middenstanders wel vakbekwaam waren. De behoefte om een bedrijf te kopen in de Wieringermeer was tijdens de toenmalige economische situatie klein, de vraag naar een pachtbedrijf was aanzienlijk groter. Hiervoor was een selectiebeleid opgesteld. Deze hield in dat er gekeken werd naar theoretische en praktische bekwaamheid, het gezin, de gezondheidstoestand en de financiële

omstandigheden. Ook bestond er een voorkeur voor pachters van wie mocht worden aangenomen dat ze een rol zouden kunnen spelen in het maatschappelijke leven. En verder werd er nog rekening gehouden met godsdienstige overtuigingen en de provincie van herkomst, zodat er ongeveer een doorsnee van het Nederlandse volk tot stand kwam (Terpstra, 1980). In Wieringerwerf, maar ook in Middenmeer werden drie kerken gebouwd: Een katholieke kerk, een hervormde kerk en een protestante kerk. De Wieringermeer bleek een opvallende aantrekkingskracht uit te oefenen op gereformeerden en minder op katholieken. Er ontstonden snel verenigingen, de oorzaak hiervan werd gezocht in het feit dat degenen die naar de polder kwamen over het algemeen ondernemend waren en in hun vorige woonplaats niet zelden één of meerdere bestuursfuncties hebben vervuld (Terpstra, 1980). Aan het einde van de Tweede Wereldoorlog hebben de Duitsers de dijk opgeblazen waardoor het IJsselmeerwater door twee gaten de Wieringermeer opnieuw onder water zetten. Hierbij werd meer dan 80% van de gebouwen in de Wieringermeer volledig vernietigd. Na de bevrijding werd gestart met de tweede drooglegging, welke 11 december 1945 voltooid was. Daarna kon gestart worden met de wederopbouw van huizen, gebouwen en infrastructuur. Men heeft toen besloten om een vierde dorp te laten verrijzen, Kreileroord.

5.3 Wieringen en Wieringermeer in cijfers

Hieronder worden enkele cijfers van de gemeenten Wieringen en Wieringermeer gegeven. Hiermee kan een indruk van het gebied worden verkregen, dit cijfermateriaal draagt tevens bij aan het in perspectief plaatsen van de interviewresultaten.

5.3.1 Bevolking

In de gemeenten Wieringen en Wieringermeer is een licht stijgende lijn te zien wat betreft het aantal inwoners van het gebied (tabel 5.1). In de Wieringermeer heeft Wieringerwerf de meeste inwoners (tabel 5.2) en op Wieringen is dit Hippolytushoef (tabel 5.3).

Tabel 5.1 Aantal inwoners per gemeente

	Wieringen	Wieringermeer
1990	8.127	11.602
1995	8.423	12.078
2000	8.297	12.257
2005	8.582	12.496
2008	8.639	12.614

(bron: CBS)

Tabel 5.2 Inwoners per dorp Wieringermeer (2007)

	Aantal
Wieringerwerf	3.350
Middenmeer	3.170
Slootdorp	1.190
Kreileroord	590
Buitengebied	4.370
Totaal	12.670

(bron: CBS)

Tabel 5.3 Inwoners per dorp Wieringen (2007)

	Aantal
Hippolytushoef	4.910
Den Oever	2.230
Westerland	760
Oosterland	240
De Haukes	150
Stroe	140
Buitengebied (incl. buurtschappen)	280
Totaal	8.710

Op Wieringen wonen procentueel gezien minder mensen in de leeftijdscategorie 20 - 25 jaar dan dat het landelijke cijfer aangeeft. Ditzelfde geldt voor de Wieringermeer. Het is daarnaast opvallend dat over het algemeen in beide gemeenten een afname te zien is in de leeftijden tussen de 10 jaar en 45 jaar (tabel 5.4). Dit is voor de Wieringermeer meer van toepassing dan voor Wieringen.

Vanaf de leeftijdscategorie 45 - 65 jaar heeft zowel de gemeente Wieringen als de gemeente Wieringermeer procentueel meer inwoners dan het landelijke percentage aangeeft. Voor Wieringen geldt dit sterker dan de Wieringermeer. Opvallend zijn de cijfers van de Wieringermeer in de leeftijdscategorieën jonger dan 5 jaar en 5 - 10 jaar in 2000 en 2008. Zij laten zien dat procentueel gezien meer jonge kinderen in de Wieringermeer wonen dan het landelijke percentage.

Tabel 5.4 Bevolking naar leeftijd (%)

Bevolking	Wieringen			Wieringermeer			Nederland		
	1996	2003	2008	1996	2003	2008	1996	2003	2008
< 5 jaar	6,0	6,0	5,5	6,2	6,7	6,0	6,3	6,3	5,8
5 - 10	6,4	5,5	6,4	6,6	6,7	7,1	6,2	6,1	6,2
10 - 15	6,4	6,2	5,3	7,0	6,5	6,4	5,8	6,2	6,0
15 - 20	5,3	6,1	5,6	6,7	6,4	5,9	6,0	5,9	6,1
20 - 25	6,1	5,0	5,0	6,7	4,9	4,9	7,0	6,0	6,0
25 - 45	30,4	27,4	25,6	29,8	28,9	26,6	32,3	30,4	28,0
45 - 65	24,7	28,2	29,0	25,1	27,0	28,3	23,0	25,3	27,3
65 - 80	10,9	11,8	13,2	9,2	10,1	11,5	10,2	10,4	11,0
> 80 jaar	3,7	4,0	4,4	2,8	2,7	3,4	3,1	3,4	3,8

(bron: CBS)

5.3.2 Wonen

De gemeenten Wieringen en Wieringermeer liggen in de provincie Noord-Holland. De gemiddelde woningwaarde in deze provincie is 222.000 euro, dit is meer dan het landelijk gemiddelde, namelijk 201.000 euro (CBS, 2008).

Op Wieringen heeft een huis een gemiddelde waarde van 207.000 euro en in de Wieringen een waarde van gemiddeld 206.000 euro. Vergeleken met de andere plattelandsgemeenten in de provincie Noord-

Tabel 5.5 Bedrijfsvestigingen naar activiteit (2006)

	Wieringen		Wieringermeer		N-H	Nederland
	Absoluut	%	Absoluut	%	%	%
<i>Bedrijfsvestigingen</i>	545		960			
Landbouw, bosbouw en visserij	115	20,8	420	43,9	5,1	11,4
Winning en nijverheid	130	24,3	145	15,1	16,4	16,6
Commerciële dienstverlening	225	41,2	310	32,0	51,5	55,7
Niet-commerciële dienstverlening	75	13,7	85	9,0	17,0	16,3

(bron: CBS)

Holland zijn de huizen hier gemiddeld het minste waard. Enkele stedelijke gemeenten zijn goedkoper: Alkmaar, Den Helder, Hoorn, Enkhuizen, Beverwijk en Zaanstad.

5.3.3 Economische situatie

Rabobank Nederland heeft een onderzoek gedaan naar het economisch presteren van het regionale bedrijfsleven. In het rapport 'De Regio Top 40' van de Rabobank Nederland (2008) is Nederland opgedeeld in 40 regio's. Van deze regio's zijn scores berekend aan de hand van economische groei en economische kracht van het bedrijfsleven in het jaar 2007: "De economische kracht is gebaseerd op het rendement op eigen vermogen, de investeringsratio, de arbeidsproductiviteit en de werkgelegenheidsfunctie van het bedrijfsleven in een regio. De score voor economische groei komt voort uit de winstgroei, de investeringsgroei, de productiegroei en de arbeidsvolumegroei" (Rabobank Nederland, 2008). In dit rapport staat de regio Kop van Noord-Holland (inclusief

West-Friesland) op de vijftiende plek.

Als de bedrijven in het gebied nader worden bestudeerd komt naar voren dat vergeleken met de landelijke cijfers de tertiaire sector achterligt in de Wieringermeer (zie tabel 5.5). Hier kan een omvangrijk deel van de bedrijven geschaard worden onder de primaire sector. Op Wieringen is de meerderheid van de bedrijven werkzaam in de tertiaire sector. Toch is op Wieringen de primaire en secundaire sector vergeleken met het provinciale en nationale aandeel ook zeer van belang.

Beide gemeenten zorgen voor werkgelegenheid in het gebied. Wieringen biedt 1.460 banen en de Wieringermeer biedt ruim twee keer zoveel mensen een baan, namelijk 3780 banen. Als dit wordt omgerekend naar percentages (zie tabel 5.6), is te zien dat de sector landbouw, bosbouw en visserij in beide gemeenten relatief veel banen oplevert. Verder volgt het de provinciale en landelijke trend, minder banen in de winning en nijverheid en meer banen in

Tabel 5.6 Banen van werknemers naar activiteit (%)

Banen	Wieringen		Wieringermeer		Noord-Holland		Nederland	
	2000	2005	2000	2005	2000	2005	2000	2005
Landbouw, bosbouw en visserij	6	6	10	8	1	1	1	1
Winning en nijverheid	15	14	32	31	14	13	20	18
Commerciële dienstverlening	49	47	37	37	56	55	48	47
Niet commerciële dienstverlening	30	33	21	24	29	32	30	34

(bron: CBS)

de niet commerciële dienstverlening. Het is opvallend dat in de Wieringermeer een forse meerderheid in banen is op het gebied van winning en nijverheid.

5.3.4 Grondgebruik

De afgelopen jaren is een afname te zien van het agrarische terrein in beide gemeenten en een toename van bebouwd terrein en recreatieterrein (zie tabel 5.7). Op Wieringen is een toename van bos en open natuurlijk terrein, op dit gebied is er een afname in de Wieringermeer. Op Wieringen is het opvallend dat de toename van bebouwd terrein kleiner is dan de toename in recreatieterrein en bos en open natuurlijk terrein.

5.3.5 Landbouw

In de afgelopen vijftien jaar zijn er ongeveer tien agrariërs gestopt op Wieringen, hierdoor zijn er nog ongeveer 50 agrariërs over (zie tabel 5.8). In de Wieringermeer zijn meer bedrijven gestopt, het betreft hier dan ook een groter gebied. Hoewel er op dit moment minder bedrijven zijn dan in 1992 is het gebied nog steeds agrarisch getint. Tabel 5.7 laat namelijk wel een afname zien van agrarisch terrein, dit gaat echter niet met sprongen achteruit. Ook de werkgelegenheid die het gebied biedt en het percentage van de bedrijven in het gebied zijn nog grotendeels gerelateerd aan de landbouw.

Tabel 5.7 Bodemgebruik (ha.)

Bodemgebruik	Wieringen			Wieringermeer		
	1996	2000	2003	1996	2000	2003
Bebouwd terrein	167	167	184	305	326	313
Recreatieterrein	55	55	59	76	76	104
Agrarisch terrein	2.148	2.146	2.103	17.865	17.815	17.750
Bos en open natuurlijk terrein	46	45	66	760	764	741

(bron: CBS)

Tabel 5.8 Aantal landbouwbedrijven (hoofdfunctie)

	1992	1995	2000	2005	2007
Wieringen+	467	460	430	410	380
Wieringermeer					
Wieringen	58	59	52	52	
Wieringermeer	409	401	378	358	

(bron: CBS)

5.4 Het Wieringerrandmeer

In deze paragraaf wordt nader ingegaan op de het project Wieringerrandmeer. Hierbij wordt beschreven hoe het plan is ontstaan, welke doelen men tracht te behalen en het visuele aspect van het project.

5.4.1 Oorsprong plan

Het eerste idee om een randmeer te realiseren dateert van 1989, hierbij werd de naam 'Wieringherlantmeer' gebruikt. Dit plan is ingediend bij beide gemeenten, provincie en het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu (VROM). Hier is echter geen vervolg aan gegeven (website Wieringerrandmeer). De eerste aanzet voor het

Wieringerrandmeer dateert van 1992. De gemeente Wieringen heeft toen een verkenning naar de haalbaarheid van dit project uit laten voeren. De gemeente had hiervoor diverse argumenten (website gemeente Wieringen):

- ✦ Versterken van de regionaal-economische structuur (landbouw, wonen, leefbaarheid, werkgelegenheid) en de naamsbekendheid van de Kop van Noord-Holland;
- ✦ Versterken van het gebied Wieringen-Wieringermeer (visueel, landschappelijk en cultuurhistorisch);
- ✦ Ontwikkelen van een (natte) ecologische verbindingszone tussen IJsselmeer en Amstelmeer (huidige en nieuwe natuurwaarden/gradienten);
- ✦ Vergroten van de vaarmogelijkheden in de Kop van Noord-Holland en
- ✦ verbeteren van de waterhuishouding in de Kop van Noord-Holland.

In 2002 werd door de provincie Noord-Holland het projectbureau voor het randmeer opgericht. Dit bureau zorgde voor directe samenwerking tussen beide gemeenten, de provincie en het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier. De provincie zorgde als trekker van het project hierdoor voor een impuls om daadkracht te geven aan het project. De provincie financiert 30% van de totale kosten van het project, met een limiet van 29 miljoen euro. Voor de overige 70% worden andere geldschietters gezocht in zowel de publieke als de private sector.

Er is een stuurgroep opgericht, waarin alle betrokken partijen zitting hebben. Deze stuurgroep gaat over de beleidsbeslissingen en heeft een onafhankelijke voorzitter. Daarnaast bestaat er ook een projectmanagementteam dat wekelijks bij elkaar komt. Ook hier heeft elke betrokken partij zitting in. Om de communicatie soepel te laten verlopen is er een onafhankelijke communicatieadviseur aangetrokken (website Wieringerrandmeer).

Bij het project werken de gemeenten en provincie samen met Lago Wirense, een samenwerkingsverband tussen de marktpartijen Boskalis bv, Volker Wessels Stevin Bouw & Vastgoedontwikkeling en Witteveen+Bos. Het plan van Lago Wirense won de Ontwikkelingscompetitie Wieringerrandmeer en is betrokken bij de realisatie van het plan (website Lago Wirense). Hiervoor hebben zij in maart 2007 een samenwerkingsovereenkomst getekend (website Wieringerrandmeer).

In het voorjaar van 2007 hebben diverse sessies plaatsgevonden met afgevaardigden van de gemeenteraden en Provinciale Staten. Tijdens deze sessies is tot een planconcept gekomen die goedkeuring kreeg van de partijen. Dit betekent dat na de goedkeuring van de stuurgroep, gemeenteraden en de provincie dit planconcept, genaamd Schorrenvariant, gerealiseerd gaat worden. Provinciale Staten heeft in maart 2008 de plannen voor het randmeer goedgekeurd, waaronder het financiële plan. Eerder hadden de gemeenteraden van de gemeente Wieringen en Wieringermeer al ingestemd met het plan.

Belangenorganisaties en burgers hebben zich ondertussen verenigd in het Wierings Beraad. Deze partij bestaat uit: bewoners, Landschap Noord-Holland, Milieufederatie Noord-Holland en Landschapszorg Wieringen. Om duidelijk te maken dat zij een (andere) visie heeft betreffende het Wieringerrandmeer is in juni 2008 een alternatief plan gepresenteerd met de

naam 'Het Andere Wieringermeer' (persbericht LTO Noord, 2008). Hierbij leverden Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, LTO Noord en Staatsbosbeheer kennis aan (persbericht LTO Noord, 2008). Dit alternatief bleek echter niet te voldoen aan de gestelde doelstellingen en ook financieel niet haalbaar (website Wieringerrandmeer).

Eind januari 2009 hebben beide gemeenteraden zich uitgesproken over de Milieueffectrapportage (MER) en het Intergemeentelijk Bestemmingsplan. De gemeenteraad van Wieringermeer ging akkoord om deze rapporten het gemeentelijke traject van inspraak en besluitvorming in te laten gaan. De gemeenteraad van Wieringen stemde echter met een meerderheid tegen, hierdoor hebben zij zich buiten spel gezet wat betreft de verdere besluitvorming over de planontwikkeling van het randmeer. De provincie Noord-Holland heeft het overgenomen van gemeente Wieringen. Op dit moment liggen het voorbereidingsbesluit, het vooront-

Fig. 5.6 Toekomstig Wieringerrandmeer

werp inpassingsplan en de Milieueffectrapportage (MER) ter inzage. Volgens de planning verwacht men dat in 2009/2010 wordt gestart met de aanleg van het randmeer (website Wieringerrandmeer).

5.4.2 *Inhoud plan*

Het Wieringerrandmeer wordt gerealiseerd tussen de gemeenten Wieringen en Wieringermeer. Hierdoor zal het gebied een landschapelijke transitie ondergaan, met Schorrenvariant als eindbeeld (fig. 5.6). Het randmeer wordt 9 kilometer lang en de breedte varieert van 250 meter tot 2 kilometer. De consequentie die deze ruimtelijke ingreep met zich mee brengt is dat 33 boerenbedrijven verplaatst moeten worden.

Het totale plangebied behelst 1600 hectare dat bestaat uit: 850 hectare water; 450 hectare natuur, 240 hectare woongebied, 50 hectare infrastructuur en 10 hectare voor overige functies. In het plangebied worden ongeveer 1800 woningen gebouwd (waarvan 175 recreatiewoningen), een deel hiervan is gesitueerd in een nieuw bos (Palmboom, 2007).

5.5 **Introductie respondenten**

In dit onderzoek wordt gezocht naar verschillende regionale identiteiten die aan het gebied worden toegekend door bewoners en professionals van het gebied. In deze paragraaf worden de respondenten die een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek geïntroduceerd.

5.5.1 *Bewoners van Wieringen*

✦ Dennis Breed is inmiddels verhuisd, maar is opgegroeid in Hippolytushoef op Wieringen. Na de middelbare school in Wieringerwerf heeft hij een studie gevolgd in Alkmaar, waarna hij is weggetrokken uit het gebied om te gaan studeren in Delft. Inmiddels heeft hij zijn studie afgerond, maar is nog steeds woonachtig in Delft. Zijn ouders wonen nog in Hippolytushoef en daar gaat hij wekelijks of tweewekelijks op bezoek. Als hij weer in Hippolytushoef is vindt hij het gezellig om daar weer te zijn. Toch heeft hij nu ook zijn eigen plek in Delft, hij beschreef dit als het voor de tweede keer planten van zijn roots. De omgeving daar biedt voordelen ten opzichte van het bestaan op Wieringen; op Wieringen is het een vrij klein bestaan, in zijn huidige woonplaats heeft hij alle voorzieningen op korte afstand van huis. Toch is zijn binding met Wieringen nog hecht te noemen en hij sluit niet uit dat hij ooit nog eens terugkeert.

✦ Margreet Filius is woonachtig in Den Oever, maar geboren in Hippolytushoef. Daar heeft zij twee jaar gewoond en is hierna met haar ouders naar de andere kant van Wieringen verhuisd. Haar man komt niet uit Noord-Holland, hij is geboren in Roermond. Zijn vader werkte op een dreglijn en daarom verhuisden zij een aantal keer. Toen hij zeven was is hij met zijn ouders in Den Oever komen wonen. Samen hebben zij drie kinderen tussen de 15 en 22 jaar oud. In Den Oever heeft Margreet samen met haar man twee winkels, een slijterij met kantoorartikelen sinds januari 2007 en een

drogisterij met cadeauartikelen en kraamcadeautjes sinds juli 2008. Zij willen in hun winkels een breed assortiment aan artikelen bieden aan de bewoners die nog niet in Den Oever te koop waren. Het was niet de bedoeling om een drogisterij te beginnen, maar voorheen was er een drogisterij in het pand gevestigd. Om toch in de behoefte van bewoners te voorzien bieden zij een assortiment van drogisterijartikelen aan.

✦ Willem Hoogsteen is van oorsprong geen Wieringer, want hij is opgegroeid in Rotterdam Zuid. Hij is opgeleid tot predikant en heeft hiervoor een aantal jaren in Kampen gewoond. In Kolhorn is Willem begonnen als predikant, het was een grote stap om naar een klein dorp als Kolhorn in de kop van Noord-Holland te verhuizen. Het beviel hem echter goed, het dorpse karakter heeft hem de ogen geopend en de mond open doen vallen. Hij heeft daarna vier jaar op Wieringen als predikant werkzaam geweest. Toen kreeg de kans om boer te worden in de Wieringermeer. Deze kans heeft hij gegrepen en dus is hij een biologische akkerbouwer geworden. Vervolgens kwam de ontwikkeling van Agriport zijn kant op en toen heeft hij zijn bedrijf verkocht. Met zijn vrouw heeft hij besloten om terug te gaan naar een plek waar zij graag weer wilden wonen, Wieringen. Ook hier heeft hij een biologisch akkerbouwbedrijf, hetzij op kleinere schaal. Op zaterdag verkoopt hij zijn producten aan huis en via internet kunnen diverse producten bij hem gekocht worden, welke hij aan huis bezorgd. Zijn vrouw geeft schilderworkshops, door bij-

voorbeeld eerst op het wad dingen bij elkaar zoeken, daar reageert men enthousiast op. Zij hebben de intentie om op Wieringen te blijven wonen.

✦ Gea Klein-Hamming is niet geboren en getogen op Wieringen, toch hoort Wieringen wel bij haar. Ze is geboren in Winkel en opgegroeid in Hauwert, beide in West-Friesland. Haar moeder is een Wieringse en zodoende is het gezin naar Wieringen verhuisd toen Gea zestien jaar oud was. Haar voorouders komen allemaal van Wieringen, opa en oma, haar tantes enzovoort. Ze is getrouwd met een Klein, een veel voorkomende naam op Wieringen. Bij het uitzoeken van de stamboom is ze tot het jaar 1500 teruggegaan en de familie Klein was toen al woonachtig op Wieringen. Haar schoonvader was de eerste in de familie die iemand van de vaste wal trouwde. Voor haar werk heeft ze enige tijd in de Wieringermeer gewoond, hierna is ze weer teruggekeerd naar Wieringen. Gea heeft meer dan dertig jaar gewerkt bij Postkantoor BV en zij werkt voor een regionale krant. Tegenwoordig is ze vooral druk met haar drie kleinkinderen, haar functie als secretaris van Historisch Wieringen en activiteiten voor Wonderlijk Wieringen. Dat is een belangenorganisatie voor ondernemers op Wieringen waarvoor promotie wordt gemaakt. Ze promoot Wieringen dus als historisch gebied, maar ook als (toekomstig) recreatief gebied.

5.5.2 *Bewoners uit de Wieringermeer*

✦ Sinds haar trouwen woont Nelly Jasper in Wieringerwerf. Zowel Nelly als haar man komen

oorspronkelijk niet uit de Wieringermeer, Nelly is in Breezand geboren en haar man komt van Wieringen. Samen hebben zij twee kinderen, haar zoon is verhuisd naar Hillegom, maar haar dochter woont nog in Wieringerwerf. Zij wil daar ook blijven wonen, ookal staat haar man iedere dag in de file naar Amsterdam. Nelly is betrokken bij de dorpsvereniging van Wieringerwerf, met enkele tussenpozen.

✦ Jochem van der Starre komt oorspronkelijk uit Lambertschaag en hij is opgegroeid in Abbekerk, beide in West-Friesland. Zijn opa en oma hadden een boerderij in de Wieringermeer, zijn oom en tante hebben deze later overgenomen. Van jongs af aan wilde hij al boer worden, alleen hadden zijn ouders thuis geen boerderij. Dus Jochem ging in de weekenden en in de vakantie vaak logeren op de boerderij, later werd dit met regelmaat ook doordeweeks. Na de middelbare school in Wieringerwerf is hij naar het Van Hall Instituut in Leeuwarden gegaan, wat de voormalige Hogere Landbouwschool is. Toen hij 18 jaar werd is hij direct in maatschap gegaan met zijn oom en tante. Hij moest langer in maatschap zitten voordat hij dezelfde rechten had verworven bij een bedrijfsovername als een zoon. Toen Jochem aan zijn tweede jaar zou beginnen kreeg zijn oom een hartinfarct. Hierdoor besloot hij om thuis te blijven en voorrang te geven aan het bedrijf in plaats van school. Nadat hij in 2003 zijn diploma had behaald is hij op het bedrijf gaan wonen. Sinds het voorjaar van 2008 wonen zijn oom en tante in het dorp en woont Jochem met zijn vriendin en twee kinderen op de boerderij.

Hij verwacht niet dat hij hier nog lang kan wonen aangezien zijn bedrijf binnen het plangebied ligt van het randmeer. Jochem heeft een gemengd bedrijf, met ongeveer 100 melkkoeien en een gedeelte akkerbouw, (consumptie)aardappels, suikerbieten en maïs. Van de 90 hectare die het bedrijf telt valt 67 hectare in het plangebied van het Wieringerrandmeer.

✦ Joke Swaerts is woonachtig op een woonboot in Slootdorp. Ze is in Middenmeer geboren en daarna naar Slootdorp verhuisd, een echte Wieringermeerder noemt ze zichzelf. Haar ouders zijn in 1958 vanuit Friesland naar de Wieringermeer verhuisd. Haar vader werkte bij een aardappelselecteerbedrijf. Zelf heeft ze twee kinderen, waarvan er één in Wieringerwerf woont en de ander woonachtig is in Den Haag. Ze is ook werkzaam in het gebied, bij de Marskramer in Wieringerwerf. In haar vrije tijd is zij onder andere actief als secretaris bij de dorpsraad van Slootdorp. Het huidige water dat om Wieringen ligt is zes kilometer bij haar vandaan. Het water komt haar kant op, straks woont ze vier kilometer van het randmeer af.

5.5.3 Professionals in het gebied werkzaam

✦ Marco Kerssens is werkzaam bij de gemeente Wieringen als hoofd van de afdeling Grondgebiedzaken. Deze afdeling houdt zich bezig met alles wat een gemeente op gebied van de 'harde' kant doet: wegen, rioleringen, maar ook bestemmingsplannen van projecten bijvoorbeeld. Om die reden is hij ook betrokken bij het Wieringerrandmeer. Hij heeft de MEAO en Bestuursacademie gedaan en is daarmee

meer dan twintig jaar terug bij de gemeente Wieringermeer begonnen. Daar heeft hij vijftien jaar gewerkt en nu is hij zes jaar werkzaam bij de gemeente Wieringen. Sinds 1988 woont hij in de Wieringermeer, daarvoor woonde hij in Akersloot (bij Alkmaar).

✦ De voorzitter van de LTO-afdeling Wieringerland is Otto Smit en hij woont in Wieringerwerf. Samen met zijn vrouw heeft hij drie kinderen, waarvan de jongste zoon nu een jaar op de boerderij woont. Otto is toen verhuisd naar de nieuwbouwwijk in Wieringerwerf. De vader en moeder van Otto waren pioniers van de Wieringermeer, oorspronkelijk kwamen zij uit Gelderland. In 1941 zijn zij als eerste op de boerderij komen wonen, dus inmiddels is de derde generatie aan de beurt. De boerderij staat op de Oosterkwelweg. Dat is een weg parallel aan de IJsselmeerdijk, maar dan een kilometer er vanaf. Verder staat hij tussen het Robbenoordbos en de haven van de Oude Zeug. De boerderij staat niet in het directe effectgebied van het randmeer. Sinds 2 jaar is Otto de voorzitter van LTO-afdeling Wieringerland die zowel de gemeente Wieringermeer als de gemeente Wieringen behelst. De LTO is dus vanuit beide gebieden zeer betrokken bij alles wat met het randmeer samenhangt. Ook is Otto een aantal jaar actief geweest in de gemeenteraad en hierdoor heeft hij de besluitvorming voor het randmeer meegemaakt als raadslid.

✦ Dirk Treffers was tijdens het interview werkzaam als Juridisch beleidsmedewerker

Ruimtelijke ordening bij de gemeente Wieringermeer. Hij is opgegroeid in Wieringerwerf in de Wieringermeer. Voor zijn studie Ruimtelijke ordening en planologie is hij tijdelijk verhuisd naar Breda. Hij is daarna teruggekeerd naar Noord-Holland en op Wieringen gaan wonen. Bij de gemeente Wieringermeer is hij betrokken geweest bij de ontwikkeling van het Wieringerlandmeer, maar ook bij het opstellen van het Structuurplan van de gemeente Wieringermeer.

✦ De familie Verbiest is nu drie generaties woonachtig op Wieringen. De opa van Dio Verbiest is met de bouw van de Afsluitdijk naar Wieringen gekomen. Verder heeft hij geen familiale banden op Wieringen, want ook zijn moeder komt niet van Wieringen. Dio is ingedeeld bij de professionals, omdat hij is geïnterviewd naar aanleiding van zijn inspanningen voor Stichting Landschapszorg Wieringen. Echter kunnen de interviewresultaten ook geïnterpreteerd worden als de resultaten van een gesprek met een bewoner. Dio heeft een extra bijdrage aan het gesprek geleverd door te schetsen hoe het planproces van het Wieringermeer tot stand is gekomen en hoe Stichting Landschapszorg Wieringen hiermee om is gegaan. Stichting Landschapszorg Wieringen is een groep verontruste inwoners uit het gebied met een grote betrokkenheid bij het landschap. Ze proberen door overleg met allerhande instanties toch de zorg voor het landschap te waarborgen en verkeerde ontwikkelingen, daar waar nodig, bij te sturen. In die zin zijn zij een actiegroep, maar wel een actiegroep die zwaar leunt op overleg. De stichting bestaat sinds

1975 en Dio is sinds 1985 actief bij de stichting. Op dit moment is het een groep van 15 leden, waarvan een aantal actief zijn en een aantal niet-actief.

5.5.4 Professionals buiten het gebied werkzaam

✦ De ontwikkelingsmaatschappij Noord-Holland Noord heeft als werkgebied de kop van Noord-Holland, West-Friesland en Noord-Kennemerland. Bert Cozijnsen is hier werkzaam en houdt zich bezig met het ontwikkelen van bedrijventerreinen. De ontwikkelingsmaatschappij is de uitvoeringspoot wat betreft de economische invalshoek, de gemeenten en de provincie maken hiervoor het beleid. De ontwikkelingsmaatschappij heeft als opdracht: stimuleren van de economie; het vasthouden en aantrekken van de werkgelegenheid en het vasthouden en aantrekken van bedrijven. Dat is hun hoofdtak en dat ondersteunen zij door 3 onderdelen: Een participatiefonds voor bedrijven, goede locaties ontwikkelen voor de bedrijven en ten derde de projecten. Dat zijn projecten in de sfeer van kennisoverdracht, duurzame energie, arbeidsmarkt, innovatie etc.

✦ Barbara Duijn is werkzaam bij Staatsbosbeheer als districtshoofd Noord-Holland Noord. Staatsbosbeheer is bij het Wieringerrandmeer betrokken vanuit twee verschillende hoedanigheden. Enerzijds als eigenaar van een aantal gebieden op Wieringen en in de Wieringermeer. Deze liggen in het plangebied of er direct tegenaan. Anderzijds heeft Staatsbosbeheer zitting in de stuurgroep van het Wieringerrand-

meer en heeft zij input geleverd ten aanzien van ecologie en hydrologie in het plan. Dat Staatsbosbeheer zitting heeft in de stuurgroep was geen vanzelfsprekendheid, echter was Staatsbosbeheer van mening dat het waarde aan het plan kon toevoegen. Dit komt doordat Staatsbosbeheer zowel grootgrondbezitter is namens de overheid als maatschappelijke verantwoording heeft ten aanzien van de burgers: er dient voldoende natuur voor mensen te zijn en genoeg planten voor de dieren in Nederland.

✦ Paul Ruber is werkzaam bij de provincie Noord-Holland als planoloog bij de unit Ruimtelijke Ordening. Hier beoordelen zij bestemmingsplannen en hebben zij overleg met gemeenten over lokale plannen, waaronder ook het Wieringerrandmeerproject. Paul heeft Planologie aan de Universiteit van Amsterdam gestudeerd. Bij de unit Ruimtelijke Ordening is de provincie Noord-Holland in een aantal deelgebieden verdeeld. Paul heeft onder andere de gemeenten Wieringen en Wieringermeer in zijn portefeuille. Hij is goed bekend met het gebied, hij komt er vaak. In zijn vrije tijd recreëert hij wel eens op Wieringen, met name omdat hij daar zomers graag langs de Waddenzee fietst. Tijdens het interview spreekt hij op eigen titel en niet namens de provincie.

6 Dataverzameling: De regio vertelt

De uitkomsten van de interviews worden in dit hoofdstuk beschreven. Deze uitkomsten zijn gestructureerd aan de hand van de verschillende gespreksthema's die tijdens de interviews besproken zijn. Dit resulteert in een hoofdstuk wat grotendeels 'geschreven' is door de geïnterviewden. Doordat het gebied wordt beschreven door de bewoners en professionals kan dit hoofdstuk gekenmerkt worden als biografie van het gebied. De thema's die achtereenvolgens besproken worden, zijn: Wonen, werken en recreëren; Landschap en ruimtelijke differentiatie; Gemeenschap en de bewoners en Toekomstverwachting.

6.1 Wonen, werken en recreëren

6.1.1 Woonomgeving

Het wonen in de Wieringermeer en op Wieringen wordt aangemerkt als goed en niet duur. Uit de gesprekken met bewoners is naar voren gekomen dat jongeren en ouderen ook in het gebied kunnen blijven wonen en dat er nauwelijks woningnood bestaat. De meeste bewoners zijn tevreden met hun woonomgeving. Dit blijkt ondermeer uit de opmerking van Dio Verbiest: "De kwaliteit van wonen is prachtig". In Hippolytushoef is de laatste jaren speciaal voor ouderen gebouwd, vertelt Gea Klein-Hamming. Dit zijn complete woningen waar mensen zelfstandig in kunnen wonen nabij het bejaarden-tehuis. Deze woningen zijn zo opgebouwd dat

"mocht er dus een tekort zijn aan ouderen dan zouden er ook jongere mensen in kunnen wonen" (Gea Klein-Hamming).

Op Wieringen is men behoorlijk beschermend ten aanzien van bouwen in het buitengebied. Willem Hoogsteen heeft hier ervaring mee: "Ik weet dat hier tot 1954 nog een boerderij heeft gestaan. Toen ik dat ontdekte ging ik hals over kop naar de gemeente om te vragen: 'Mag ik hier weer een boerderij bouwen dan?' 'Nee, absoluut niet. Wat het buitengebied betreft hebben we strikte afspraken, er wordt niet bijgebouwd.' Dat doe je dan wel met het randmeer, maar goed." Wel zijn er de laatste jaren nieuwe wijken gebouwd in Hippolytushoef en Wieringerwerf. Nelly Jasper bemerkt dat er waarschijnlijk veel mensen van buitenaf zijn komen wonen. Ze komt er eigenlijk nooit, dus dat zegt al wel iets over dat de bewoners van de wijk niet mensen uit Wieringerwerf zijn. Hoewel deze mensen nauwelijks lid worden van

"Een van de drijfveren voor het maken van de schorrenvariant, aldus de voorstanders, is dat dit gebied vergrijst. Er is een grote groep 65-plussers in dit gebied. Dan kun je je ook afvragen; waarom is hier vergrijzing? Dan kom je terecht bij de bouw van de Afsluitdijk en de aanleg van de Wieringermeerpolder. In die tijd zijn er heel veel mensen vanuit heel Nederland naar dit gebied toegekomen en het grootste gedeelte heeft na de afronding van die werken ervoor gekozen om hier te blijven wonen en hier oud te worden. Eigenlijk is die hele bevolkingsopbouw hier niet normaal in die zin dat je een grote groep 70+ hebt. Dus als je met je statistieken niet verder kijkt dan 65+, dan kun je daadwerkelijk zeggen, er is hier vergrijzing. Geloof me, met tien jaar is dat probleem aanzienlijk anders. Het lost zich vanzelf op." (Dio Verbiest)

de plaatselijke dorpsvereniging vertelt Joke Swaerts dat in Slootdorp de nieuwe bewoners juist heel enthousiast zijn. Zij worden vaak lid van de dorpsraad, omdat ze graag willen inburgeren in een dergelijk klein dorpje.

Dirk Treffers van gemeente Wieringermeer geeft aan dat er voor de komende jaren ruimte is voor nieuwbouw. “Dat tempo wordt bepaald door de markt. We kunnen een visie neerleggen, maar als de markt het niet invult of huizen niet verkocht worden dan houdt het op. In ieder geval willen we wel woningen erbij.” In de gemeente Wieringen verwacht men de komende jaren geen grote woningbouwprojecten: “We zijn net bezig met een lokale woonvisie als vervolg op een regionale woonvisie. Daar blijkt uit dat wij voor de periode tot 2022, dat is dus nog even te gaan, nog ongeveer 200 woningen nodig hebben. Dat betekent per saldo dat er op dit moment voldoende woonruimte is voor de huidige bevolking. Dat zie je ook, er is geen wachtlijst bij de woningbouwvereniging. Er staat voldoende gevarieerd aanbod in de markt en we hebben net een nieuwe woonwijk opgeleverd.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen) Paul Ruber van provincie Noord-Holland vindt dat er wel een tekort is aan betaalbare koopwoningen. Daarbij merkt hij op dat het inkomen in het gebied niet zo hoog is.

6.1.2 Werken

“Vroeger was je visser en boer, je had twee beroepen. ’s Zomers was je visser en ’s winters was je boer. ’s Zomers liepen de koeien buiten en kon moeder dat wel aan. Boeren, daar heb-

ben we er misschien nog zes van en de rest is buiten Wieringen werkzaam. We hebben hier bijna geen industrie en geen bollenteelt. Wat je hier hebt zijn Midden en Klein Bedrijven, maar verder heb je hier nauwelijks bedrijvigheid.” (Gea Klein-Hamming)

De meeste mensen werken buiten Wieringen en ook biedt de Wieringermeer niet veel werkgelegenheid buiten de agrarische bedrijven, Agriport en het regionale bedrijventerrein Robbenplaat. Joke Swaerts ziet geen problemen wat werkgelegenheid betreft. “We hebben op het ogenblik heel veel Polen hier. Ik denk dan: als er teveel werklozen zouden zijn dan zouden ze die Polen niet aantrekken.” Dit wordt beaamd door Dennis Breed: “Ik durf het qua cijfers niet te zeggen, maar ik denk niet dat er veel werkloosheid is op Wieringen. Je kan naar Wieringerwerf, richting Schagen, Heerhugowaard, dat is ook wel te bereiken. Een half uur rijden is behapbaar en dan zit je in Heerhugowaard ongeveer.” Dat deze afstanden het waard zijn om dagelijks af te leggen wordt benadrukt door Dio Verbiest: “De mobiliteit van mensen is ontzettend toegenomen. Ik ken diverse mensen die ver werken, maar er toch voor kiezen om

“Er is vrij veel gedoe over het huisvesten van seizoensarbeiders in Kreileroord. Ze werden gewoon in woningen gezet, ook door huisjesmelkers. De gemeente wil daartegen optreden en er zijn allerlei rechtszaken gevoerd. Bij Agriport zou er ook een woonruimte voor de gastarbeiders gereserveerd moeten zijn. Veel Polen zijn niet alleen in het seizoen hier werkzaam, maar het hele jaar door. Die gaan alleen nog in de vakantie terug naar hun vaderland.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland)

op Wieringen te blijven wonen vanwege de kwaliteit van je leefomgeving.” Daarnaast merkt Dio Verbiest ook dat Agriport een enorme boost geeft aan het gebied. “Agriport is een banenmotor van jewelste. Niet alleen één op één een arbeidskracht die van binnen het gebied aan de slag komt, maar ook alle bedrijvigheid die dat aantrekt, transport, logistiek, handel, noem maar op.”

Landbouw is zeer van belang voor de werkgelegenheid in de Wieringermeer. Hierbij betreft het niet alleen de agrariërs. “Eigenlijk moet je zeggen dat Wieringermeer voor 90% nog een agrarisch gebied is. Met alles wat daarmee samenhangt, bedrijven die zorgen voor het verpakken, schoonmaken en koelen van producten en alles wat met agribusiness te maken heeft. Daar zit de grote werkgelegenheid in de Wieringermeer. Op Wieringen is wel een stukje agrarisch gebied, de polder Waard Nieuwland. Er is een behoorlijke werkgelegenheid in de visserij, een aantal offshore activiteiten, met name in Den Oever. Er is wat toerisme natuurlijk, er zijn wat campings en wat recreatiewoningen. Dat zijn op Wieringen de grootste verschaffers van werkgelegenheid.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland) De gemeente Wieringen geeft aan dat zowel de visserij als de landbouw terugloopt en dat het twee belangrijke werkgelegenheidssectoren zijn op Wieringen. “Daar zal in ieder geval compensatie voor geregeld moeten worden. En dan is toerisme en recreatie nog steeds wel een groeimarkt in dit land.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

De gemeente Wieringermeer is bezig met het ontwikkelen van het bedrijventerrein Robbenplaat. Zij wil proberen haar economie te verbreden en niet in te zetten op één sector, de landbouw. Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord kijkt voor het bevorderen van de economie naar de sterke punten van een regio. “Als je naar de Wieringermeer kijkt, wat voor bedrijvigheid zit daar nu? Daar zit HGG en het windturbinecentrum. In Wieringerwerf is dus meer techniek of maakindustrie. Dus probeer je daar dan op te richten zodat het een clustertje wordt.” Daarnaast vindt hij dat het gebied zich beter moet profileren. Er wordt nu geadverteerd met ‘Wij hebben ruimte en het kost niet veel’. Dat trekt niet veel bedrijvigheid aan. “Op Robbenplaat zeggen ze eigenlijk: ‘Als u wilt kunt u komen’. In die zin lijkt het makkelijker. Het is aan de andere kant ook moeilijker, omdat het toch het nieuwe land is. Dat klinkt wat zwaar, maar je merkt gewoon, dat bedrijven niet zo snel naar Wieringermeer trekken vanuit West-Friesland of de kop van Noord-Holland. Het is toch een andere regio, vanwege de korte historie. Dat voelt anders bij mensen. Als je dan alleen aanbiedt: ruimte en het kost niet veel, waarom zou je het dan doen? Daarom proberen we er dus termen op te plakken als ‘Techport’ om daar wat meer aantrekkingskracht te ontwikkelen.” (Bert Cozijnsen, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord)

“In het noorden en oosten van de Wieringermeerpolder zijn bij de inrichting veel boerderijen vrijgegeven in pacht als gemengd bedrijf met ingebouwde stal. Sommige hadden zelfs

voor lichte (zand)gronden een graslandverplichting. De ontmenging begon al snel. Vooral door de komst van de melktank in de jaren '60. Vervolgens waren de jaren '70 prima akkerbouwjaren, minder werk voor meer inkomen. Tegelijkertijd was er de opkomst van de ligboxenstallen. Er bleven weinig veehouders over, maar per bedrijf nam het aantal koeien snel toe. Vanaf begin jaren '90 vestigden zich veehouders van buiten de polder op akkerbouwbedrijven. Deze ontwikkeling gaat nog steeds door.” (Jochem van der Starre)

De Wieringermeer is steeds groener geworden doordat boeren elders uit het land zijn verplaatst naar de Wieringermeer wegens stadsuitbreidingen of andere ontwikkelingen. Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland) vertelt: “Bij ons in de buurt komt een bedrijf, die komt uit Waspik vandaan, die moet ruimte maken voor de Maas. Die heeft hier nu twee akkerbouwbedrijven gekocht of een gedeelte gekocht en een gedeelte in pacht. Dat is 115 hectare, daar kun je natuurlijk een heel groot veehouderijbedrijf oprichten. Je praat straks over een bedrijf van 200 melkkoeien of meer.” In het gebied zijn de omstandigheden voor de agrariërs uitstekend: “Het is een prachtig verkaveld gebied wat voor veel ondernemers prettig werkt, het is goed gestructureerd met grote en rechte kavels. Dat vind je nergens in Nederland, behalve in de polders.” (Otto Smit, LTO-afdeling Wieringerland) “Wij zijn goede grond gewend en een goede verkaveling en daar word je vrij verwend van”, zegt Jochem van der Starre. Dat de landbouw de belangrijkste sector is in het gebied komt naar voren in de interviews met de niet-

“De Wieringermeer is heel verschillend ingedeeld en heel lang is het zo geweest dat het zuidelijke deel de echte bouwhoek was, graan, bieten en consumptieaardappels. En heel lang was er niets anders. Noordelijker waren meer de fijnere teelten, pootaardappels. Vooral op het zand wat tuinbouw. Op een gegeven moment was het rendement van het graan niet meer zo hoog, de traditionele akkerbouw. Toen kreeg je steeds meer en meer te zien dat men zich ging specialiseren. Die kleine bedrijfjes kregen het als eerste moeilijk, als je niks aan een hectare tarwe verdient en je hebt er maar acht dan houd je het niet lang vol. Terwijl degene van tachtig hectare, die zingt het nog wel een tijdje uit. Gevoelsmatig heb ik altijd het idee dat zij het voorheen altijd gemakkelijk konden verdienen en zich niet hoefden te specialiseren. Vooral bij die kleine bedrijfjes op het zand daar heb je echt de tulpenbroeiers zitten of de specialistische dingen.” (Jochem van der Starre)

agrarische bewoners: “Dat is het kenmerk van de Wieringermeer. Daar is het ooit voor gemaakt, voor landbouwgrond.” (Joke Swaerts)

Hoewel Wieringen kleinschaliger is als de Wieringermeer speelt landbouw hier ook nog een rol. De situatie is op dit moment dat er ongeveer 45 grasbedrijven zitten, “waarvan toch een heel aantal een goed economisch perspectief heeft. Een goede structuur, die kunnen daar goed mee uit de voeten. Ook daar is een aantal jaren terug een ruilverkaveling geweest, waardoor een aantal verbeteringen zijn ingevuld. Daar zijn een aantal ondernemers die zeggen, wij hebben een goed bedrijf en zien de toekomst met vertrouwen tegemoet.” (Otto Smit, LTO-afdeling Wieringerland) De agrariërs groeien daar ook gewoon door: “Er zit een aantal grote boeren op Wieringen, daar ligt het niet aan. Ze worden wel afgesloten van de rest.

Het zijn echte Wieringers, die zullen niet van het eiland af willen. Ze zullen er nog wel achter komen als hier straks een plons water ligt, wat het voor beperkingen heeft. Het is twijfelachtig of er voldoende ondersteuning voor de landbouw blijft. De totale omvang wordt snel te klein voor levensvatbare mechanisatie- en loonbedrijven. Dan worden het echte eilandboeren,” vertelt Jochem van der Starre over de consequenties die het randmeer heeft voor de agrariërs op Wieringen. Marco Kerssens van gemeente Wieringen beaamt dat de landbouw een grote rol speelt en identificeert een consequentie hiervan: “Het aantal boeren neemt af en het land wordt verdeeld onder de achterblijvers, de overblijvende bedrijven. Maar ook daar zit een rem op in de zin dat de agrarische bedrijfsgebouwen zodanig groot worden dat ze eigenlijk niet meer landschappelijk op Wieringen te verantwoorden zijn. Gelet op de schaal van het landschap zelf. Dus dat is een toekomstig probleem.”

De agrariërs in het gebied houden zich ook bezig met nevenactiviteiten. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen Staatsbosbeheer en agrariërs: “Staatsbosbeheer heeft op Wieringen nogal wat gronden, dat zijn niet altijd de beste gronden, maar die verhuren ze ook nog wel onder bepaalde condities aan veehouderijbedrijven. Dan mogen er bijvoorbeeld niet meer dan 5 schapen per hectare op. Dat wordt dan extensief beheerd en daar is weidevogelbeheer een onderdeel van.” (Otto Smit, LTO-afdeling Wieringerland) In het gebied vinden ook initiatieven plaats als een bed-

breakfast en zorgboerderij. Willem Hoogsteen houdt het bij het verbouwen van biologische gewassen en de huisverkoop op zaterdag en zit niet te wachten op veel bezoekers: “Wij hebben daar helemaal geen trek in, om van het bedrijf een bezoekpunt te maken. Als een ander dat doet vind ik dat prima, ik ken ze wel hoor. Ik vind dat je dan als boer de hoek ingedrongen wordt dat je enige mogelijkheid om boer te blijven is als je representatief bent voor de samenleving.”

Barbara Duijn van Staatsbosbeheer ziet kansen liggen voor een nieuwe teelt: “Het zit er natuurlijk toch in dat een grotere strook achter het IJsselmeer verzilt als het peil stijgt. De zilte teelten lopen niet heel hard in Nederland, dat is een stukje toekomst. Wij hebben zelf zoiets van, je kunt in de strook langs het IJsselmeer natuur, recreatie en zilte teelten mengen.”

De landbouw is de afgelopen jaren minder van belang geworden volgens Paul Ruber (provincie Noord-Holland): “De laatste tijd hoor je weer andere geluiden, maar landbouw is toch een afnemende sector. De klassieke landbouw, akkerbouw en veeteelt neemt inderdaad wel af in Noord-Holland. Er zijn veel boeren die ermee stoppen en hun grond verkopen en hun bedrijf en gebouwen behouden of ook door burgers laten bewonen. Die landbouw neemt wel in betekenis af.” Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland) vertelt over de situatie in de Wieringermeer: “Er zijn 170 agrarische bedrijven die niet meer agrarisch zijn, dus daardoor krijg je natuurlijk toch dat een aantal bedrijven in particulier bezit komen. Daar zit soms een

stukje grond bij, soms niet, dan is het alleen een erf met gebouwen. Je ziet dan ook, maar dat is toch heel beperkt, dat er wat verbreding komt, een paar bed- en breakfast bedrijven. [...] Ik ken een bedrijf die gaat in de activiteit van psychologie en geneeskunst. Die gaat ook een opleidingsinstituut oprichten op zo'n bedrijf. Je hebt natuurlijk ruimte, grote panden, als je die daarvoor wilt gaan inrichten. Ik vind dat wel positief, dat er functies kunnen komen. Want wat gebeurt er anders met zo'n bedrijfsgebouw? [...] Als men maar wel bewust is dat ze op het platteland wonen, met alles wat bij het platteland hoort. Dat is altijd de angst, hoe gaan mensen daarmee om. Er zijn voorbeelden van dat je daar ook wel eens wat trammelant mee krijgt." Jochem van der Starre verwacht dat de moeilijkheden met niet agrarische bewoners ook toenemen: "Hoe minder mensen een belang hebben in de agrarische sector die er wonen, hoe lastiger het wordt om uit te leggen waarom jij om 11 's avonds komt aan knorren met je trekker. Mensen hebben er geen binding meer mee, dus die hebben geen idee dat jij nog even voor de regen het gras komt halen. Dan schijn je met je licht in hun huis, dat gaat nu nog goed, maar voor hoe lang nog? En dan is men hier in de Wieringermeer nog vrij veel gewend."

Voor Wieringen is de visserij van belang, hoewel het in arbeidsplaatsen afneemt. Margreet Filius vindt het belangrijk dat de visserij blijft: "Als de visserij heel goed draait dan draaien de winkels ook goed hier. Dan heeft men meer geld om handen, dat loopt ook allemaal wat

terug." Gea Klein-Hamming vertelt over de visserij: "Het wordt heel kleinschalig, daardoor overleven we hier op Wieringen zeg maar. Kleinschalig is heel bewust omgaan met vis. Ze mogen een beperkt aantal vistuigen meenemen naar zee, dus is er geen tong dan kunnen ze omswitchen op schar. Ze gaan dus niet door op die tong. Die vis is er niet genoeg, dus gaan ze op wat anders over en proberen zo te overleven. Die Zeeverse Vismarkt is daarop een aansluiting. Vrijdags wordt de vis binnengebracht en dan kun je zaterdags van 9.00 uur tot 13.00 uur allerlei dingen kopen. Dat gaat eigenlijk goed, het is erg leuk, heel mooi." Dit initiatief slaat volgens Dio Verbiest geweldig aan: "Van heinde en verre komen mensen naar die Zeeverse Vismarkt. Het is ook in een wat breder verband getrokken. Het geeft een stuk voorlichting over verantwoorde visserij, het geeft ook aan dat je in kan zetten op kwaliteit en het geeft een stuk voorlichting naar de consument toe. Er worden ook recepten bij gegeven. En ook op verzoek van de consument wordt deze klaargemaakt waar hij bijstaat. Er zit dus ook een educatief stuk bij."

De visserij heeft het wel moeilijker dan voorheen. Marco Kerssens (gemeente Wieringen) erkent dat, "de visserij dat is wat vanuit Europese wetgeving nadrukkelijk onder druk staat". Daarnaast zegt hij ook dat visserij zeker belangrijk is als cultuurelement voor het gebied. Vooral Den Oever is nog steeds op de visserij georiënteerd. "Den Oever is een belangrijke aanvoerhaven van langoustines en garnalen in Nederland." Dio Verbiest weerlegt de situatie

dat het met de vissers slecht gaat op Den Oever. Hij vertelt ook dat het merendeel van de vissers op dit moment niet slecht verdient.

6.1.3 Natuur & recreatie

Op Wieringen staan de bewoners over het algemeen positief tegenover een toename van bezoekers. Daarbij beschrijft Gea Klein-Hamming dat er genoeg mogelijkheden zijn, maar men moet daar wat meer gebruik van maken. Vooral om te fietsen en voor watersport is Wieringen geschikt. “Als er echt mensen zijn die niet weten hoe gezellig en leuk het hier is met bochtjes bijvoorbeeld dan snap ik wel dat het voor veel mensen leuk is.” (Willem Hoogsteen) Een kritische noot komt van Gea Klein-Hamming: “Als je echt wil gokken op de fietser dan zit je met dat ruimtelijke verschil met de Wieringermeer en is Wieringen zelf eigenlijk te klein.” De sector is van belang voor Wieringen blijkt uit de interviews. “Het zijn eigenlijk de enige maanden dat het in de dorpen druk is. Mensen hebben er toch wel meer omzet van natuurlijk. Het is wat dat aangaat één van de belangrijkste economische peilers denk ik, gezien de rest wat terugloopt. Dan zal dat toch datgene zijn waar we op moeten gaan scoren.” (Gea Klein-Hamming) Toch moet er wel gekeken worden naar welke schaal men dit wil uitbreiden. “Het mag gerust toenemen maar wel op een schaal die past bij de draagkracht van het gebied. Wij zitten hier helemaal niet te wachten op toestanden als in Julianadorp of als andere plaatsen aan de kust of als Texel.” (Dio Verbiest) Marco Kerssens van gemeente Wieringen ziet dat de sector nog niet heel belangrijk

“Er zijn diverse campings hier op Wieringen. Sterker nog, ik heb zelf een stacaravan aan de andere kant van het eiland met een vrij uitzicht over de Waddenzee. Ik weet ook dat meer mensen in Den Oever wonen en aan de andere kant van het eiland een stacaravan hebben. Het gekke is, uiteindelijk, je gaat maar 15 km. verderop en je bent er helemaal uit.” (Dio Verbiest)

is voor het gebied. “Uiteraard is Wieringen een prachtig gebied om te fietsen, maar dan heb je het over dagtoerisme. We proberen mensen toch eigenlijk wel iets langer dan dat vast te houden. Dan is watersport een element, maar ook voorzien in mogelijkheden om wat meer dagen achter elkaar te verblijven. Dat mensen wat meer de regio gaan verkennen.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

Fietsen in de Wieringermeer dat doe je niet voor je plezier. Uit de interviews is gebleken dat bewoners zich afvragen wat recreanten in het gebied zouden moeten doen. Zelf recreëren ze ook niet in het gebied, daarbij geven zij aan dat Wieringen daarvoor meer geschikt is. Wel is er het Robbenoordbos waar men een rondje kan fietsen of wandelen, maar dat is niet dermate groot dat men zich er lang kan vermaken. De haven van de Oude Zeug heeft wel potentie op het gebied van recreatie volgens Dirk Treffers van gemeente Wieringermeer en Bert Co-

“Als er eens een keer een mooie zondag is dan komen hier bijvoorbeeld ook allemaal motoren langs, kijk die gaan een dagje rijden. Of sportautootjes, met open dak, met twee heren erin met een snor en petje. Men gaat recreëren en fietsers, dat komt hier langs. Dit is net een klein onderdeel van een toeristische route, je ziet wel meer toeristen.” (Willem Hoogsteen)

zijn van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord. Op dit moment is daar niets behalve een inham in de dijk. Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) beschrijft dat daar een klein randmeer gerealiseerd kan worden aan het IJsselmeer. Volgens Bert Cozijnsen zou er naast de ontwikkeling van een jachthaven, een aantal faciliteiten omheen moeten worden gebouwd wil het aantrekkelijk worden voor toeristen. Dit is iets wat de markt moet oppakken, waarschijnlijk is het te risicovol om als gemeente daar te gaan ontwikkelen. Nelly Jasper moet om deze plannen lachen. “Dan zou Kreileroord daar voordeel van kunnen hebben en nog wat kunnen groeien. Maar als jij in een jachthaven zit dan ga je toch niet eerst 5 kilometer lopen om daar op een terrasje te gaan zitten? Dat ligt veel te ver uit elkaar. Dat gaat niet gebeuren denk ik dan.”

In de gemeenten Wieringen en de Wieringermeer worden een aantal gebieden beheerd door Staatsbosbeheer. Barbara Duijn (Staatsbosbeheer) vertelt hierover: “Wij hebben nu in het plangebied vooral rietmoeraslanden en natte graslanden. Wieringen is landschappelijk en botanisch, maar ook vanwege de aantal goede weidevogelgraslanden van hoge waarde. In de Wieringermeer hebben we voornamelijk de bossen liggen. Deze bossen zijn vooral interessant, omdat het de eerste beplantingen zijn op zeeklei. Dus het is heel leerzaam om niet na 40 jaar om te kappen, maar dat veel langer te volgen. [...] Dus het is vrij divers, het zijn graslanden met zoet water, graslanden met zout water, bos op zout en zoet.” Uit de gesprekken

“Natuur is heel belangrijk. Wij zijn in het kader van de Flora- en Faunawetgeving een Natura2000 gebied met de Waddenzee, IJsselmeer en de bossen die net ten zuiden van ons liggen. We zijn een belangrijk weidevogelgebied, wat dat betreft is er voldoende variatie.

Een van de elementen is het toenemen van natuur, 600 hectare, als onderdeel van het Wieringerrandmeerproject. Wij zijn ook onderdeel van de Provinciaal Ecologische Hoofdstructuur (PEHS). Wij ondersteunen dat als gemeente ook nadrukkelijk.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

is gebleken dat het lastig is om te definiëren wat men onder natuur verstaat en wat niet. Hierover zijn de meningen nogal verdeeld. Allereerst voegt Paul Ruber van provincie Noord-Holland een aantal natuurgebieden toe: “Je hebt de Waddenzee als je dat tot het gebied rekent, dat is een natuurgebied. Ook op Wieringen heb je wel kleine natuurgebiedjes, je hebt een wierdijk, oude keileembulten die wel apart zijn en ook belangrijk zijn voor de vogels, het is een vogelrichtlijngebied.”

Uit een aantal gesprekken met bewoners bleek dat men vindt dat natuur in Nederland niet bestaat, behalve ergens in Drenthe bijvoorbeeld. Het Robbenoordbos wat door een aantal is bestempeld als natuur, wordt door hen bestempeld als park. Jochem van der Starre zegt hierover: “Je hebt het landschap, het typische Nederlandse cultuurlandschap wat door boeren is gevormd en wordt onderhouden. Als je echte natuur wilt zien dan moet je naar het buitenland, daar heb je wel echte ongerepte natuur.” Joke Swaerts is tevreden met de natuur: “Je hebt bij elk dorp een bosje. Gewoon een klein

bos waar je doorheen kunt wandelen. Je hebt het Robbenoordbos, dat zijn ze erg aan het uitbreiden op het ogenblik. Aan de andere kant gaat er met het randmeer een heel stuk bos van het Robbenoordbos af. Misschien dat ze daarom nu aan de andere kant wel bijbouwen hoor. Dat is ook heel mooi.” Door anderen wordt gekozen voor de benadering van Wieringen als één natuurgebied met een paar dorpjes erin. Deze benadering heeft Gea Klein-Hamming ook: “Als je vanaf hier naar Stroe rijdt dan ga je omhoog en omlaag, door het glooien van Wieringen. Er zit veel verschil in, Westerland ligt bijvoorbeeld 12 meter boven NAP, op dit moment zit je 2,5 meter boven NAP. Dan kun je nagaan hoeveel verschil er is, daar moeten we het een beetje van hebben.”

6.2 Landschap

6.2.1 Landschapskenmerken

Er zijn diverse kenmerken te benoemen die van toepassing zijn op Wieringen en de Wieringermeer. Vooral in de Wieringermeer kunnen deze kenmerken toegeschreven worden aan de agrarische sector. In de sector zijn de laatste jaren ontwikkelingen geweest die van invloed zijn op datgene wat bewoners en anderen zien in het gebied. Jochem van der Starre beschrijft deze veranderingen: “De eerste verandering was dat er akkerbouwers stopten en dat er melkveehouders voor in de plaats kwamen. De laatste jaren komen er per jaar nog één of twee melkveehouders bij. In de periode daarvoor kwamen ze echt met meerdere tegelijk. De eerste verandering was dus dat de polder steeds groener

Trefwoorden Wieringen:

Kronkelig; knus; open; heuvelachtig; krom; glooiend; intiem; doodlopende weggetjes; boerenweggetjes; havens; rust; ruimte; stuwwallen-landschap; eiland; kleinschalig; gehuchtjes; verrassend.

werd. De laatste jaren heeft de tulpenteelt zich verplaatst van de lichtere naar de zwaardere gronden door de opkomst van de netten-teelt. En Agriport, dat is wel de grootste verandering, in ieder geval de meest heftige qua opvulling. De volgende heftige gebeurtenis moet nog plaats gaan vinden, maar dat is ook al besloten.” Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland) schetst de huidige situatie: “Het is een prachtig agrarisch gebied. Heel veelzijdig, alle aspecten van de agrarische sector bevinden zich erin: Rundveehouderij, intensieve veehouderij, tuinbouw, glastuinbouw, akkerbouw, bollenteelt, van alles.”

Joke Swaerts ziet in de Wieringermeer dat het vooral erg plat en recht is: “Vooral de rechte wegen, die zijn natuurlijk allemaal aangelegd in de tijd dat ze de Wieringermeer gingen droogleggen. Op het oude land heb je allemaal kronkelweggetjes, dat is ook leuker om op te fietsen. Hier zijn het allemaal rechte wegen. De dorpjes liggen ook precies in een driehoekje

Trefwoorden Wieringermeer:

Strak; weids; boerderijen ver uit elkaar; nieuw; gemaakt; lange en rechte wegen; plat; weidsheid; openheid; vlaktes; veel licht; stilte; duisternis; windmolens; ruimte; overzichtelijk; rechte kavels; brinken; industrieel landschap; uitzicht.

in de Wieringermeer.” Als men bij de Wieringermeer uitgaat van plat en recht dan staat Wieringen volgens de beschrijving van Gea Klein-Hamming daar haaks op: “Het is een gebied wat glooiend is. Het is van 0 tot 12 meter boven NAP. Het heeft een open karakter, het heeft kogen. De gebieden die richting de oude Zuiderzee gaan, liggen een beetje lager. Dat kun je duidelijk zien. Dan heb je de havens van Westerland, De Haukes en Den Oever. Dat is ook weer iets aparts. Dus het is een mix op een heel klein gebied, namelijk 12 bij 6 kilometer, waar je heel veel verschillende gebieden hebt. Het glooiende, de lage vlaktes, wat ook heel snel nattig is. Niet echt moeras, maar wel een beetje soppig. De havens die mooi uitlopen. En open, het is vooral open. Je hebt de smalle weggetjes wel en daar staat beplanting naast, maar dat is het eigenlijk. Je hebt geen bos en ook geen veen en ook geen heide. Het is gewoon grasland, glooiend en open.” Het is een uniek gebied, volgens Margreet Filius. “Je ligt eigenlijk rondom in het water, omdat je aan het IJsselmeer, het Amstelmeer en de Noordzee zit.” Het landschap is ook bijzonder vanwege de bodemsamenstelling vertelt Barbara Duijn van Staatsbosbeheer: “Het eiland Wieringen is natuurlijk een heel bijzonder landschap, omdat het een glooiend landschap is en er keileem onder zit. De polder daarentegen is landschappelijk gezien weids, groot en super Nederlands.” “Grootschaligheid is op Wieringen wat meer zichtbaar in de polder Waard-Nieuwland. Het oorspronkelijke Wieringen is natuurlijk gewoon een gebied met kleine kaveltjes en kronkelende weggetjes. De beplanting die je nu

ziet is eigenlijk het resultaat van de verkaveling van de jaren zestig en zeventig. Tot aan de Tweede Wereldoorlog was Wieringen gewoon kaal. Geen enkele boom en puur voor de landbouw.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen) Over de Wieringermeer geeft Dirk Treffers van gemeente Wieringermeer een korte en duidelijke beschrijving: “Het bestaat voornamelijk uit akkerbouwgrond, de agrarische sector is duidelijk aanwezig als je in het landschap staat. Daarnaast heb je vier woonkernen, een kassenbouwgebied en de Rijksweg die prominent aanwezig is.” Op de vraag wat je ziet als je een plek in het landschap inneemt, zegt hij: “Een rationeel verkaveld landschap met strakke rechte lijnen. Openheid, dat is wat je ziet en dat is denk ik ook de kracht van het gebied.” Paul Ruber van provincie Noord-Holland rijdt vaak door het gebied en ziet opmerkelijke punten: “De Wieringermeer is een echt productiegebied met hele grote kavels en je ziet heel veel windturbines in het landschap. Daar heb je het gevoel dat je in een agrarisch productiegebied bent. Het heeft niet erg veel ruimtelijke kwaliteit vind ik, behalve in de westrand. Wat je wel nog hebt is stilte en duisternis, waar vind je dat nog in Noord-Holland? Dat is wel frappant, vind ik. Als je er ‘s avonds rijdt is het er aardedonker aan de westkant. In die zin is het nog wel apart hier in Noord-Holland. Dat vind je verder in de provincie nauwelijks meer, vooral in het zuiden niet.” De dorpen in de Wieringermeer verschillen van kernen in naastgelegen gebieden. “Historisch gezien is het eigenlijk niets, natuurlijk. Mooie oude kerkjes, mooie oude gemeentehuizen, dat

heb je hier niet. Wat ik wel mooi vind, is dat je in elk dorp een soort van brink hebt. Dat je een doorgaande weg hebt met grote grasvelden ernaast. Dat vind ik prachtig mooi. Dat is uniek. Dat heb je in Slootdorp, Middenmeer, maar ook in Wieringerwerf.” (Joke Swaerts) Jochem van der Starre vertelt dat men in de Wieringermeer in eerste instantie is begonnen met de aanleg van drie dorpen; Middenmeer, Wieringerwerf en Slootdorp. “Kreileroord hebben ze er zo maar bij bedacht en dat is ook nooit wat geworden.”

Waar vooral werd gesproken over de contrasten tussen beide gebieden, heeft Dennis Breed een plek gevonden waar de overeenkomsten tussen de gebieden te zien zijn: “Het Witte Bruggetje, dat kent iedereen. Als je daar rondrijdt zie je geen verschil bijna. Wieringen is iets kleiner, Wieringermeer is groter en iets opener. Ik denk dat het fysiek vrij weinig van elkaar verschilt. Overal liggen weilandjes, slootjes en lopen er koeien. Als je het dijkje, water en bomen er tussenuit haalt kan het volgens mij bijna in elkaar overlopen. Voor je gevoel niet, maar als je het ziet kan het wel, denk ik.”

6.2.2 Beschrijving van (niet) gewaardeerde plekken

In deze paragraaf worden plekken beschreven die door respondenten gewaardeerd worden en plekken die niet gewaardeerd worden in het gebied. In het gebied zijn diverse plekken aan te wijzen als mooi, dat heeft te maken met persoonlijke voorkeur, de betekenis die mensen aan een plek toekennen en de herinneringen die zij aan een bepaalde plek hebben. Een

locatie zelf is vaak niet speciaal voor diegene, het verhaal erachter wel. Het opsommen van locaties dekt hier niet de lading, daarom worden de citaten weergegeven.

“De mooiste plek is bij het bos of bij de dijk.”
(Nelly Jasper)

“Het mooiste vind ik Vatrof. De meeste mensen zeggen waarschijnlijk Westerland, dat is heel compact. Huizen voor en achter elkaar. Dat was vroeger gewoon zo, je had een klein stukje grond in de familie en daar kwamen al die huizen op. Vatrof vind ik mooi, omdat je hier vandaan helemaal omhoog gaat als het ware. Dan sta je daarboven waar nog maar een paar huizen staan. Als je over de dijk kijkt dan zie je een natuurgebied. Het is aangelegd hoor, het is niet vanzelf zo gekomen. Het is de combinatie van het geheel; dan zie je de Waddenzee, het glooiende heb je gehad en er staan maar een paar kleine huisjes en oude boerderijtjes. Dat is eigenlijk alles wat Wieringen heeft. Dan heb je heel Wieringen in een notendop. Het is ook het oudste dorpje van Wieringen.” (Gea Klein-Hamming)

“Met mooi weer in de zomer of in de winter, dan vind ik de polder echt mooi. Het landschap, dan hoef je niet op een bepaalde plek te staan. Het polderlandschap met mooi weer vind ik echt prachtig. Een mooie winterdag is hier juist prachtig, al die strakke witte lijnen, zeker met een beetje dauw erop. Ook zomers, dan is het ook heel mooi. Mooie heldere blauwe lucht, geel van het graan en groen van het gras. Al die kleuren van de verschillende gewassen.” (Jochem van der Starre)

“Toch wel de haven denk ik. Vooral de oude haven, dat heeft wel wat.” (Margreet Filius)

“De Hippolytushoeve, dat zit net tegen het bos aan. Dan heb je aan de ene kant het bos en aan de linkerkant kijk je zo het landschap in. Het buigt een beetje af, het is niet een hele strakke weg. Dat vind ik wel het mooiste plekje. Het is een plek waar je een groot overzicht hebt.” (Dirk Treffers, gemeente Wieringermeer)

“Op de dijk met zicht over de Waddenzee. De zee was voor mij altijd speciaal vanwege mijn afkomst. Hij is elke dag anders. Het licht is hier elke dag weer anders. Heel veel vogels en mooi naar Texel kijken. Elke wandeling, als we daar met de honden gaan wandelen is weer anders. Dat vind ik wel heel leuk en daar heb ik wel heel veel van geleerd. Je kunt lang niet zien wat er te zien is, dat vind ik wel eens jammer.” (Willem Hoogsteen)

“Het meest charmante vind ik de variatie in het landschap en de verrassingen die je af en toe toch tegenkomt. Dan moet je toch voornamelijk aan de noordkant denken in de buurt van wat wij dan Vatrop noemen. Dat is een stukje wat tegen de Waddenzeedijk aanligt en wat bovenop Wieringen zelf ligt. Daar heb je echt een mooi uitzicht over Wieringen en een stukje Wieringermeer. De variatie van het landschap kun je daar gewoon heel goed herkennen.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

“Ik vind de dijk altijd wel wat hebben. Het maakt niet uit waar op de dijk, je kan Den Helder zien liggen, je kunt er uitwaaien. Het is de grens van Wieringen. Op het einde van Nederland loop je dan. Ik heb er een tijdje hardgelopen en dan loop je tussen de grutto's en de eksters en wat er allemaal nog meer rondvliegt en rondloopt. Of dat het mooiste punt is, dat weet ik niet. Het is overal hetzelfde gevoel op de dijk. Je hebt een punt op de pier, de vissershaven, dat zijn punten waar je allerlei soorten gevoelens bij hebt. Overal heb je wel wat mee-gemaakt.” (Dennis Breed)

“Op Wieringen, Oosterland. Daar heb je een heel mooi kerkje, typisch voor Wieringen. Je ziet op de Oosterweg het reliëf van de keileembulten, vlakbij de Waddenzee. Ook Stroe en Vatrop, hele kleine plaatsjes bij de Waddenzee, het waait er altijd, het is er fris. Het is typerend voor Wieringen.”

“Het is typisch de Wieringermeer als je net vanuit West-Friesland naar binnen rijdt. Dan heb je het uitzicht over de grote polder of droogmakerij en heb je rechts het bedrijf van Hiemstra. Dat ligt ook helemaal ingepast in het landschap. Dat bedrijf verwerkt al die agrarische producten, een heel groot bedrijf. Dat vind ik een punt, dat is typisch de Wieringermeer. Groot-schalige landbouwproductie. Ook niet eens lelijk, het heeft ook wel iets. Als je de Wieringermeer inrijdt, dan gaat het voor je open.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland)

“Zicht op het wad. Het verveelt nooit en het is elke dag anders.” (Dio Verbiest)

“Je hebt het bos, het Robbenoordbos en langs de dijk is het ook wel heel erg mooi als je uitkijkt op het IJsselmeer. Voor de rest is er niet zoveel bijzonders in de Wieringermeer.” (Joke Swaerts)

In het gebied kunnen ook enkele minder mooie plekken of lelijke plekken aangewezen worden:

“Wat ik minder mooi vind aan het gebied zijn toch de industrieterreinen die ze aan het aanleggen zijn. Kleinschalig, het mag eigenlijk niet eens de naam industrieterrein hebben. Er wordt steeds meer aan het landschap geknabbeld. Dat vind ik een bedenkelijke ontwikkeling, omdat de gemeente niet lijkt te beseffen welke kwaliteit dit landschap met zich meebrengt.” (Dio Verbiest)

“Industrieterreinen, denk ik. Aan deze N99, iets verder dan Hippolytushoef wordt gewoon toegestaan dat er van die enorme grote bakken, schuren en containers neergezet worden. Ik snap het ergens wel, maar ik vind het wel belachelijk als de schoonheidscommissie op een gegeven moment zegt dat je een vergunning moet aanvragen als je de kleur van je huis wilt veranderen. En dan tegen de eerste de beste ondernemer zeggen, we pleuren een vierkante bak neer. Dat is ook de algemene kritiek binnen Nederland, waar komen al die bakken vandaan?” (Willem Hoogsteen)

*“Het enige wat ik niet mooi vind is een grijze regenachtige dag en al het land ligt geploegd. Daar wordt het hier een beetje treurig van, grijs en griauw. Als het winterdag is, een beetje zoals vanmorgen, van dat mistige weer en je hebt alleen maar dertig tinten grijs dan vind ik het hier niet buitengewoon mooi. Dan ben ik altijd blij dat ik naast een koeboer zit, want dan is het gras ten minste nog een beetje groen.”
“Kreileroord dat verdient echt geen schoonheidsprijs. Aan de andere kant is het ook wel grappig: Je hebt een blok aardappels en dan heb je een blok Kreileroord. Dat heeft ook wel weer wat.” (Jochem van der Starre)*

“Het minder mooie is eigenlijk de N99, de weg. Die gaat dwars door Wieringen heen, nu wordt er wel veel aan gedaan de laatste tijd, zoals het aanleggen van rotondes en fietstunneltjes. Het is aangelegd toen de Afsluitdijk en de korte Afsluitdijk kwamen. Het is die mensen niet te verwijten. Die hadden nooit verwacht dat hij zo druk zou worden. Hij ligt daar gewoon finaal verkeerd. Wieringen wordt eigenlijk in tweeën gedeeld. Het is altijd een punt waar je rekening mee moet houden, of je nu een fietstocht organiseert, een puzzeltocht of een wandeltocht. Je moet altijd zorgen dat er een wachter staat. Dat is een storend punt.” (Gea Klein-Hamming)

“Wat ik niet mooi vind is de oude garage van Cremers midden in het dorp. Dat is gewoon een bouwval en het staat er al jaren zo. Het is een grote schuur in het dorp wat dichtgeplakt zit. Dat vind ik echt een minpuntje van het dorp, want voor de rest ziet het dorp er best wel mooi uit.” (Nelly Jasper)

“Wat minder mooi is aan Wieringen is de enorm drukke weg die eigenlijk het hele eiland dwars door midden snijdt. Het is de provinciale weg N99. Dat vind ik minder fraai. Er staan veel oude huizen, qua bebouwing maakt het een wat rommelige indruk, vooral Hippolytushoef. [...] De kernen in de Wieringermeer hebben niet veel sfeer. Het lijkt wel wat op Lelystad, het doet echt polderachtig aan. [...] Al die windturbines vind ik persoonlijk geen gezicht. De provincie en het Rijk willen dat allemaal stimuleren, wind-energie. Ik vind dat het op sommige plekken wat teveel van het goede is in de Wieringermeer.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland)

6.2.3 *Ruimtelijke differentiatie*

De bewoners in de Wieringermeer zien het gebied als een productiegebied en denken niet dat dit gaat veranderen op korte termijn. Zij zien het gebied niet als een gebied waar mensen heen trekken om te recreëren. Dit sluit aan bij hun mening over recreëren in het gebied. Ook de gemeente en andere professionals zien de Wieringermeer als een productieruimte.

Op Wieringen ziet men meer recreanten komen die ervoor zorgen dat het gebied geconsumeerd wordt. Dat daarnaast ook nog agrariërs in het gebied zijn, betekent niet dat dit de prioriteit heeft. Barbara Duijn (Staatsbosbeheer) formuleert dit als volgt: “Wieringen zal niet meer primair agrarisch grondgebied zijn. Dat is veel meer dat de grond agrarische bestemming heeft om het gebied aantrekkelijk te houden, maar geen productie zoals nu nog in de Wieringermeer is. Ook daar zie je dat er andere dingen gaan gebeuren.” Dio Verbiest benadrukt dat Wieringen geen gebied is waar vooral geproduceerd wordt: “Productieruimte in de zin van agrarische productie is hier nauwelijks en het zal ook niet heel veel beter worden zoals dat in de Wieringermeer wel het geval is. De percelen lenen zich niet voor de rationele industriële akkerbouw of veeteelt. Het zou zonde zijn en dat is niet waar je op in moet zetten. Je moet het landschap zoals het er ligt behouden. Het stuwwallenlandschap is voor de vele mensen die hier komen een verrassing van de eerste orde.” Dat de huidige situatie nog niet bestempeld kan worden als een consumptielandschap beschrijft Dennis Breed. Volgens hem komen er weinig recreanten en toeristen op

Wieringen en kan het dus geen consumptielandschap genoemd worden. Hij erkent wel dat er campings zijn, Visserijdagen etc. die het voor mensen aantrekkelijker maken om naar Wieringen te gaan. Toch zijn er weinig mensen die er op dit moment van kunnen leven.

Wieringen, maar ook de Wieringermeer worden allebei door geïnterviewden gezien als een karakteristiek gebied. Volgens hen wordt het gebied te kort gedaan om te zeggen dat het zomaar een gemeente is in de kop van Noord-Holland. Voor beide gebieden geldt het argument dat de ontstaansgeschiedenis bijzonder genoeg is om te zeggen dat het hier unieke gebieden betreft. Ook de uiterlijke kenmerken zorgen ervoor dat het gebieden op zich zijn. “Het is toch wel echt Wieringen, we willen niet bij de Wieringermeer, hoor. Het is hier allemaal oud en de Wieringermeer is nieuw”, zegt Margreet Filius over het onderscheid tussen de gemeenten. Gea Klein-Hamming zegt hierop: “Wieringen is een streek, vind ik. Een eigen gebied met een eigen identiteit. Wat hier beneden ligt, de Wieringermeer, is zo plat als een dubbeltje. De Anna Paulowna polder, dat zegt het al, is ook plat. Dat was allemaal Zuiderzee, dat is ingepolderd, daarom een eigen gebied. Wij hebben een beetje van Texel, het Waddeneiland-model.” Dennis Breed beschrijft het verschil op een andere manier: “Als je Wieringen op komt, kom je van Den Helder over een dijk heen. Als je Wieringen op komt bij Den Oever vanaf de A7 dan kom je ook Wieringen óp. Als je vanuit de Meer komt met de fiets, kom je

ook over een dijkje of een bruggetje. Je komt altijd óp Wieringen.”

Paul Ruber van provincie Noord-Holland vertelt dat Wieringen wel apart is: “Het is een soort eiland vinden de mensen die er wonen ook. Óp Wieringen zeggen ze dan, niet in, maar óp Wieringen. Ze voelen zich eigenlijk meer verwant met Texel dan met de rest van Noord-Holland. Een beetje eilandgevoel is er nog wel.”

De structuur en de bevolkingsopbouw in de Wieringermeer zorgt ervoor dat het een behoorlijk afgebakend gebied is, volgens Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland). Ook Jochem van der Starre beaamt dit: “Als je de Wieringermeer uitrijdt, dan zie je ook echt bij de dijk, ik rijd de Wieringermeer uit. Je hebt een duidelijke scheiding als je bij Abbekerk en Lambertschaag de polder uitrijdt. Dan weet je bij

“Ik denk dat de gemeenschap een beetje aan het veranderen is. Wieringen was een hechte gemeenschap. Je hebt vast wel eens gehoord van De Dijk. Die heeft een liedje geschreven en die staat op de B-kant van één van hun eerste singles: ‘Geen zaal zo stroef als Hippolytushoef’. De Dijk was hier, dan praat je wel over 1978. Die kwamen hier in Hippolytushoef optreden, het zal wel in Concordia geweest zijn of de Harmonie. Zij kregen de mensen niet stil. Iedereen was daar om een avond uit te gaan en die band kreeg geen aandacht. Terwijl ze landelijk al min of meer bekend waren. Daarmee wil ik zeggen: Men ziet elkaar en kwaak, kwaak, kwaak. Allemaal 16,17,18,19 jaar, gezellig! Dat valt me ook op als je hier een avondje uitgaat. De band moet er doorheen komen. Dat geeft aan, een hele sociale gemeenschap, maar ook zoiets van we kennen je niet totdat we je willen kennen. Dat zal nu ook wel aan het veranderen zijn.” (Willem Hoogsteen)

wijze van spreken op een polletje gras na wanneer je erin en eruit rijdt.”

Dit betreffen vooral de landschappelijke verschillen tussen de gebieden in de noordkop. Dio Verbiest vindt dat er te kleinschalig gedacht wordt: “Je moet praten over de kop van Noord-Holland, je moet niet denken over Wieringen en Wieringermeer als twee losstaande gebieden. De uitwisseling is dusdanig groter dat je het als beste als één gebied kan rekenen. Het is gewoon de regio.”

6.3 Gemeenschap en de bewoners

6.3.1 Gemeenschap

“Toen de Afsluitdijk kwam, zei men: ‘Dat is maar goed ook, want dan komt er ten minste weer wat vers bloed op het eiland’. Anders zou het aan inteelt ten onder gaan.” (Willem Hoogsteen) Wieringen was tot die tijd een besloten gemeenschap vertelt Dio Verbiest: “De gemeenschap is veranderd. Ten tijden van de bouw van de Afsluitdijk en de aanleg van de Wieringermeer was Wieringen een besloten gemeenschap, een eilandgemeenschap. We zijn nu 75 jaren verder. Van de oorspronkelijke bewoners, de authentieke Wieringers, zeg maar, liggen de meesten op het kerkhof. Er is veel ‘import’ gekomen, zoals dat altijd werd genoemd. De ‘import’ vertegenwoordigt nu het grootste deel van de bevolking, kan je zeggen. Nog wel borrelt af en toe het eilandgevoel naar boven, het wij-gevoel. Maar uiteindelijk, ik heb er geen gevoel bij.” Dennis Breed ervaart dat op Wieringen nog steeds het ‘ons kent ons’-gevoel heerst: “Iedereen kent elkaar, dat vind

ik leuk. Ik ben eind september nog naar een feestje geweest van de basketbalvereniging waar ik vijf jaar heb gespeeld. Dan kom je om vijf uur 's nachts thuis, want op straat kom je mensen tegen waar je om drie uur 's nachts nog even naar binnenloopt. Je kent elkaar. [..] Als je er in zit dan merk je dat niet. Ik merk het nu als ik van buitenaf nog wel eens kom, dan zie ik wel, als buitenstaander heb je er echt heel weinig te zoeken. Vroeger toen het nog niet ingepolderd was en de Afsluitdijk er nog niet lag, was dat helemaal zo. Zelfs de broers en zussen gingen dan met elkaar, zo close als alles met elkaar was. Zo is men op Wieringen opgegroeid." Margreet Filius vindt dat Den Oever echt dorps is en dat het voor heel Wieringen geldt, iedereen kent elkaar en maakt een praatje met elkaar. "Je bent toch allemaal samen, dat gevoel is hier sterk. Dat blijft ook wel. De jeugd neemt het ook weer over en die kennen elkaar ook allemaal weer van school en het uitgaan. Die hebben dat ook wel met elkaar. Ik denk dat die hechte gemeenschap wel door de visserij komt. Het was vroeger al zo en dat is generatie op generatie mee gegaan." (Margreet Filius) Willem Hoogsteen kwam als 'import' op Wieringen en zag dat de sociale structuren een belangrijke rol innemen: "Hier zit een vrouw die is zestig jaar en die heeft het voor het zeggen. Alle mannen luisteren naar haar. De sociale structuren stellen veel meer voor dan ik ooit gedacht had. Die zijn ook veel dragender, mensen krijgen onderling veel meer krediet. Dan denk ik, verrek, in de kop van Noord-Holland is een veel groter vertrouwen onderling dan men zegt, die is links,

die is rechts. Ik ontdekte dat er een soort infrastructuur was op het platteland, waar ik nog nooit bij stilgestaan had. Die plattelanders zitten gerust niet elke avond televisie te kijken, want die hebben de agenda's vaak vol met dingen die misschien vanuit de grote stad gezien als knullig worden gezien. Maar zo'n sociale structuur is denk ik de borg voor je samenleving. Dus dat gelul ook van een kabinet over het centraal houden van het gezin, nee, je moet de sociale structuur centraal houden. Je moet het dorp een beetje centraal houden. Je moet het niet uit elkaar gaan gooien, dat is zo stom." Daarbij merkt hij ook op dat Wieringen tot 1926 een vrij geïsoleerd gebied is geweest en dat er best wel sprake van een eigen cultuur is geweest.

"Het oude eilandleven is heel herkenbaar. Drie maanden terug nog kwam op TV Noord-Holland een documentaire over het oude Wieringen. Daar komt dat ook nog heel nadrukkelijk naar voren. Daar wordt van de mensen die heel betrokken zijn bij Wieringen een heel fraai beeld geschetst. Er worden ook nog interviews gehouden met mensen die het oude eiland Wieringen nog hebben meegemaakt. Zij kijken met heel veel enthousiasme en soms weemoed terug op het feit dat de boot naar Schagen bijvoorbeeld maar één keer per week ging. Dat lijkt heel ver weg, maar er zijn nog mensen die dat echt hebben meegemaakt. In die zin is dat randmeer ook voor sommigen best nog wel een schok. Er zijn nog mensen die gewoon hebben meegemaakt dat de Wieringermeer is ontgonnen. Dat zij daar hun brood verloren, omdat ze vissers waren in de voormalige Zuiderzee en nu met ledenogen aanzien dat hetgeen zij ooit verloren waren terugkomt in de vorm van water." (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

“Als je door Den Oever loopt, dan denk ik dat 40-50% een gouden oorbel heeft met een kotter erin. Dat is hun identiteit, zo zien zij zichzelf. Zij zien zichzelf als vissersdorp en als vaarders. Het is de identiteit van Den Oever, ze hebben de Flora- en Visserijdagen, dat is hun feest, dat gaat om vis en varen. Dus de visserij voor de identiteit voor Wieringen behouden is wel belangrijk.” (Dennis Breed)

Marco Kerssens van gemeente Wieringen ziet dat de gemeenschap nog steeds aan het veranderen is na de fysieke veranderingen, zoals het aanleggen van de Afsluitdijk: “Als het gaat om de maatschappij is er sprake van een sociale structuur die nog steeds bezig is om zich te ontwikkelen. Wieringen is eigenlijk pas echt gaan groeien vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw. Tot die tijd was het echt een gesloten gemeenschap. Daar begint langzaam maar zeker verandering in te komen, maar dat gaat van generatie op generatie en niet van dag op dag. De Wieringse bevolking is nog steeds wel heel erg zelfstandig in de zin van; ‘we lossen zelf wel op wat we tegenkomen en hulp van buitenaf is niet echt nodig’. Dat is wezenlijk anders dan in de Wieringermeer.” Ook Paul Ruber van provincie Noord-Holland merkt op dat op Wieringen saamhorigheid is: “Wieringen is echt dorpscultuur. Daar heb je echt een gemeenschapsgevoel, iedereen kent elkaar. Weet van elkaar wat men doet. De politiek is ook heel erg dorps. Er is een bloeiend verenigingsleven, men zorgt voor elkaar. Dat is positief. Een groot saamhorigheidsgevoel van, wij op Wieringen. Het is ook een heel oud eiland al. De be-

volking is vroeger uit het oosten van Duitsland gekomen. Het zijn geen Friezen, zoals je in het gebied zou denken. Je ziet het aan de namen van dorpen en mensen, als je de oorsprong neemt. Dat heb ik eens een keer gelezen. Je ziet het in de cultuur nog wel terug, de saamhorigheid.”

Joke Swaerts vertelt dat in Slootdorp in de Wieringermeer ook een saamhorigheidsgevoel bestaat: “Iedereen is toch wel een beetje trots op de Wieringermeer. Het is een Zuiderzeepolder. Een paar jaar geleden was er sprake van dat de gemeente Wieringermeer zou fuseren met de gemeente Medemblik. Er was sprake van dat wij dan in de gemeente Medemblik kwamen te wonen en dat vond iedereen maar niets. Terwijl dat eigenlijk nergens op slaat natuurlijk. Je blijft toch gewoon in de Wieringermeer wonen, maar je krijgt dan toch een beetje het gevoel dat de Wieringermeer weggaat. Het is niet doorgegaan. Het is een apart gebied, dat vindt iedereen wel die hier woont. Ouderen hebben heel veel meegemaakt in de oorlog en dat de Wieringermeer weer onder water werd gezet. Dat schept vooral bij de ouderen wel een band. Iedereen moest toen weg en dat werd allemaal door de omliggende gebieden opgelost. Iedereen moest een plekje hebben. [...] Slootdorp is een klein dorp natuurlijk. Bijna iedereen kent elkaar. Je gaat gewoon naar alle feesten toe. Dat is gewoon heel leuk. Het is hecht, anders dan in de andere dorpen is hier het wij-gevoel.” Nelly Jasper ziet dit niet in Wieringerwerf: “Ik kan niet zeggen dat er sprake is van een hecht dorp. Ik heb niet

echt het wij-gevoel. Ik denk ook niet dat het hier bestaat eigenlijk.”

“Wieringermeer bestaat nog niet zolang. Wieringermeer is eigenlijk een beetje los zand qua bevolking. Het waren allemaal boeren uit heel Nederland die er naartoe zijn getrokken vroeger omdat ze er land konden krijgen. Het lijkt een beetje op de Noordoostpolder, Flevopolder. Zakelijke mensen, heel individualistisch, die voor hun bedrijf bezig zijn. Het geeft toch een andere sfeer dan in Wieringen, op Wieringen.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland)

6.3.2 Verenigingsleven

Het verenigingsleven op Wieringen wordt door de bewoners een aantal keer omschreven als bloeiend: “Er is van alles. Van gym tot zang, van toneel tot paarden. Mijn man is voorzitter van de Wironruiters. Hoe dat in de toekomst gaat, weet je nooit natuurlijk, wat de vrijwilligers aangaat. De verenigingen zijn hecht, we hebben er veel. De mensen die er bij betrokken zijn, zijn hecht. Ik denk niet dat we verenigingen hebben die moeten afhaken, omdat ze geen vrijwilligers meer hebben. Ik denk dat het allemaal wel een beetje loopt. Bij de historische vereniging ben ik een van de jongste mensen. Vrijwilligerswerk is toch vaak voor de wat oudere mensen. Die groep groeit nog steeds, dus voor de toekomst ziet het er ook goed uit.” (Gea Klein-Hamming) Dio Verbiest ervaart dit ook: “Er is een verenigingsleven. Er zijn voetbalclubs, tennisclubs, alles wat je kan bedenken is er. We hebben net vorig weekend de Visserijdagen gehad. Dat leeft.” Margreet Filius noemt het verenigingsleven niet bloeiend, maar

stabiel: “Zelf zitten we bij de voetbal, jaren terug had dat heel veel leden. Er zijn nu vier seniorenelftallen, een dameselftal en een meisjeselftal. Voor de rest nog wel jeugd, dat blijft nu wel al een tijd zo staan. Je hebt een tennisvereniging, met heel veel leden, daar heb je ook echt een wachtlijst. Dat is hier op Den Oever. Voor de ouderen heb je Jeu de Boules. Dan heb je ’s avonds nog het biljarten in het Vikingschip en zo zijn er nog wel meer dingen.” Het verenigingsleven is redelijk beweeglijk volgens Dennis Breed: “Veel mensen sporten. Het is alleen niet bloeiend dat het groeit. Ik merk het aan de basketbalvereniging, die zit in een neerwaartse spiraal. Een paar geleden stonden daar vijftig mensen en die betaalde een bepaalde contributie. Als er tien afgaan dan moet de contributie omhoog. Ouders denken dan, we laten ze lekker voetballen, want dat is goedkoper. Nu hebben ze nog maar één herenteam.”

In de Wieringermeer is niet een eenduidig beeld te schetsen over het verenigingsleven. Nelly Jasper vertelt over haar ervaringen met de dorpsvereniging: “Ik doe de ledenadministratie en dan zie ik dat de meeste leden toch wel in het oude gedeelte wonen. Eigenlijk in de wijken die het eerste stonden. Daaruit is het ook wel een beetje ontstaan natuurlijk. Vanuit de eerste nieuwbouwwijken is de dorpsvereniging een beetje gegroeid. We zaten in het begin op zijn hoogst op dik 600 leden en ik heb er nu nog 300, in een paar jaar tijd eigenlijk. Mensen verhuizen of de kinderen worden groot en dan zeggen ze, we hebben er niet zoveel

mee. Maar qua nieuwe mensen komt er weinig bij.” Daarentegen wordt voor Slootdorp een heel ander beeld geschetst door Joke Swaerts: “Het verenigingsleven is heel actief. Vooral in Slootdorp. Er wordt altijd gezegd: ‘In Slootdorp kan altijd alles’. We hebben een Oranjevereniging, dus met Koninginnedag is het altijd groot feest. We hebben een Midzomercomité, in augustus hebben we altijd een hele week feest en daar gaat dan eigenlijk iedereen heen. Dan loopt heel Slootdorp uit. Je hebt een dorpsvereniging, tennis, voetbal, biljarten, een soos voor de ouderen, een Jeu de Boules club, dus echt heel veel in Slootdorp. Hoe dat kan dat weet ik ook niet. Ik denk dat het wel zo blijft. Je hebt altijd actieve mensen die overal bijzitten. Slootdorp springt er toch wel bovenuit, het heeft meer verenigingen dan de andere dorpen. Ik denk gewoon dat het komt doordat het kleiner is.”

Dirk Treffers van gemeente Wieringermeer heeft wel het idee dat er wat gebeurt qua verenigingen: “Je hebt dorpsverenigingen. In Wieringerwerf en Kreileroord heb je ook een dorpsraad. Mensen doen ook veel met elkaar samen. Andere dorpen ken ik niet zo heel goed. Ik heb zelf in Wieringerwerf gewoond dus daar weet ik nog wel wat van.” Zowel Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord als Paul Ruber van provincie Noord-Holland denken dat het verenigingsleven op Wieringen meer bloeit dan in de Wieringermeer. Hierbij merkt Paul Ruber op dat het vooral voor de kernen van belang is dat er een bepaalde samenhang is en dat verenigingen hieraan bij kunnen dragen.

6.3.3 *Wegtrekken van jongeren*

In het gebied heersen tegengestelde opinies wat betreft het wel of niet wegtrekken van jongeren. “Ik vind dat er in de wijk van mijn dochter best heel veel jonge mensen wonen. Daar wonen meer jonge mensen dan in het oude gedeelte. Daar zitten de oudere mensen en die blijven toch zitten waar ze zitten. Ik zie het niet zo dat de jongeren wegtrekken.” (Nelly Jasper) Ook Margreet Filius is van mening dat er toch wel veel jongeren blijven wonen op Wieringen. Joke Swaerts en Gea Klein-Hamming zien dit toch anders: “De meesten trekken toch wel weg. Mijn dochter woont nu in Wieringerwerf. Dat is toch weer groter, meer winkels. In Slootdorp heb je eigenlijk niets. Je hebt een supermarkt en dan houdt het al wel op. Die hebben we gelukkig nog.” (Joke Swaerts) “De jongeren trekken weg. Er zal altijd een klein deel terugkomen, maar een groot gedeelte niet, want die zijn elders gesetteld. Je zult het in een gebied toch moeten hebben van jonge mensen. Er is veel weerstand geweest tegen het Wieringerrandmeer vanuit de oudere garde van de Wieringers. Als je die jonge ondernemers spreekt, die afgestudeerd zijn en een winkel of iets anders willen beginnen, die zien het wel zitten. Die zeggen: ‘Dat is de toekomst, wat hebben wij met dat oude gedoe? Dat overleven hebben we van opa, maar dat hebben wij niet meegemaakt’.” (Gea Klein-Hamming) Dennis Breed maakt onderscheid tussen de jeugd, welke blijft en welke wegtrekt: “Iedereen trekt wel een beetje weg, maar dat zijn wel de goede HAVO en Atheneum leerlingen. De VBO en MAVO leerlingen blijven allemaal

hangen. Om dan even op een cru puntje te komen, degene die blijven hangen komen ook samen. Als er iemand niet van Wieringen afkomt en drie huizen verderop woont ook iemand die niet van Wieringen afkomt, dan kun je geheid zeggen dat die op een gegeven moment samen drie kinderen en een huisje hebben. Ze komen niet verder, hun vakantie is op Wieringen, ze leven voor de kermis op Wieringen en dat leven blijft heel bekrompen. De oogkleppen blijven op Wieringen gericht. Alles is echt geënt op het leventje wat men daar heeft. Dat vind ik bekrompen.”

“De jongeren trekken naar steden toe. Of ze blijven na hun studie ergens hangen, maar een klein deel dat blijft hier echt. Hier is niet zo heel veel werk voor hen. Er zijn wel een aantal mensen die terugkeren, maar ik denk de meeste niet. Ik heb het zelf wel gedaan. Je hoort wel eens mensen zeggen, die hier gewoond hebben en nu in de stad wonen, dat ze nog wel eens terug willen gaan. Maar dat is niet iedereen.” (Dirk Treffers, gemeente Wieringermeer)

“Over het algemeen is het een beweging van de jongeren uit Wieringen en de Wieringermeer: Of ze vinden werk in de directe omgeving/regio of ze gaan studeren en ergens anders wonen. En die komen zeker niet allemaal terug. Wij proberen die jonge mensen met ideeën in ieder geval vast te houden. Anders zou je vergrijzen met het hele gebied. De jongeren hebben toch de neiging om in ieder geval in Alkmaar of Hoorn naar school te gaan. Of in Haarlem of Amsterdam of nog verder, zeker als je HBO of een Universitaire opleiding doet. Dan kom je daar gewoon terecht.” (Bert Cozijnsen, Ont-

wikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord) Volgens Paul Ruber van provincie Noord-Holland is het een gebied waar de gemiddelde leeftijd vrij hoog is op dit moment. “Dat komt toch door jongeren voor wie geen werk is. Die trekken vaak na hun studie weg naar de Randstad, Amsterdam, die kant op.”

“Hier in Hippolytushoef waren de kokkers en op oost-Wieringen had je de kraaien. Wij komen nog uit de tijd dat je niet naast een kraai ging staan bij wijze van spreken. Dat is minder hoor, dat vechten enzovoorts. Dat wordt ook wel steeds beter, toch heb je wel een lichte scheiding. [...] Aan deze kant wonen de boeren en aan die kant wonen de vissers. Dat was een andere mentaliteit. Je kon het al zien aan de vrouw des huizes. De vrouwen van Den Oever, richting Den Oever waren veel zelfstandiger. Die waren de hele week alleen. In Den Oever had een vrouw ook sneller een hoekje van haar huis als winkeltje. Hier was het toch wat anders. Ze verkochten wel aan huis, maar hadden geen winkeltje. Dat was het verschil en dat kan je soms nog wel merken. Een visser had ook sneller de bravoure. Hier was men wat meer timide. Dat had waarschijnlijk een beetje te maken met de zelfstandigheid. De mannen waren heel zelfstandig, die verdiende de kost en waren sterk. Die zaten de hele week op zee met gevaar voor eigen leven. Hier was je boer en kende je minder gevaar. Bij de import leeft dat niet natuurlijk, maar dat leeft nog wel een beetje als je met de oudere Wieringers praat.” (Gea Klein-Hamming)

6.3.4 Bewoners

“Wieringers kunnen wat stug zijn”, vertelt Margreet Filius. “Dat is wel een beetje uiterlijk vertoon, want dat is eigenlijk niet zo. Het is altijd snel gemoedelijk daarna. De nieuwkomers worden wel opgenomen. Als ze zich geven dan komen ze er ook zo in.” Dennis Breed

merkt op dat de mensen uit Den Oever wel iets stoerder zijn: “Die vinden zichzelf stoer. Ze zijn vissers en ze zijn wat potiger als de rest. Hippo’s zijn voor mijn gevoel iets rustiger en relaxter en dat botst wel eens af en toe.”

Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland) vertelt over de bewoners in de Wieringermeer: “Toen de selectieprocedure in de Wieringermeer tot stand kwam heeft men heel nadrukkelijk gekeken dat er mensen kwamen die met beide benen in de samenleving stonden en daar ook wat voor wilden doen. Dat was één van de beoordelingen die de commissie voor de kandidaatstelling moest doen. Ik wil niet zeggen dat het drie generaties verder nog steeds zo is, maar er is toen wel op gekozen en mogelijk dat het toch wat effect heeft op het ontwikkelen van zo’n gebied.”

Tijdens de gesprekken met de professionals werden verschillende opmerkingen gemaakt met betrekking tot de bewoners: “Die van de Wieringermeer zijn grote schaal gewend en die zijn zich een pukkel aan het werken op de boerderij. Die leggen de lat ergens anders. Zij hebben een andere oorsprong, andere uitgangspunten.” (Barbara Duijn, Staatsbosbeheer) “We horen vaak dat de arbeidsmoraal goed is van de Westfriezen en waarschijnlijk geldt dit voor de hele noordkop. Beter dan in de Randstad. Mensen komen op tijd, zijn weinig ziek en werken door.” (Bert Cozijnsen, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord) “Wieringermeerdere zijn wat meer individualistisch ingesteld. Wieringers zijn wat meer trotser op het eiland, wat meer samenhang, saamhorigheidsgevoel.”

(Paul Ruber, provincie Noord-Holland) “De bevolking in Anna Paulowna en de Wieringermeer is wat anders georiënteerd. In Anna Paulowna en de Wieringermeer is men wat zakelijker. Hier op Wieringen is men wat directer, persoonlijker. Dat merk je op heel veel terreinen. Dingen worden hier heel snel persoonlijk opgevat, terwijl het voor een groot gedeelte ook zakelijk is. In die zin is er in de Wieringermeer en Anna Paulowna wat meer afstand, daar is wat meer het individu. Op Wieringen is er wij-Wieringers, maar ook wij, mensen uit Den Oever of wij, mensen uit Hippolytushoef.” (Marco Kerssens, gemeente Wieringen)

“De Wieringermeerpenen hè? Dat is ook weer een heel ander slag volk. Dat is een meer ondernemend type. Dat waren natuurlijk pioniers die naar de Wieringermeer kwamen, die kwamen uit Groningen en Zeeland. Die lieten huis en haard achter om hier te proberen hun geld te verdienen. Ik doe voor de krant wel eens een interview bij mensen en die zijn bijvoorbeeld 60 jaar geleden in de Wieringermeer getrouwd. Die kwamen echt met een lege portemonnee, een tafel, een stoel en een bed. Die hebben daar opgebouwd wat ze nu allemaal hebben. Die zijn bij wijze van spreken met een varken gekomen om de winter door te komen. Die moest dan geslacht worden want dan hadden ze te eten. En zo zijn die mensen gekomen, er zit gewoon een heel ander idee achter. De oorspronkelijke bevolking is heel ondernemend. Ik vergelijk het nu met het afreizen naar Australië of het tv-programma ‘Ik Vertrek’. Dat zijn mensen die in de Wieringermeer wonen. Die bouwden dat op en daar hebben de Wieringers ook weer profijt van gehad. Die konden daar aan het werk.” (Gea Klein-Hamming)

Tijdens de interviews is het verschil tussen de bewoners van Wieringen en de Wieringermeer ter sprake gekomen. “Die mensen uit de Wieringermeer hadden meer sta uit, die kwamen overal en nergens vandaan. Die werden in precies zo’n sociale verhouding van Nederland neergeklapt. En dan heb je direct het verhaal van boeren en knecht. Toen de Wieringermeer in 1932 is drooggelegd kreeg je daar toch boeren overal vandaan. Die begonnen dan een bedrijf. Dat is dan toch een hele andere situatie dan op Wieringen, want die bedrijven tuttelen over het algemeen wel wat aan. Ik heb eens een meneer gesproken en die zei van: ‘Je kon toch beter voor een boer in de Wieringermeer werken dan voor een boer in Wieringen’. Want dan wist je precies hoe laat je ’s avonds thuis was. Op Wieringen was er aan de ene kant een hoop gezelligheid op het werk en je at ook mee met de mensen zelf. ‘Het was zo gezellig, dus vanavond ben je er ook nog wel.’ Maar met die boeren in de Wieringermeer mocht je je kuchje op het land eten en wist je hoe laat je thuis was.” (Willem Hoogsteen) Gea Klein-Hamming vertelt dat er een groot verschil was tussen de boeren van Wieringen en de boeren in de Wieringermeer: “De boeren in de Wieringermeer waren grootschalig in de ogen van Wieringers. Wij hadden zes koeien, daar hadden ze er gelijk tig, want zij hadden daar dertig hectare. Als je hier tien hectare had dan was je een beste boer.”

Over de huidige situatie vertelt Dennis Breed dat het makkelijker op Wieringerwerf binnenkomen is dan op Wieringen: “Wieringerwerf is iets groter. Daar zijn de mensen wat opener om

mensen te accepteren. Als je dan op Wieringen komt is het veel geslotener. Dat is veel moeilijker om door te dringen dan dat je gewoon in Wieringerwerf bent. Je hebt er meer winkels, je hebt er veel meer van alles, daar is veel meer leven. Daar moet men ook veel opener zijn om hun hoofd boven water te houden. Wij kunnen het nog redelijk redden zonder dat iemand ons komt helpen. Het kan heel gesloten blijven.” Voor buitenstaanders is er dan ook een verschil tussen het verhuizen naar de Wieringermeer of het verhuizen naar Wieringen: “Mensen die van buitenaf naar Wieringen komen merken echt van: ‘Goh, we komen hier in een gemeenschap’. Ik denk niet dat iemand dat heeft die in Wieringerwerf gaat wonen. Ik denk dat het wel een heel duidelijk verschil is.” (Jochem van der Starre)

“Ik ben zelf geen echte Wieringermeerder. Hier is dat veel minder, Wieringers zijn echt Wieringers. Dan heb je nog verschil tussen mensen uit Den Oever en mensen uit Hippo. Als jij als buitenstaander erbij komt dan zijn Wieringers Wieringers. Zodra ze onder elkaar zijn dan is er nog verschil waar je vandaan komt. Het is vrij gesloten. Ze moeten je kennen en via via kom je er wel tussen. Als je hier samen op school zat, waren het wel echt twee aparte werelden. Tijdens het uitgaan merkte je dat verschil ook tussen jongeren van Wieringen en de Wieringermeer. Waarom weet ik niet, want je zat evengoed samen op school.” (Jochem van der Starre) Joke Swaerts merkt ook dat er een verschil is tussen de bewoners uit beide gebieden: “Ik zou eigenlijk niet precies kunnen uitleggen

wat dat verschil is. Mensen van Wieringen hebben echt nog het idee dat ze op een eiland wonen volgens mij. Onder de jeugd hoor je het ook vaak met uitgaan. Dan is het vaak weer onenigheid met Wieringers. Wat het nou is, ik heb geen idee.” Wieringers trekken naar elkaar toe, ook buiten Wieringen. “Mijn man komt van Wieringen. Mijn oppaskind komt hier nog altijd, maar ze heeft geen oppas meer nodig want ze is 17. Die heeft verkering met een jongen van Wieringen. Die doet dan: ‘Hè, ome Jan, wij van Wieringen’. Dat is toch anders dan die Meerpeenen uit de Wieringermeer. Waar hem dat nu in zit, dat kan ik ook niet zeggen hoor.” (Nelly Jasper)

“De hele sfeer is anders. Op Wieringen wonen Wieringers, de Wieringermeer bestaat uit een populatie die uitgezocht is. Dat is wel 50 jaar geleden of nog langer, maar dat is een hele bijzondere oorsprong. Die mensen daar zijn uit heel Nederland helemaal doorgezaagd of ze wel capabel waren om daar een goed bedrijf neer te zetten. Ze zijn door een hele ballotage gegaan. Wieringen is een gedeelte grote stadontvluchters, vissers en agrariërs die er al eeuwen wonen. Een totaal andere cultuur.” (Barbara Duijn, Staatsbosbeheer) Ook Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord is het een en ander opgevallen: “De Wieringers, dat is echt een beetje een apart volkje. De Wieringers, die willen ook zo genoemd worden, ‘ik ben een Wieringer’. Je hebt een aantal familienamen, de helft heet Lont en Klein. Ze kennen elkaar allemaal. In de Wieringermeer heb je dat niet. Die komen uit alle windstreken,

die hebben dat ook minder met elkaar. Die zijn wat meer op zichzelf. Die boeren wonen ook verspreid in het gebied. Grote boerderijen, naast de kernen waar ze rijtjeswoningen hebben. Dat is het verschil, denk ik. Wieringen is meer een gemeenschap met veel historie, gekoppeld aan de visserij met name. En de Wieringermeer, dat zijn de boeren die verspreid door de gemeente wonen en in het dorp daar woont de bakker, de slager en van oorsprong de arbeiders.” Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) beaamt dit: “Wieringen is wat meer gericht op de visserij, zo was het toen ik op school zat. Het was wat meer machoachtig. Wieringermeer is toch wat agrarischer, wat boerser zullen we maar zeggen. Ik denk dat het in ieder geval een verschil is. Ik weet niet hoe zich dat vervolgens vertaald, maar dat als basis en dan krijg je iets ander gedrag. De Wieringer is in ieder geval wat manser of probeert dat te zijn.” Het ontstaan van de Wieringermeer zorgde voor wat spanning tussen de bewoners vertelt Marco Kerssens (gemeente Wieringen): “In de Wieringermeer is vanaf de jaren dertig van de vorige eeuw een bewuste maatschappij op poten gezet. Daar is eigenlijk een omgekeerd proces gaande, de verzuiling die daar vanaf het begin bewust neergezet is begint langzamerhand weg te ebben en het wordt wat gelijkvormiger. De Wieringermeerder is zakelijker, maar ook door de bewust gecreëerde maatschappij in de jaren dertig op een andere manier samengesteld. De mensen op Wieringen die hun brood verloren waren door de herenboeren in de Wieringermeer moesten vervolgens aan het werk bij diezelfde mensen op het land. Dat

heeft wel voor wat maatschappelijke wrevel gezorgd, vandaar dat de term ‘Meerpeen’ als benaming voor de Wieringermeerder nog wel eens gebruikt wordt.”

6.3.5 Binding met het gebied

Uit de interviews is gebleken dat het gebied soms wordt toegeëigend door de bewoners, zij zien het gebied als hun gebied. Joke Swaerts geeft aan dat het mede komt doordat ze er geboren is. “Dat geeft je toch wel een bepaald gevoel dat je hier hoort.” Dennis Breed ziet Wieringen ook als zijn gebied, terwijl hij er niet meer woont. “Als mensen op mijn werk vragen waar ik vandaan kom, dan zeg ik: ‘begin Afsluitdijk’. Als ik zeg Hippolytushoef dan kennen ze het niet. Als ik Wieringen zeg, dan kennen ze het ook niet. Den Oever heb ik ook nog wel eens geprobeerd, maar men weet niet eens waar de Afsluitdijk begint. Dus dan zeg ik Afsluitdijk, of Delft.” Dio Verbiest ziet Wieringen niet als zijn referentie-gebied, maar is wel nadrukkelijk betrokken bij de bescherming van het landschap.

“Ik dacht, ik ga hier nooit meer weg. Nu je ouder wordt denk ik ook wel eens: ‘Als het moet, dan moet het’. Dan zou ik het niet meer zo erg vinden. Ik zie dit wel als mijn gebied. Ook als ik ergens anders zou wonen.” (Margreet Filius) Jochem van der Starre vertelt: “Als hier iemand al drie generaties zit, dan is hij vrij verknocht aan de boerderij waar opa ook al heeft geboerd. In die zin zijn we op een andere manier verbonden, maar zij zijn ook hecht aan hun stek. Dat is meer inherent aan het boer zijn, niet aan het Wieringermeerder zijn.”

Van de professionals ziet Paul Ruber van provincie Noord-Holland de gemeenten Wieringen en de Wieringermeer niet als zijn gebied. Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) heeft meer binding met het gebied, maar dat komt doordat hij in het gebied woont: “Ik zie de Wieringermeer meer als mijn gebied, ook omdat ik er meer dan 10 jaar gewoond heb en er nu werk. Ik heb daar een langere basis. Op Wieringen heb ik een leuke woonplek, dus eigenlijk beide, maar als ik moet kiezen dan de Wieringermeer.”

Een aantal keer is ter sprake gekomen of men zou kunnen aarden in een ander gebied of dat zij zo verknocht zijn aan hun plek dat zij zichzelf in de toekomst niet zien verhuizen. Nelly Jasper vertelt hierover: “Ik denk dat als ik zou moeten verhuizen ik het wel zou kunnen, maar ik heb het hier naar mijn zin. Ik heb niet de behoefte om weg te gaan. Ik ben hier ook vreemd gekomen. Toen ik kinderen kreeg ging ik gelijk naar de peuterspeelzaal en ging ik

“Het is eigenlijk wel mijn gebied. Er zijn natuurlijk nog meer prachtige gebieden in Nederland, maar hier ben je geaard. Je hebt hier rust, ruimte, het open karakter en toch zit je vrij dicht op elkaar. Misschien gevoelsmatig, maar dat heb je niet in alle buitengebieden, vind ik. Als ik hier suiker ben vergeten te halen dan ben ik zo in het dorp. Ik hoef niet mijlenver, dat heb je op Wieringen. Het maakt niet uit waar je woont, op Stroe, Smerp of Vtrop. Het is misschien allemaal maar een kilometer of anderhalf van het dorp af. Toch heb je het idee, ik woon helemaal buiten. Buiten, maar toch ook binnen, dat gevoel geeft het.” (Gea Klein-Hamming)

daar wat doen. Dus ik zou het wel kunnen.” Willem Hoogsteen geeft aan dat hij in principe zou willen blijven. Niet het dorp, maar het water houdt Margreet Filius in Den Oever: “Misschien zou ik wel kunnen aarden in een ander gebied, maar ik heb toch wat met dat water. Als ik op vakantie ga zoek ik altijd wat uit met water. Wij gingen altijd naar Duitsland op vakantie met de caravan, maar bij een meer. Ik wil dat er water in de buurt is. Ik zou niet zo snel weggaan hier, tenzij er echt een haven is ofzoiets.” Joke Swaerts denkt dat ze wel zou kunnen aarden in een ander gebied en Gea Klein-Hamming blijft liever waar ze nu is: “Ik kom dus van het oude land, daar heb ik altijd met plezier gewoond. Mijn moeder is een Wieringse, dus we kwamen op een gegeven moment weer terug. Voor mijn werk hebben we een aantal jaar in de Wieringermeer gewoond. Daar had ik het op zich ook naar mijn zin. Maar op de een of andere manier, wat het is weet ik niet, maar hier voel je je meer thuis. In de Wieringermeer had ik altijd het idee dat ik een rubberboot op zolder moest hebben, bij wijze van spreken. Niet zozeer om de mensen hier, maar ik denk de veiligheid die het gebied biedt. In die context moet je het zien. Ik had altijd zoiets van: Als de dijken doorbreken dan zitten wij droog. Voor de rest, een stadsmens ben je niet, anders woon je hier niet. Ik vind een dag stadten hartstikke leuk, een weekendje ook, maar daarna hier terug naar de rust vind ik ook wel weer prettig.” Dennis Breed denkt niet dat hij in de Wieringermeer zou kunnen wonen: “Dat is gewoon zo. Dan zou ik wel gewoon op Wieringen gaan wonen en ik denk dat iedereen

dat wel heeft. Dan zou ik ook niet in Den Oever willen wonen, maar gewoon lekker in Hippo. Voor mijn gevoel zou ik liever in Schagen gaan wonen, iets groter, omdat ik nu de stad gewend ben. Als je aan mensen vraagt: Wil je op Wieringen of in de Wieringermeer wonen? Dan kiezen ze voor hetgeen waar ze vandaan komen. Ik denk dat je daar 100% op scoort. Niet dat je niet geaccepteerd wordt, ik denk dat het gerust wel kan. Ik denk niet dat je in een dorp wilt wonen dat er zes kilometer vandaan ligt.” De binding met het gebied is bij Dio Verbiest niet zo sterk als bij anderen: “Voor een deel overwegen we om te verhuizen naar Wieringerwerf. We hebben drie kinderen die binnenkort naar het middelbaar onderwijs in Wieringerwerf gaan. We overwegen dit, want wat houdt mij in Den Oever? Behalve het landschap heeft Den Oever niets om mij te binden. Dus waarom ga ik dan niet naar Wieringerwerf? Dan hoeven de kinderen niet 11 kilometer door weer en wind te fietsen. Daarnaast komt mijn vrouw ook niet uit deze omgeving en heeft daardoor evenmin binding met Den Oever.” Voor Jochem van der Starre is dit geen kwestie van kiezen, omdat hij één van de agrariërs is die plaats moet maken voor het randmeer: “Ik kan wel zeggen: ‘Ik wil hier blijven’, maar op een gegeven moment kan dat niet. Nu komt mijn vrouw uit Groningen, dus dan zou ik nog wel naar Groningen willen. Maar dan moet er wel iets tegenover staan dat ik plaats maak voor een maatschappelijk gewenst doel. [...] Daar ben ik wel eens mee bezig, maar dan ervaar ik ook wel hoe moeilijk het is. Ze komen niet met zakken geld aansjouwen ofzo, hoewel

dat wel verondersteld wordt. We worden geconfronteerd met een onteigeningsprocedure.”

6.4 Toekomstverwachting

6.4.1 Komst Wieringerrandmeer

Het project Wieringerrandmeer houdt de gemeederen bezig in het gebied. Er kan niet simpelweg worden gezegd dat men voor of tegen het project is. Hoewel na vijftien interviews de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden, staan in dit geval de bewoners sceptischer tegenover het plan dan de professionals. Dit heeft veelal te maken met de informatie die de bewoners (niet) bereikt, wat leidt tot misverstanden en verkeerde interpretaties. “Ik ben een tegenstander, want het project is mij nog niet duidelijk genoeg. Wat gaat daar nou precies komen? Er zijn allerlei fases aangenomen, dat is hetzelfde als dat je zegt: ‘We zijn het nog niet helemaal eens over de Betuwelijn, maar we leggen alvast het eerste station aan.’” (Willem Hoogsteen)

“‘De agrariërs kunnen niet meer vooruit’, is het argument voor het realiseren van het randmeer. Het plan voor het Wieringerrandmeer dateert van 1992. De tijden zijn veranderd, grond is schaars en hartstikke duur, voedsel is schaars en hartstikke duur. Dus doe niet zo achterlijk door te zeggen dat waar de agrariërs zitten beter voorzieningen voor toeristen kunnen komen. Die tijd is voorbij.” (Willem Hoogsteen) Nelly Jasper reflecteert op de veranderingen die het gebied te wachten staat: “Ik heb me er niet heel erg in verdiept, maar ze zeggen dat er meer welvaart komt. Ten minste, als je

meer mensen hebt kun je meer voorzieningen creëren. Ik weet het niet, als er heel veel dure huizen komen, dan denk ik toch dat er meer mensen van buitenaf zullen komen. Uit de Randstad ofzo en dan meer voor vakanties en weekenden. Dus of wij er zo heel veel aan zullen hebben? Voor de verenigingen denk ik sowieso niet, ik denk niet dat je vrijwilligers uit die hoek krijgt. Ik denk ook niet dat ze echt bij het dorp zullen gaan horen. Als ze echt voor weekenden komen dan denk ik dat de meeste mensen hun boodschappen al mee zullen nemen.” Hieruit blijkt dat door de informatie die de bewoners wel bereikt, een beeld ontstaat waaruit een oordeel wordt geveld.

“Niet iedereen kan aan dat water zitten. Het lijkt natuurlijk heel leuk als je een bootje hebt, maar er kunnen nooit 2000 huizen aan het water staan. Als je dan een beetje van het water af kom te wonen, wat heeft het dan nog voordeel om daar te gaan wonen? Welke voordelen heeft dat ten opzichte van een buitenwijk van Wieringerwerf of in een buitenwijk op Wieringen?” (Nelly Jasper) Ook Dennis Breed staat nogal sceptisch tegenover het plan om

“Je hebt in Nederland plekken zat waar je kan varen. Daar rijd je nu naartoe en dan kun je varen. Straks heb je hier een plons water met een kale aangelegde dijk en drie mooie terrasjes. Allemaal nieuw aangelegd. Over het algemeen zijn het sfeerloze toestanden, die kunnen alleen met gigantische kortingen mensen lokken. Ik zie dat niet gebeuren. De oude havenstadjes die hebben dat, die leven. Daar is een bepaalde sfeer waar mensen al jaren naartoe willen. Dat zet je niet zomaar neer.” (Jochem van der Starre)

Wieringen te veranderen: “Van mij hoeft het niet te veranderen. Ik vind het mooi zo. Je weet niet wat er voor terugkomt. Voor Wieringen is het project het niet waard, maar voor Nederland wel. Ik denk dat het gerust kan werken voor de ontwikkeling van een gebied, maar niet voor Wieringen. Als er mensen gaan wonen en gebruik maken van de nieuwe mogelijkheden dan gaat het lukken. Of de mensen van Wieringen er blij van worden, dat denk ik niet. [...] Aan de ene kant zou je zeggen: ‘Laat de vernieuwing lekker gaan, alles wordt toch nieuw’. Het wordt een heel ander leven op Wieringen. Ik denk dat de rust en het leven op Wieringen niet meer hetzelfde zal zijn. Het is een keuze die gemaakt wordt en misschien is het ook wel goed. Dat kan je van tevoren niet zeggen. Misschien moet het wel een nieuwe kant op, eindelijk. Misschien moeten we wel van die kleine gemeenschappen af.” Ook zijn er bewoners die het plan zien zitten: “Ik vind het wel positief, qua werkgelegenheid en recreatie gaan we er op vooruit.” (Margreet Filius) Gea Klein-Hamming is ook een voorstander van het project: “Persoonlijk vind ik het positief. Of het de toekomst brengt wat het brengen moet dat weet ik natuurlijk niet. Ik denk dat het een positieve impuls is voor het gebied. Het is natuurlijk niet alleen het gebied van Wieringen, het is natuurlijk ook het gebied van de Wieringermeer. De polder Waard-Nieuwland die onder water komt, was voor 1846 altijd de Zuiderzee. De ene keer wat meer, de andere keer wat minder. De oude dijk die liep waar nu de N99 ligt. Sinds 1846 is het eigenlijk pas echt droog, toen is de dijk aangelegd. Het doet naar mijn

idee geen afbreuk aan het gebied. Dit is eigenlijk het oude gebied, dat is net zo plat als de Wieringermeer. [...] De agrariërs hadden uiteindelijk ook geen toekomst. Het moet allemaal groter, groter en nog eens groter. Uiteindelijk zullen die weer samen moeten gaan willen ze hun hoofd boven water houden. Of die nou echt zoveel schade hebben? Ik vind het plan het allemaal waard.” Joke Swaerts heeft wel haar bedenkingen bij het plan, maar het lijkt haar toch wel mooi: “Op zich is het best wel mooi natuurlijk als ze daar zo’n meer gaan maken. Aan de andere kant heeft het ook wel heel veel nadelen, omdat die boeren daar weg moeten. [...] Ik zit mij wel eens af te vragen hoe ze dat allemaal gaan bekostigen. Die boeren moeten toch allemaal uitgekocht worden, die moeten toch weer een ander plekje hebben. Dat willen ze toch wel bereiken met de recreatie en de huizenverkoop waarschijnlijk. Er zijn heel veel

“De kritische massa neemt af in het gebied. Dan heb ik het over de Wieringermeer, maar ook over de aansluitende gebieden. Je snijdt aan de ene kant 2000 ha. af voor Agriport en hier nog eens 1500 ha., dan gebeurt er wat. Dan is het niet meer rendabel om 5 loonbedrijven in stand te houden met alle specialiteiten, mechanisatiebedrijven en toeleveringsbedrijven. Op een gegeven moment wordt het gebied te klein om interessant te zijn en gaan mensen met hun kwaliteiten weg. Die houd je niet meer. Dus aan de ene kant proberen ze nu door een randmeer aan te leggen mensen in het gebied te houden, zeggen ze. Een gevolg is ook dat je heel veel mensen wegjaagt. Als je naar de feiten kijkt, de cijfers van het gebied dan is dat tegengesteld van wat de politiek beweert. Er wordt gesproken over een economische teruggang en een afname van de werkgelegenheid in de landbouw en het is juist andersom.” (Jochem van der Starre)

mensen vreselijk op tegen, omdat ze weg moeten. Ook een heel stuk van Wieringen moet ook onder water gezet worden. Dat is toch de toekomst, men wil toch recreëren. Mensen krijgen daar ook meer geld voor heb ik wel eens het idee. Ze gaan meer op vakantie. [...] Ik werk zelf in een winkel en ik heb toch het idee; er komen veel meer mensen wonen en dan krijg je het in de winkels ook drukker. Maar wie ben ik? Als je een boer aan tafel had dan zou hij zeggen, 'het is het niet waard'. Toch als je over vijftig jaar kijkt, dan denk ik dat het toch wel mooi wordt"

Dio Verbiest vertelt als betrokkene bij Landschapszorg Wieringen dat naar mate het project vorderde, Landschapszorg Wieringen van een voorstander in een tegenstander is veranderd: "Toen het kleinschalig begon waren we er wel voorstanders van. Gaandeweg is het steeds groter geworden en zijn er steeds meer woningen in het project gestopt om het betaal-

"Ik had laatst een gesprek met de directeur van het bejaardentehuis, dat vond ik heel typerend. Hij zei dat het voor hem heel positief was als er straks allemaal nieuwe mensen komen. Het zijn wat oudere mensen, dus er komt vraag naar zorg. Dat betekent dat er meer verzorgenden naar Wieringen moeten komen. Dat wil zeggen dat de vrouwen die daar gaan werken ook kinderen hebben. Dus er moet ook kinderopvang komen. De mensen moet ook allemaal eten, dus ook tafeltje-dek-je heeft meer werk. De mensen behoeven ook onderhoud van het lichaam, dus ook het zwembad en sportfaciliteiten moeten er zijn. Het moet er wel komen en bij het sporten en zwemmen moet er wel iemand staan die les geeft. En dan gaat het hier alleen nog maar over het bejaardentehuis." (Gea Klein-Hamming)

baar te houden. Langzamerhand zijn we veranderd in tegenstander. We zijn dus tegenstander van dit randmeer, we zijn niet tegenstander van een randmeer. Dat is een nuance. [...] Wij hebben gemeend er een andere variant naast te moeten leggen met een bescheidener insteek dat ook helemaal in lijn is met de bezwaren van de schorrenvariant. Het is veel te groot." Otto Smit, voorzitter van de LTO-afdeling Wieringerland vertelt dat de LTO zich niet mengt in de politieke besluitvorming: "Als anderen vinden dat het randmeer een positieve bijdrage kan geven aan de ontwikkeling van de hele kop dan willen wij daar niet over in discussie gaan. We hebben wel onze bedenken ertegen, want het is een heel goed gebied waar ondernemers zitten die prima boer zijn, prima verkaveling hebben, dat kun je zo maar niet op een andere plek in Nederland vinden. Onze insteek is wel iets gewijzigd de afgelopen jaren, ook doordat het proces zo verschrikkelijk moeizaam gaat. Nu hebben we gezegd, als het allemaal zo moet, dan hoeft van ons het randmeer er niet te komen." Paul Ruber (provincie Noord-Holland) twijfelt aan de haalbaarheid van het project: "Ik hoop dat het economisch haalbaar is. Je leest in de krant over de kredietcrisis. Ik vraag me af of er nog genoeg investeerders zijn die miljoenen in zo'n project willen investeren op dit moment. Je hebt in Groningen het voorbeeld van de Blauwe Stad, dat gaat ook niet zo geweldig. Het is niet zo makkelijk om die mensen zover te krijgen dat ze daar naartoe gaan. Als ik veel geld zou hebben dacht ik er ook niet aan om op Wieringen een huis te kopen hoor. Als je van watersport

houdt dan is het niet zo gek. Als je aan mij vraagt of er veel mensen met geld naartoe gaan, dan weet ik het niet hoor. Ik ben een beetje bang dat de investeringen die nodig zijn het lastig maken.” Barbara Duijn van Staatsbosbeheer staat positief tegenover het project wanneer de natuuropbrengst die nu in het plan zit ook wordt waargemaakt. Zij vindt het begrijpelijk dat wordt gezocht naar een impuls voor het gebied met de huidige omstandigheden, zoals het verdwijnen van voorzieningen en de drukke wegen naar het zuiden. Door meer geld te genereren komen er ook meer mogelijkheden voor het gebied. Het is een positieve ontwikkeling, volgens Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord. “Je zet het gebied meer op de kaart, ook door alle discussies die je af en toe in de landelijke pers ziet. Meer mensen weten nu waar Wieringen ligt dan tien jaar geleden. In die zin is het goed voor je imago, er gebeurt wat. Als aantrekkelijk woongebied wordt het op de kaart gezet. Dat zijn volgens mij de hoofdpunten. De landelijke bevolking zal misschien eerder geneigd zijn om hier positief op te reageren. Lokale bevolking zit over het algemeen niet op grootschalige ingrepen te wachten, die zijn meer van het behouden zoals het is.” De gemeente Wieringermeer is één van de initiatiefnemers van het project, Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) staat dus ook positief tegenover het project: “Enerzijds omdat er echt wat gaat gebeuren in het gebied, een beetje reuring. Daarnaast vind ik het positief voor de recreatiemogelijkheden. Mensen met een bootje kunnen nu op het Amstelmeer varen, maar het als

“In het gebied zijn 33 boerenbedrijven gesitueerd. 31 Boerenbedrijven hebben een opvolger en willen dus verder boeren. Juist omdat het een economische zinvolle aangelegenheid is natuurlijk. Lange tijd hebben de plannenmakers van het randmeer de boeren voorgehouden: ‘Als we jullie gaan verplaatsen dan krijgen jullie binnen de Wieringermeer ander land aangeboden met vergelijkbare kwaliteit’. Sinds vijf jaar doet Agriport zijn intrede. Binnen de Wieringermeer is daardoor absoluut geen ruimte meer. Toen werd de agrariërs voorgehouden: ‘Het wordt de kop van Noord-Holland’. Op dit moment is de landbouw een zodanig sterke banenmotor dat nergens in deze regio nog bedrijven te koop zijn. Het komt er nu dus op neer dat de agrariërs niet meer verplaats kunnen worden. Daarom is het projectbureau sinds dit voorjaar ertoe overgegaan om helemaal en uitsluitend in te zetten op onteigening. Niets ‘toekomstperspectief’ meer voor de boeren, wat hen tot nog toe werd voorgespiegeld. Dat zijn allemaal recentelijke ontwikkelingen, daar gaat het randmeer niet in mee.” (Dio Verbiest)

het randmeer straks klaar is kun je meer kanten op. Je hebt nu het Lutjestrand op Wieringen, maar er komt straks gewoon veel meer bij. Door veel mensen wordt het negatief ontvangen, ik denk dat het positief is. Eigenlijk krijg je er een heel nieuw landschap bij. Op langere termijn denk ik dat het goed is om je gemeente breder te maken, niet richten op één sector. Je krijgt een aantrekkelijker landschap waar mensen kunnen wonen. Je zit zo in Amsterdam vanaf hier en hier heb je de rust en de ruimte, je kunt er met je bootje varen of wat dan ook.”

6.4.2 *Pro's en contra's randmeer*

“Ik denk dat er een stuk identiteit verloren gaat die het gebied nu heeft, zoals men nu leeft en zoals iedereen het kent. Het is een plan van twintig jaar of nog langer, voordat het klaar gaat zijn. Ik denk niet dat daar nog iemand met plezier woont. Veel mensen zien het echt als grote verandering. Je woont allemaal in de troep en met bulldozers. Er gaat echt wel wat verloren. Mensen wonen er nog voor hun rust en komen daar terug voor hun rust. Ik ken een stel dat in Alkmaar heeft gewoond en die wonen nu weer lekker op Wieringen. Die gingen weer terug om hun kindje in rust op te laten groeien. Men zit daar echt niet op bussen met toeristen te wachten. De mensen leven lekker hun leventje en die hebben dat gedoe, zoals anderen denken, niet nodig. Dat willen ze niet.” (Dennis Breed) Gea Klein-Hamming denkt dat misschien het karakter van het eiland wordt aangetast: “Dit wordt natuurlijk water, hoe je het ook wend of keert. Ik ben laatst in de Blauwe Stad wezen kijken. Het landschap doet denken aan vroeger, maar er staan natuurlijk nieuwe huizen op, voorzien van alle gemakken en luxe. Er komen geen Wieringer stolpjes op van honderd jaar terug.” Het verdwijnen van landbouwgrond en een stuk van het bos ziet Joke Swaerts als nadelen van het randmeer. Nelly Jasper vertelt over wat er verloren gaat met de komst van het randmeer: “Er gaat heel veel belastinggeld in. Eigenlijk in een project waar heel veel mensen het niet in zien zitten. Veel mensen zeggen ook: ‘Het wordt net als de Blauwe Stad, die staat ook gewoon voor de helft leeg’. Daar moet je het eigenlijk mee

vergelijken. Alleen daar gebruiken ze slechte grond en hier gebruiken ze echt goede grond. Er is al haast een tekort aan graan, dat moeten we al importeren, zouden we de grond daar niet beter voor kunnen gebruiken? Daar ben ik niet echt in thuis hoor, maar je gaat goede grond onder water zetten. Dan vraag je jezelf toch af, hebben ze daar wel goed over nagedacht? Of heeft een groepje mensen dat verzonnen en heeft het wat prestige en kan het daardoor niet meer worden teruggedraaid?”

“Een gedeelte van het meer zal over een aantal natuurgebiedjes van ons vallen. Dat zijn bijzondere natuurgebiedjes, die stoot je niet zomaar af. Dat zijn vooral de rietlanden. Het zou echt een verlies zijn als we het niet zouden redden om het bos huizenvrij te houden, in de zin van recreatie en natuurwaarden.” (Barbara Duijn, Staatsbosbeheer) Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord vindt dat bij een project altijd dingen worden ingeleverd, maar dat het niet opweegt tegen de winst van het project. “Er zijn natuurlijk ook negatieve aspecten. Het is nu nog een gebied waar het rustig is, waar het donker is, dat verdwijnt. Op die plek in ieder geval. Drukte die we hier in het zuiden van de provincie hebben exporteer je naar het noorden toe. Het is maar net hoe je het bekijkt, hoe belangrijk je dat vindt. Ik vind het een negatief punt.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland) Dirk Treffers van gemeente Wieringermeer somt op wat er verloren gaat met de komst van het randmeer: “Landbouwgrond, agrarische bedrijven, een stukje bos en werkgelegenheid in met name de

agrarische sector.” Marco Kerssens van gemeente Wieringen vult aan: “Er gaat natuurlijk een deel agrarisch productiegebied verloren. Vanaf het begin hebben we helder gemaakt dat wij willen compenseren door op vervangende locaties de bedrijven een nieuwe plek te geven. Met de ontwikkeling van Agriport is dat wat lastig geworden. Die ontwikkeling gaat veel sneller dan de markt bij kan benen en hierdoor ontstaat er dus wat schaarste op de agrarische grondmarkt. Daar hebben we gewoon last van.” Otto Smit (LTO-afdeling Wieringerland) ziet een probleem ontstaan bij de komst van het randmeer: “Het wordt veel ondiep water en dat is heel aantrekkelijk voor ganzen. Je weet dan niet wat zich op dat terrein allemaal gaat aandienen.”

“Er kan meer gerecreëerd worden in het gebied. Als ze dat schorrenidee gaan uitvoeren met die eilandjes erin, dan denk ik dat het er heel mooi uit gaat zien. Het wordt allemaal wat natuurlijker. Ik denk dat het gebied hierdoor wat meer gaat leven, dat anderen ook eerder wat durven te ondernemen, zoals het openen van een winkel.” (Margreet Filius) Ook Joke Swaerts vindt dat de toename in recreatiemogelijkheden de winst is van het project. “Er komen meer mensen wonen, dat is voor de winkels beter en beter voor de economie van het gebied.” Gea Klein-Hamming ziet dit economische aspect als de winst van het project: “Ik zeg er wel bij dat de winkels zich niet rijk moeten rekenen. Ze gaan er niet op achteruit, er zit altijd een plus aan.” Dennis Breed is gebiedsontwikkeling in zijn studie tegengeko-

men en weet wat voor invloed het kan hebben: “Het gaat er hartstikke mooi uitzien, dat weet ik zeker. Het ziet er prachtig uit. Ik zie de plaatjes en die gaan de hele wereld over. Maar gaat het werken? Ik heb geen idee. Het is op deze schaal en op deze manier denk ik nog nooit toegepast. En Wieringen is ook nog eens een gemeenschap op zich.” Nelly Jasper temperert de verwachting voor de economische groei: “Wat voor economie moet daar uit komen? De toeristenbranche, maar wat moeten we daar van verwachten? Een jachthaven en misschien wat meer. Werkgelegenheid hebben ze het dan over, het zal gebouwd moeten worden, maar dat is ook weer een keer klaar. Voor hoeveel mensen zal daar dan werk zijn als er iets van een hotel komt? Dat is toch maar een handjevol? Ik geloof dat Wieringen er nog wel wat sceptischer tegenover staat als de Wieringermeer.”

Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord ziet dat er een nieuw gebied ontwikkeld wordt waarbij er doelen gehaald worden op het gebied van water, natuur, recreatie en dat het imago van het gebied een impuls krijgt. Dat is volgens hem de winst. Paul Ruber (provincie Noord-Holland) denkt dat de economie zeker een stimulans krijgt: “Je trekt meer jongeren aan, mensen met enig inkomen wat voor de plaatselijke middenstand best wat voordelen heeft. Ook voor natuur en waterkwaliteit heeft het mogelijke positieve invloeden.” Marco Kerssens van gemeente Wieringen vertelt over de winst van het project: “Wat er voor terugkomt is een gevarieerd landschap met iets wat er nog niet is en ook een stukje recreatie

en toerisme. Hopelijk krijgen we een nog aantrekkelijkere woonomgeving dan dat er nu al is. Er raakt iets kwijt, maar er komt ook iets voor terug.” Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) ziet als winst van het project: “Een nieuw bos, er komt water bij waar je kunt varen en recreëren en extra huizen. Er komt 600 hectare nieuwe natuur bij, de Noordboog wordt gerealiseerd. Er zal werk komen in de recreatieve sector. Bij de aanleg denk ik dat er lokale bedrijven van kunnen profiteren: Aannemers, loonbedrijven, enerzijds krijgen ze van de agrariërs minder werk, anderzijds krijgen ze door de komst van nieuwe bewoners en de aanleg van het randmeer ook nieuw werk.”

6.4.3 Noodzaak van een impuls

Bij de vraag over wat verloren gaat bij het realiseren van het randmeer komt er meer bij de mensen los tijdens de interviews dan bij de winst van het project. Daarom is ook de noodzaak van deze zogenaamde economische impuls ter sprake gekomen.

“Ze zeggen dus dat het noodzaak is, maar ik

“Als we niets doen in Noord-Holland Noord, dan trekken de jongeren steeds meer weg en vergrijst het op de lange duur. Dan loopt ook de kennis weg en wordt het alleen een woongebied. Dus je moet ook met name de werkfuncties daarin vasthouden en ontwikkelen. Dat is niet het sterkte punt van het randmeer. Er zit weinig werkfunctie in. Aan de west- en oostkant heb je iets van een jachthaven met bedrijvigheid er omheen. Het is meer de ontwikkeling van een woongebied met recreatie-, natuur- en waterdoelen dan dat de werkfunctie er stevig in doorklinkt.” (Bert Cozijnsen, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord)

“Het Wieringerrandmeer maakt ecologisch gezien onderdeel uit van een grotere verbinding, dat is de Noordboog. Die loopt van het Zwanenwater bij de kust tot aan het IJsselmeer. Als er bij het project goed wordt gekeken naar de ecologie dan kun je een goede klapper maken bij het realiseren van de oostkant van de Noordboog. Dit betekent dat er goede rietmoerassen, natte graslanden, en verbindingen moeten komen. Ook mogen de huizen en de wegen daar niet te verstorend op werken. Stel nou dat het randmeer niet doorgaat, dan krijg je dus echt minder natuur de komende 10-20 jaar dan dat je nu zou kunnen creëren.” (Barbara Duijn, Staatsbosbeheer)

weet niet of dat zo is. Als ik dan in deze straat kijk waar de oudere mensen zijn gegaan, daar komen jongere mensen voor in de plek. Er was bijna geen jong grut meer, maar hier achter ligt een plein en daar barst het weer van het kleine spul. Er zullen mensen wegtrekken, maar er zullen ook mensen blijven.” (Nelly Jasper) Jochem van der Starre vindt het argument ‘noodzakelijk’, totale onzin: “Je weet zeker dat je iets om zeep helpt en je moet maar zien of je er wat voor terugkrijgt. Het project kost wel honderden miljoenen aan belastinggeld. Als je dan zegt dat je het doet voor de sociale voorzieningen, dan kun je die ook wel met minder geld in stand houden. Bij de agrarische sector halen ze de levendigheid eruit, die helpen ze feitelijk gewoon om zeep. En daar moet dan weer iets anders voor terugkomen met de vraag of dat er komt. De agrarische sector heb je nu en die ben je straks gewoon kwijt. Bij de recreatieve sector moet je maar zien of het lukt.” Dio Verbiest weerlegt het argument dat de regio een economische impuls nodig heeft: “Recentelijk is een nieuw rapport van Rabo-

bank Nederland verschenen, de 'Top 40' heet dat. Uit dat rapport blijkt dat met name de kop van Noord-Holland Noord tot de betere economische gebieden behoort van Nederland. Dus de hele stelling dat dit een achterstandsgebied is, daar blijft helemaal niets van over wanneer je daar dus daadwerkelijk onderzoek naar doet. Dat is momenteel nog de enige peiler waarop ze het project erdoor drukken." Dennis Breed denkt dat de impuls om Wieringen wat meer bij de wereld te betrekken gewoon goed is. Het is een tegenstrijdig iets, maar op zich is het goed voor de mensen om meer naar de buitenwereld te kijken. De mensen zelf vinden het goed zoals het nu is. Waarom zo'n grote verandering terwijl het nu ook goed is?" Joke Swaerts is van mening dat het gebied wel eens een impuls nodig heeft. Paul Ruber van provincie Noord-Holland deelt die mening: "Als je de economie voorop stelt dan is het zeker nodig. Als de jongeren steeds meer wegtrekken, dan heb je wel rust en ruimte, maar dan is het wel heel rustig." Marco Kerssens (gemeente Wieringen) vindt het randmeer nodig om een impuls te geven aan het gebied: "Positief noodzakelijk. En met name dat laatste. Teruglopende bevolking, stijgende kosten, teruglopende arbeidsmogelijkheden, dat zijn allemaal factoren die essentieel zijn om toch iets te moeten doen in de omgeving. Dus wij denken dat het heel positief is voor de ontwikkeling van Wieringen. Maar nogmaals, het is maatschappelijk gezien ook noodzakelijk. Niet iedereen deelt die mening overigens hoor. Maar als je tegen dezelfde mensen moeten zeggen, dat betekent dat je twee keer zoveel belasting moet betalen om

dezelfde comfort en voorzieningen te kunnen handhaven dan zegt iedereen ook: 'Dat is de bedoeling niet'. Het is; of de inkomsten vergroten of het aantal inwoners waar je de uitgaven over moet verdelen vergroten. De keuze is gemaakt voor het laatste. Het is soms ook gewoon een bedrijfseconomisch rekensommetje."

6.4.4 *Wieringer weer een eiland?*

'Wieringer komt door het randmeer weer los te liggen van het vaste land', wordt geschreven in de uitkomst van de Niedorpsessies door het projectbureau. Daarom is in de gesprekken gevraagd of het waardevol is dat Wieringen weer een eiland wordt.

Voor Willem Hoogsteen heeft het geen waarde om van Wieringen weer een eiland te maken. Nelly Jasper vindt dat een vreemd idee: "Ik bedoel, eerst zetten ze die dijken neer en dan gaan ze het weer onder water laten lopen. Een tijdje geleden las ik dat ze bij de Afsluitdijk wat grond willen winnen om wat neer te gaan zetten. Dan denk ik, 20 kilometer verderop gaan ze weer een gat graven voor water. Dat is misschien wel simpel gezegd, maar het zijn wel dingen die allemaal heel veel geld kosten. Hier graven we wat en daar zetten we wat neer. Het wordt natuurlijk nooit meer het eiland dat het was. Dat kan toch niet. Dat gelooft natuurlijk niemand, dat het weer wordt zoals vroeger." Gea Klein-Hamming deelt deze mening: "Het wordt geen eiland, zo reëel moet je gewoon zijn. We liggen vast aan die dijken dus we worden nooit een eiland. Dat is eigenlijk meer een reclameslogan, heb ik het idee. Een eiland wordt je nooit meer, dat kan ook niet meer,

daar is gewoon veel te veel voor veranderd. Er is veel gemoderniseerd. Het wordt geen Texel. Dat het een impuls gaat geven aan beide gemeenten en misschien de hele Noordkop, dat denk ik wel.”

De professionals vinden het een origineel idee om van Wieringen weer een eiland te maken: “Wieringen is ooit een eiland geweest en als je dat eiland weer terug wil brengen dan moet je toch daar beneden wat water maken. Anders is het geen eiland. Ik vind het idee van een eiland terug te brengen wel heel creatief. Er gaat wel wat hectares landbouwgrond verloren die je op wereldschaal denk ik gerust wel kunt missen.” (Paul Ruber, provincie Noord-Holland) Ook Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord vindt het een leuk idee. “Het is toch een eiland met zijn glooiende landschap. Polder Waard-Nieuwland wordt onder water gezet, dat vind ik persoonlijk toch een beetje een vreemde eend in de bijt daar. Het is al een wat oudere polder, toch landschappelijk vind ik het minst mooie deel van Wieringen. Als je bijvoorbeeld nu of straks op het randmeer gaat varen dan ervaar je denk ik echt het eiland. Het wordt mooi.” (Dirk Treffers, gemeente Wieringermeer)

“De tradities beginnen weg te gaan. De kermis begint af te nemen, het wordt niet meer overgenomen door de jeugd. Die zitten binnen achter een computer. Ze komen niet meer buiten voor de kermis of om op de speelpleintjes te knikken zoals wij dat op school deden. Het bestaat bijna niet meer. Ze gaan naar huis en gaan achter de Wii staan ofzo. Ik denk dat het een heel ander bestaan wordt. Dit is een landelijke trend, denk ik.” (Dennis Breed)

Dio Verbiest denkt ook dat Wieringen weer een eiland wordt, maar niet op een positieve manier: “Wij denken daadwerkelijk dat Wieringen een eiland wordt, maar op een hele andere manier dan dat de plannenmakers het zich voor ogen stellen. De leus ‘Wieringen wordt weer een eiland’ is dus bedacht alsof het weer een eiland wordt waar je omheen kunt varen. Dat is voor mij het kenmerk van een eiland. In het geval van Wieringen wordt door de aanleg van het Wieringerrandmeer geen werkelijk eiland gecreëerd, dat is natuurlijk de grootst mogelijke onzin die er bestaat. Door de aanwezigheid van de slikken van de Waddenzee aan de noordkant van Wieringen en de Amstelmeerdijk is het onmogelijk “een rondje Wieringen” te varen [...] Met geen enkele mogelijkheid kun je Wieringen dus in die zin weer een eiland noemen. De eilandgedachte die wij dan hebben is dat als deze schorrenvariant doorgaat, Wieringen weer een eiland wordt omdat het totaal onbereikbaar zal zijn en het verkeer wat er overheen moet alleen maar in de file staat. Pas in die zin wordt het weer een eiland.”

6.4.5 Ontwikkeling van het gebied

In een eerdere paragraaf is de gemeenschap en de gemeenschapszin ter sprake gekomen. Hierin werd beschreven wat de huidige situatie is. In de interviews is ook gevraagd naar de ontwikkeling van de gemeenschap in de toekomst, hoe denkt men dat deze ontwikkeld?

“Het zal niet beter worden, het zal eerder meer uit elkaar vallen, denk ik. Hoe dat komt, ik weet het niet. Toch zul je altijd wel een groep hebben die hier is geboren en hier blijft.

Die groep zie je bijvoorbeeld ook bij de voetbal.” (Nelly Jasper) Margreet Filius voorziet dat de hechte gemeenschap op Wieringen wel blijft zoals het nu is. Joke Swaerts vertelt dat in Slootdorp de gemeenschap wel blijft bestaan, maar dat er door de nieuwbouw bijvoorbeeld toch veel nieuwkomers zijn: “Dat gaat toch ten koste van de hechte gemeenschap, er komen hier veel meer mensen van buitenaf wonen. Aan de andere kant, Slootdorpers kennen elkaar. Misschien dat ze de nieuwkomers ook erin meetrekken. Wat dat aangaat is er in Slootdorp de laatste jaren heel veel veranderd, er zijn heel veel nieuwe mensen gekomen.” Wieringen is al veranderd de laatste jaren vertelt Gea Klein-Hamming: “Wat hier in de nieuwbouw komt wonen komt uit Den Helder of anderszins. Die echte eilandmentaliteit is er al af. Of dat nou echt nog minder of meer wordt? Misschien dat het rijke uiterlijke vertoon je gaat storen, want wat hier straks komt wonen heeft natuurlijk een leuk centje mee.”

Dirk Treffers (gemeente Wieringermeer) ziet dat de trend van individualisering ook plaatsvindt in het gebied: “Ik denk dat je het overal wel ziet, het verenigingsleven wordt moeilijker in stand te houden. Ik kan niet echt tien jaar vooruit kijken. Alles wordt steeds individueler. Het hangt er vanaf hoeveel mensen zich daarvoor blijven inzetten. Vrijwilligerswerk wordt ook steeds minder. Het is te hopen dat er genoeg mensen overblijven die dat willen en kunnen doen.” Paul Ruber van provincie Noord-Holland kijkt naar de ontwikkeling van de gemeenschap met het oog op de veranderingen: “Wieringen is nu een besloten en traditionele

gemeenschap. Daar komen volgens het plan 1800 woningen bij, deels gewone woningen en deels recreatiewoningen. Dan krijg je natuurlijk wel import uit de rest van Nederland. Dat heeft cultureel wel grote invloed op Wieringen. Als je een invasie van gepensioneerden uit alle windstreken krijgt heeft dat invloed. Ik denk dat ze wat meer naar buiten georiënteerd moeten raken. In de Wieringermeer krijg je toch meer allochtonen, landarbeiders uit de voormalige Oostbloklanden. Die zijn dat ook niet zo gewend.”

Het randmeer komt er, wanneer precies is nog de vraag. Ook is het afwachten welke effecten deze ontwikkeling heeft op het gebied. In de gesprekken schetste men het toekomstbeeld dat zij hebben voor het gebied, met of zonder randmeer.

“Ik denk dat Wieringen zich uitstekend blijft lenen voor landbouw, omdat het geen slecht landbouwgebied is. Dat zal wel blijven. Waar wij tegenop zitten te kijken daar zal over 100

“Als je de structuur van een gebied op de schop gooit dan raken mensen ook een beetje ontheemd. Dan is de vorm uit hun omgeving. Zo proberen wij er altijd wel naar te kijken. Het wil niet zeggen dat je je altijd aan je rechte kavels moet houden, er mag gerust wel eens een speelse slinger doorheen zitten. Je moet wel een basis houden, hoe is dit gebouwd? Ook vanuit cultuurhistorisch oogpunt. Je moet het landschap kunnen lezen en kunnen blijven zien van: ‘Hé, dit is ooit gemaakt met deze gedachte. Het is veranderd, maar ik kan het nog wel terugvinden.’ Dat hoeft niet overal, maar wel op een aantal flinke stukken.” (Barbara Duijn, Staatsbosbeheer)

jaar ook wel wat verbouwd worden. Wat ik leuk vind is dat als je van hier naar daar kijkt, 150 jaar geleden was die dijk er nog niet. Die is pas op peil gebracht een jaar of tien geleden. Daar spoelde de zee aan. Dat is in 100 jaar hetzelfde gebleven, dan is het misschien over 100 jaar ook nog wel zo.” (Willem Hoogsteen) Jochem van der Starre ziet het agrarische gebied in de toekomst veranderen: “Als alle plannen doorgaan dan ligt hier over 20 jaar een plas water en aan de zuidkant een gigantisch kassencomplex. De landbouw die hier overblijft krijgt het moeilijk, denk ik. Net als wat je in heel de Noordkop ziet als je richting Alkmaar rijdt. Voorheen reed je ook nog door een open gebied, maar dat wordt langzaam aan volgebouwd. Ik maak me voor de kop van Noord-Holland eigenlijk zorgen over hoe de landbouw zichzelf in de benen kan houden. Hij zal gerust wel altijd blijven hoor, maar ik denk wel dat hij het moeilijk krijgt. Ik denk dat je dat zal merken met bijvoorbeeld vergunningen en acceptatie onderling.” Joke Swaerts denkt ook dat het drukker wordt in alle opzichten door aan de ene kant meer recreatie bij het randmeer en aan de andere kant werkgelegenheid door de kassen van Agriport. Volgens haar moet dat geen probleem zijn, want er is ruimte genoeg. Gea Klein-Hamming ziet de recreatie toenemen op Wieringen: “De doelstelling is fietsen, wandelen en paardrijden. Dat moet hier gaan komen, ik denk dat we de kant van recreatie opgaan. Ik denk dat de ouderenzorg toe gaat nemen door het randmeer. Ze zeggen hier nu wel eens gekscherend: ‘We worden de billenvegers van de Randstad’.” Dennis Breed heeft er

20 jaar gewoond en heeft het idee dat het 20 jaar hetzelfde is gebleven: “Dezelfde basisscholen staan er nog, dezelfde meesters en juffen, dezelfde eenmansbedrijven. Iedereen vindt dit goed, dus zoveel zal het gebied niet veranderen.”

Barbara Duijn van Staatsbosbeheer vindt dat Wieringen zijn huidige karakter vooral moet behouden: “Wieringen heeft er het meeste aan om te zorgen dat het kleinschalige landschap behouden blijft. Zij moet ervoor zorgen dat er weer tuinwallen komen en dat het gewoon weer naar zijn oorsprong gaat. Dat vinden toeristen toch het aller-interessantst. Geen grote verkaveling, maar zorgen dat je de kleine kavels behoudt, zorgen dat het verkeersluwer wordt en dat je niet overal kunt rondscheuren.” Bert Cozijnsen van Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord denkt dat Wieringen het karakter wel zal behouden: “Misschien wordt dat nog wel meer geaccentueerd door het randmeer, want dan wordt het weer een eiland. De Wieringermeer, dat lege landschap wordt steeds meer ingevuld, met het randmeer, met Agriport I, II en eventueel III. Die megabedrijven, daar zijn ze ook mee bezig. Plus de woningbouw die daar toch zal komen als gevolg van Agriport. Dan denk ik dat het gebied in ieder geval een stuk voller wordt, een stuk meer gebruikt wordt en stedelijker wordt. Agriport zorgt voor agribusiness, daarbij zit 80 of 90 hectare agribusinesssterrein. Daar komen ook heel veel bedrijven, dus een stuk meer bedrijvigheid in de Wieringermeer voor de toekomst. [...] Ik denk dat die gebieden zich heel

erg verschillend zullen ontwikkelen. Ik denk dat de Wieringermeer echt een industrieel agrarisch landschap wordt. Met heel veel kassen en bedrijven die daarmee te maken hebben. Ik denk dat Wieringen richting natuur en recreatie gaat met gevolgen voor de landbouw. Hobbyboeren, kleinschalig, boeren die iets met kamperen bij de boer doen of een recreatiefunctie erbij doen. De Wieringermeer is grootschaliger, industrieelachtig. Kippenfarms, daar kan ik iets bij voorstellen voor de Wieringermeer.” Marco Kerssens van gemeente Wieringen ziet Wieringen groeien in positieve zin: “Het wordt een magneet in de kop van Noord-Holland voor heel Nederland. Dat is uiteindelijk waar we het voor proberen te doen, voor de toerist en de recreant.”

7 Analyse: Van beschrijvingen naar een regionale identiteit

De input voor de analyse zijn de beschrijvingen van de bewoners en professionals van en over het gebied. In het vorige hoofdstuk zijn deze beschrijvingen per thema weergegeven. Uit het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden dat een grote diversiteit aan thema's is besproken tijdens de interviews. De data bestaan onder meer uit thema's als functies van het gebied, de gemeenschap en toekomstverwachting. In deze analyse wordt getracht om met behulp van deze beschrijvingen regionale identiteit te construeren. De beschrijvingen in het vorige hoofdstuk zijn de teksten die de bewoners en professionals letterlijk hebben uitgesproken. De analyse gaat een stap verder. Met de beschrijvingen wordt getracht regionale identiteit te construeren. Hierbij is de data losgekoppeld van de persoon. In dit hoofdstuk komen de respondenten niet meer terug. Uit de diversiteit aan thema's zijn een veelvoud aan opinies gekomen. Deze grote hoeveelheid data maakt het lastig om een eenduidige regionale identiteit te construeren. Tijdens de analyse worden dan ook regelmatig vragen gesteld als: Bestaat er wel een regionale identiteit? Kan deze vanuit beschrijvingen van bewoners en professionals geconstrueerd worden? Zijn de theoretische concepten bruikbaar bij de constructie van regionale identiteit?

Verschillende stappen zijn genomen om regionale identiteit te construeren. In paragraaf 7.1 zijn de pogingen beschreven die, om wat voor reden dan ook, zijn stukgelopen. In paragraaf 7.2 wordt de methode beschreven die wel resultaat oplevert. Hierbij worden patronen gestedilleerd uit de vergaarde data. Onder een patroon wordt in dit onderzoek verstaan: een bundeling van zienswijzen van bewoners en/of professionals die in zijn geheel of gedeeltelijk overeenkomstig zijn. Dit betekent dat enkele standpunten buiten beschouwing zijn gelaten bij de analyse. De reden hiervoor is dat het uitzonderlijke standpunten zijn bij (persoonlijke) situaties. Deze standpunten dragen niet bij aan het construeren van een regionale identiteit. De analyse richt zich vooral op de overeenkomsten. Een patroon heeft betrekking op een bepaald thema. Deze patronen zijn gecategoriseerd aan de hand van de ordening zoals deze ook in het vorige hoofdstuk is gehanteerd. Dit betekent dat patronen zijn gevonden in de volgende thema's: Wonen, werken en recreëren; Landschap; Gemeenschap en bewoners en Toekomstverwachting. Deze patronen worden toegelicht en daarnaast worden zij zoveel mogelijk gekoppeld aan de theoretische concepten die in dit onderzoek worden gebruikt. Vervolgens wordt in paragraaf 7.3 ingegaan op de toepasbaarheid van de concepten die voor dit onderzoek geselecteerd zijn. Paragraaf 7.4 van dit hoofdstuk gaat in op de wijze waarop bewoners en professionals de regio beschrijven. Bij het analyseren van de beschrijvingen van de regio door bewoners en professionals is het opvallend op welke wijze men de regio be-

schrijft. Hierin is een zekere mate van consistentie te herkennen welke in deze paragraaf wordt toegelicht. In de afsluitende paragraaf wordt een koppeling gemaakt tussen de verkregen inzichten en het theoretisch kader. Waar dit mogelijk is worden de theorieën verder onderbouwd en waar nodig worden deze bekritiseerd.

7.1 Constructie van een identiteit

Tussen de zienswijzen van bewoners en professionals over de gemeenten Wieringen en Wieringermeer zijn verschillen en tegenstellingen waarneembaar. Bij de eerste stap van de analyse is gekeken of de zienswijzen van respondenten dermate overeen komen dat deze gebundeld kunnen worden. Echter zijn er tussen de respondenten zoveel verschillen en tegenstellingen in zienswijzen gevonden dat dit niet mogelijk is. Eén of meerdere respondent(en) kunnen niet bestempeld worden met een bepaalde regionale identiteit. De hoeveelheid thema's, die betrokken is bij dit onderzoek, zou hiervoor een oorzaak kunnen zijn. Wanneer bijvoorbeeld alleen het thema Landschap onderzocht wordt, bevatten de beschrijvingen van de regio wellicht meer overeenkomsten. Door meer thema's te betrekken is gebleken dat de dataset complex is geworden.

Nu de oorspronkelijke analysemethode in de praktijk niet het gewenste resultaat biedt, moet op zoek gegaan worden naar een alternatieve methode. Bij ieder thema, dat betrokken is binnen dit onderzoek, zijn tegenstellingen

gevonden. De respondent 'bepaalt' direct of indirect welk standpunt hij/zij heeft betreffende de verschillende onderwerpen. Het resultaat kan worden voorgesteld als een liniaal per onderwerp waarop een respondent een bepaalde positie inneemt. Dan zou de regionale identiteit die men aan een gebied toekent, een combinatie zijn van elke positie die men op de verschillende onderwerpen (linialen) inneemt. De uitkomst zou een ontelbaar aantal identiteiten zijn, die een regio betreft. Er kan gesteld worden dat binnen dit onderzoek geen enkele bewoner of professional dezelfde regionale identiteit aan een gebied toekent. Hierdoor is bij de verdere analyse de data losgekoppeld van de respondent.

Een andere ordening die wellicht voor de analyse gebruikt kan worden, is de typering van het gebied door een drietal thema's: het gebied als woonruimte, werkruimte of recreatieve ruimte. Hieronder kunnen de verschillende patronen opgehangen worden die dat thema tot uiting brengen. Dit betekent echter dat van bovenaf een ordening wordt bepaald waar de empirisch vergaarde data onder gehangen wordt. Dit is echter niet de opzet van dit onderzoek: van onderaf behoort een ordening voort te vloeien.

Een andere mogelijkheid is om naar het gebied te kijken vanuit de huidige ontwikkelingen. Het gebied ondergaat de aankomende jaren een landschappelijke transformatie. De motivatie voor dit plan is dat het gebied een impuls nodig heeft. Dit vindt echter niet iedereen. De bewoners en professionals kunnen verdeeld worden

in voorstanders en tegenstanders van het project. Een gedeelte vindt dat het gebied een impuls nodig heeft, onder andere omdat voorzieningen dreigen te verdwijnen en jongeren uit het gebied wegtrekken. Terwijl het andere deel van de bewoners en professionals beweert dat het goed gaat met het gebied. Op dit moment kan naar het gebied en de voorgenomen plannen worden gekeken vanuit die twee zienswijzen. En onder die twee zienswijzen kan een groot deel van de patronen onder worden gecategoriseerd. Echter, dan resteert de vraag ‘is deze ordening juist?’ Hier wordt namelijk één tweedeling uitgelicht en gepresenteerd als dé twee regionale identiteiten die centraal staan in het gebied. Dit is echter niet legitiem. Deze tweedeling dient als voorbeeld van een ordening die (top-down) aangenomen kan worden en in dit geval leidt tot twee regionale identiteiten.

Een laatste analysemethode die is toegepast, levert wel bevredigende resultaten op: het gebruik van patronen. Binnen een patroon bestaan overeenkomsten in zienswijzen en tussen de patronen kunnen tegenstellingen qua zienswijzen bestaan. Bij het identificeren van de patronen vallen deze tegenstellingen tussen de patronen op. Een voorbeeld hiervan is dat enerzijds een patroon naar voren brengt dat het belang van de visserij afneemt, terwijl een ander patroon het tegenovergestelde beweert. Hieruit komt voort dat men verschillend tegen het gebied aankijkt. Hierbij zou gesteld kunnen worden dat het verschillende regionale identiteiten betreffen.

Deze analysemethode is binnen dit onderzoek als leidend gebruikt. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op de patronen die gevonden zijn in de dataset. Tevens wordt bij de beschrijvingen, indien mogelijk, een koppeling gemaakt naar de concepten.

7.2 Patronen uit empirische data

In deze paragraaf worden de patronen beschreven die gedestilleerd zijn uit de data. Zoals eerder beschreven, wordt in dit onderzoek onder een patroon verstaan: een bundeling van zienswijzen van bewoners en professionals die overeenkomstig zijn met betrekking tot een thema. De verschillende patronen worden uiteengezet en hierop wordt gereflecteerd met behulp van de concepten die beschreven zijn in het theoretisch kader.

7.2.1 *Analyse van Wonen, werken en recreëren*

Wonen en werken

Patronen:

1. Wieringen biedt weinig werkgelegenheid en economische dynamiek en heeft dit niet nodig
 2. Op Wieringen is landbouw van betekenis
 3. Door kleinschaligheid overleeft de visserij
 4. Visserij en landbouw nemen af
 5. Hoogopgeleiden vinden geen werk in het gebied
 6. Robbenplaat en Agriport zorgen voor werkgelegenheid
 7. Groei in werkgelegenheid zorgt voor bouw van woningen
-

-
8. Wieringermeer is niet aantrekkelijk voor bedrijvigheid
 9. Wieringermeer is een grootschalig agrarisch gebied
 10. Groei van aantal woningen is niet nodig, geen vraag naar
 11. Beschermend ten opzichte van uitbreidingen in buitengebied
 12. Wieringen heeft een aantrekkelijk woonklimaat
 13. Nieuwkomers en seizoensarbeiders hebben het gebied gevonden
-

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat de gemeenten Wieringen en Wieringermeer een verschillende functie toebedeeld krijgen met betrekking tot werk. Men ervaart dat op Wieringen weinig economische dynamiek is, maar vindt dat een toename hiervan niet nodig is. Aan de ene kant beseft men dat een kleine gemeente als Wieringen niet een grote groei kan doormaken op economisch gebied, maar aan de andere kant wil men de economische dynamiek die er wel is vasthouden en mogelijk uitbreiden. Het eerste heeft vooral betrekking op het realiseren van (kleinschalige) bedrijventerreinen/industrie om meer werkgelegenheid te creëren. Het tweede draait om het behouden van het winkelbestand en deze mogelijk versterken. Het gaat hier dus om economische dynamiek met twee verschillende doelstellingen: enerzijds het bewerkstelligen van economische groei en anderzijds het bevorderen van de leefbaarheid. Het creëren van economische groei, met een grotere werkgelegenheid tot gevolg, heeft geen prioriteit op Wieringen. Dit

heeft als gevolg dat hoogopgeleiden niet aan het werk komen in het gebied. Over het algemeen vindt men de visserij zeer van belang, zowel als onderdeel van de lokale cultuur als een economische peiler in de gemeente. Men is geneigd om te denken dat deze sector, maar ook de landbouwsector, aan het afnemen is qua werkgelegenheid. Dit wordt door anderen echter tegengesproken. De visserij zou nog nooit zo rendabel zijn geweest en Wieringen beschikt over tientallen agrarische bedrijven die een goed economisch perspectief hebben.

Over de gemeente Wieringermeer wordt door de bewoners op een andere manier gesproken. Men ziet dat in deze gemeente de afgelopen jaren veel banen zijn gecreëerd. Agriport, het kassengebied nabij de Rijksweg A7, is enkele jaren terug uit het niets ontstaan en biedt een grote diversiteit aan banen. Ook het bedrijventerrein Robbenplaat in Wieringerwerf is de laatste jaren gegroeid. Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat men deze ontwikkelingen bij het gebied vindt passen. Het is een grootschalig landbouwgebied met uitstekende omstandigheden voor agrariërs. Vooral de werkfunctie komt hier naar voren. Daarbij is wel de opmerking geplaatst dat de Wieringermeer nog niet over een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bedrijven beschikt. Door het creëren van meer arbeidsplaatsen denkt men uiteindelijk meer mensen naar de polder te trekken, waardoor er meer vraag komt naar woningbouw.

De verschillen tussen beide gemeenten met betrekking tot het werkklimaat doet vermoeden dat er ook verschillen tussen de gebieden

zijn qua woonklimaat. Men ervaart dat de gemeente Wieringen zeer beschermend optreedt ten aanzien van het buitengebied. Het uitbreiden van dorpen staat hier niet op de agenda. Dit is wezenlijk anders dan in de Wieringermeer: hier wil de gemeente de dorpen wel uitbreiden, maar omdat er geen vraag naar huizen is, wordt er niet gebouwd. Het woonklimaat op Wieringen is aantrekkelijk genoemd door de bewoners. Men woont er rustig, maar niet afgelegen. Ook in het buitengebied wordt de afstand tot de kernen kort genoemd. Dit in tegenstelling tot de situatie in de Wieringermeer. Over beide gemeenten wordt gezegd dat de woningprijs laag is. Een bevolkingsgroep die groter wordt in het gebied, is de seizoensarbeiders. Vooral Agriport trekt buitenlandse werknemers aan, waardoor deze groep aanzienlijk is gegroeid. In plaats van seizoenswerk hebben zij bij Agriport het hele jaar door werk. Dit vergt aanpassingen betreffende de huisvesting.

Natuur en recreatie

Patronen:

1. Wieringen is in zijn geheel een aantrekkelijk gebied, de Wieringermeer niet
 2. Een passende toename van recreatie is welkom op Wieringen
 3. Natuur bestaat niet in Nederland
 4. Wieringen is één groot natuurgebied
 5. In beide gebieden liggen hoogwaardige en mooie natuurgebieden
-

Men ervaart natuur op diverse manieren. Enerzijds worden plekken aangewezen als waarde-

volle natuur, zoals het Robbenoordbos en ook de Wierdijk. Anderzijds delen verschillende bewoners de mening dat natuur in Nederland niet bestaat. Dit staat haaks op de gedachte dat Wieringen als één groot natuurgebied gezien kan worden. Vanuit de bewoners is er niet de wens om meer natuur te realiseren, want volgens hen heeft het boerenland ook een bepaalde mate van natuurlijkheid.

De bewoners en professionals zijn eensgezind wat betreft de potentie voor de recreatieve en toeristische sector. De Wieringermeer beschikt over enkele aantrekkelijke plekken, maar is in zijn geheel op dit moment niet geschikt om recreanten en toeristen te trekken. Daarentegen heeft Wieringen hiervoor wel de nodige potentie. Vooral de kleinschaligheid en de hoogteverschillen maakt het gebied aantrekkelijk voor dagjesmensen. Op dit moment kan het gebied mensen wel aantrekken, maar niet vasthouden voor een paar dagen. Als oorzaak wordt genoemd dat het gebied simpelweg te klein is om voor langere tijd interessant te blijven. Dit zou een geldige reden kunnen zijn, hoewel er ook bewoners zijn van Wieringen die een stacaravan aan de andere kant van de gemeente hebben. Blijkbaar blijft het gebied hen wel boeien. Op dit moment is de recreatieve sector al belangrijk voor gebied. Dit ervaren de bewoners ook. Een toename hiervan is welkom als dit maar wel past bij de kleinschaligheid van Wieringen.

7.2.2 *Analyse van Landschap*

Patronen:

1. Men kenmerkt de unieke eigenschappen van het gebied
 2. Bewoners plaatsen Wieringen qua mooiheid boven de Wieringermeer
 3. Mooie plekken zijn plaatsen die zolang men zich kan herinneren bestaan
 4. Minder mooie plekken zijn objecten die recentelijk gebouwd zijn of geen relatie hebben met de oorsprong van het gebied
 5. Authenticiteit speelt een rol bij het waarderen van het landschap
-

Bij de beschrijving van het landschap valt op dat men vooral de unieke eigenschappen van het gebied noemt, zoals ‘strak’ en ‘kronkelig’. Uitdrukkingen die in het merendeel van de buitengebieden van toepassing zijn, zoals ‘groen’ en ‘weids’, worden nauwelijks gebruikt. Men benoemt de landschapskenmerken van gebieden waardoor zij onderscheidend zijn van anderen. Oftewel, men benoemt de uniciteit van het gebied. Wanneer ter sprake komt welke gemeente ‘mooier’ genoemd kan worden, kiezen bewoners uit beide gemeenten voor Wieringen. Bij het waarderen van het landschap speelt authenticiteit een rol. Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat men plekken aanwijst als mooiste plek als deze vanaf het ‘begin’ bestaan: zoals de zeedijk, het Robbenoordbos etc. Bewoners bewaren soms herinneringen aan bepaalde plekken, waardoor zij aan deze plekken gehecht zijn en als mooi bestempelen. Bij het toekennen van een waardeoordeel aan een plek speelt ook de gemeenschap-

pelijkheid hiervan een rol. Is de plek belangrijk voor een individu of speelt cultuur hier een rol? (Kruit et al., 2002) De haven van Den Oever is belangrijk voor de aanvoer van vis. Dit is een plek waar de lokale bevolking van oudsher afhankelijk van is geweest. Deze gemeenschappelijkheid kan iemand ertoe zetten deze plek te bestempelen als mooi. Plekken die als minder mooi worden bestempeld, zijn objecten die veelal recentelijk zijn gebouwd of plekken die geen relatie hebben met de oorsprong van het gebied. Voorbeelden hiervan zijn bedrijventerreinen en de Provinciale weg N99 die Wieringen doorsnijdt. Vanuit het oogpunt van de maakbaarheid van plekken maakt het blijkbaar een groot verschil of de plek historisch gegroeid is of dat het ontworpen is. Een gebied kan ook in zijn geheel als mooi of niet mooi worden bestempeld. Hierbij is de dynamiek van het gebied van belang. De Wieringermeer in zijn algemeenheid is door een bewoner “zomers als mooi” bestempeld: “er is dan kleur en de gewassen groeien”. Dezelfde polder werd als minst mooie plek bestempeld op een grauwe winterdag. De dynamiek van de seizoenen klinkt hierin door en maakt dat een plek niet statisch, maar aan verandering onderhevig is.

7.2.3 *Analyse van de gemeenschap en bewoners*

Sociaal-culturele analyse

Patronen:

1. Wieringen is minder toegankelijk voor nieuwkomers dan Wieringermeer
-

-
2. Wieringen is zelfstandig en naar binnen gericht
 3. Wieringer families wonen daar generaties lang
 4. In de Wieringermeer worden nieuwkomers die zich inzetten goed opgenomen
 5. In de Wieringermeer is een hechte gemeenschap niet vanzelfsprekend
 6. Wieringermeeders zijn ondernemend en niet afhankelijk van anderen
 7. Veel verenigingen in beide gebieden
 8. Vrijwilligers zijn schaars
 9. Bewoners beamen niet dat in de dorpen een bloeiend verenigingsleven bestaat
 10. Verenigingsleven op Wieringen meer bloeiend dan in de Wieringermeer, volgens de professionals
 11. Bewoners die in het gebied geboren zijn eigenen zich het toe, de rest is hiermee voorzichtiger
 12. Niemand is volhardend dat zij in het gebied blijven wonen
 13. De studerende jongeren trekken weg
 14. Als jongeren werk vinden in de buurt dan blijven ze
 15. Geen uittocht van jongeren
-

De gemeenten verschillen van elkaar wat betreft de gemeenschappen. Over Wieringen is gezegd dat het minder toegankelijk is voor nieuwkomers dan de Wieringermeer. Daarbij is Wieringen meer naar binnen gericht: men houdt zich vooral bezig met wat daar gebeurt en oriënteert zich nauwelijks buiten Wieringen. De gemeenschap is belangrijk voor de bewoners. De sociale cohesie is groot. De dorpen op Wieringen hebben een dorps karakter, er is sprake van een Gemeinschaft (Tönnies in: Hutter, 1997). In de Wieringermeer is een Gemeinschaft niet vanzelfsprekend. Bij de inpoldering van de Wieringermeer is er een bevolking

‘neergezet’. Deze relatief nieuwe gemeenschappen zijn nog niet homogeen te noemen. Er ontbreekt vooralsnog de sociale cohesie die op Wieringen bestaat. Over Slootdorp wordt wel gesproken als een dorp waar mensen wonen met een gemeenschapsgevoel.

De ontstaansgeschiedenis en de bevolkingsopbouw van beide gemeente hebben een stempel gedrukt op de bewoners, die nog steeds merkbaar is. Op Wieringen werd meerdere keren verteld hoe belangrijk de visserij was en nog steeds is voor het gebied. De families die op Wieringen wonen zijn oude vissersfamilies die al generaties lang daar wonen, met het ontstaan van een eigen cultuur tot gevolg. Dit is vooral van toepassing voor Den Oever, waar de haven zich bevindt. De authentieke bewoners hebben hun eigen tradities en eigen dialect. Men is trots op het gebied en trots op het feit een Wieringer te zijn. Zij zijn in het gebied geworteld en hebben zich het gebied toegeëigend. Mensen verlaten het gebied nauwelijks; een aantal familienamen overheersen dan ook behoorlijk. De bewoners van de Wieringermeer zijn anders. Uit de gesprekken komt kort gezegd naar voren dat deze mensen ondernemend zijn en niet afhankelijk van anderen. Dit komt door de bijzondere bevolkingsopbouw. Men trok naar de Wieringermeer om een bestaan op te bouwen en zij bezaten het ondernemerschap dat hiervoor nodig was. Deze omstandigheden maken dat bewoners, toen en nu, beschikken over een bepaalde mate van onafhankelijkheid. Tijdens de gesprekken is naar voren gekomen dat mensen van Wieringen en de Wieringermeer

van elkaar verschillen. Het bleek echter zeer lastig om dit verschil te benoemen. Een poging leidde tot het kenmerken van Wieringers door mensen uit de Wieringermeer als ‘manser’ en het kenmerken van Wieringermeeders door Wieringers als ‘boerser’ en meer individualistisch. Uit de bovenstaande beschrijving kan het verschil geanalyseerd worden als de confrontatie tussen een gemeenschap welke naar binnen is gericht en een gemeenschap die meer het vizier op de omgeving heeft gericht.

In beide gemeenten zijn verenigingen actief. De trend van individualisering is merkbaar, doordat mensen minder gebonden zijn aan het dorpsleven en zich minder snel aanmelden als vrijwilliger. Het woord ‘bloeiend’ wordt nauwelijks gebruikt door bewoners. Hierdoor wordt het voortbestaan van de verenigingen een lastig onderwerp voor de toekomst. Opvallend is dat de professionals de perceptie hebben dat het verenigingsleven op Wieringen meer bloeiend is dan in de Wieringermeer. De oorzaak hiervan kan zijn dat professionals het beeld/sociale representatie, dat zij hebben over het gemeenschapsgevoel, verlengen naar het verenigingsleven. Dit wordt niet bevestigd door de bewoners.

De bewoners die in het gebied geboren zijn praten veelal over ‘hun’ gebied. Zij eigenen zich het gebied toe. Het is het gebied waar zij opgegroeid zijn en hiermee een band hebben opgebouwd. Zij hebben het gevoel daar te horen. Er is een zekere ‘sense of belonging’.

Hun verbondenheid met het gebied is hierdoor groot. Het is opvallend dat de bewoners niet volhardend zijn in de wil om in het gebied te blijven wonen. Zij geven wel aan dat als zij mochten kiezen, er zouden blijven. Maar als het niet anders kon dan zouden ze ook ergens anders kunnen aarden. Daarbij werd wel gezegd dat dit gebied hun gebied zou blijven. Blijkbaar is de afkomst van een persoon soms belangrijker voor diegene, dan de huidige woonplaats.

Het wegtrekken van jongeren kan tot een gevolg van de individualisering worden gerekend. Voor studie of werk trekken zij eenmaal weg uit het gebied. De binding met het gebied (verbondenheid) is niet dermate hecht dat zij vanzelfsprekend terugkeren. Wat betreft deze ontwikkeling is men in het gebied niet eensgezind. Waar enerzijds geschetst wordt dat jongeren die gaan studeren wegtrekken, wordt ook meerdere keren de opmerking geplaatst dat er geen uittocht van jongeren waarneembaar is. De jongeren blijven in het gebied als zij in de buurt werk kunnen vinden. Elders in het land is het wegtrekken van jongeren te wijten aan een gebrek aan betaalbare woningen. Dit speelt echter geen rol in de gemeente Wieringen en Wieringermeer. Beide gebieden ervaren ook een tegengestelde migratiestroom. Voor seizoensarbeiders is er werkgelegenheid en hierdoor komen zij naar de gemeenten. Dit heeft een impact op de gemeenschappen. De bewoners merken nauwelijks iets van de aanwezigheid van de seizoensarbeiders. Zij komen ze zelden tegen. Dit betekent dat zij geen bijdra-

ge leveren aan de gemeenschap. Nieuwkomers, mensen die van elders naar Wieringen en de Wieringermeer verhuizen, doen dit wel. Dat is enerzijds de opinie wat betreft nieuwkomers: men is enthousiast en wil graag opgenomen worden in de gemeenschap. Anderzijds zijn er ook nieuwkomers die zich vestigen vanwege de rust en niet om er onderdeel te worden van het dorpsleven. Nieuwkomers trekken blijkbaar met verschillende intenties naar het platteland (Van der Ziel, 2002), waardoor zij verschillend omgaan met de gemeenschap waarin zij komen wonen. De bevolking stelt het op prijs als nieuwkomers zich laten zien en hun steentje bijdragen aan de gemeenschap.

Sociaal-ruimtelijke analyse

Patronen:

1. Men onderscheidt zich op basis van een geografische benadering
 2. Bewoners vinden hun woongebied speciaal en anders dan naastgelegen gebieden
 3. Men zet het gebied af tegen naastgelegen gebieden
 4. De gemeenten zijn onderdelen van de Noordkop waartussen uitwisseling plaatsvindt
-

De bewoners hebben verschillende referentiekaders wat betreft 'hun' gebied en 'the Other', zoals beschreven in het theoretisch kader. Zij onderscheiden zich van anderen middels een geografische benadering. Dit kan zowel betrekking hebben op gemeentelijke schaal als op lokale, dorpschaal. Op Wieringen vertelt men bijvoorbeeld dat het verschil maakt of je aan de kant van Den Oever woont of aan de kant

van Hippolytushoef woont. Deze oost-west scheiding wordt benadrukt doordat er bijnamen bestaan voor bewoners: 'Kraaien' voor bewoners van de oostkant en 'Kokkers' voor de bewoners van de westkant van het voormalige eiland. Door het benadrukken van de eigenschappen van 'the Other' kan een beeld worden verkregen van de eigen identiteit. In de Wieringermeer is nauwelijks sprake van 'othering' op lokale schaal. Men zet zich wel af tegen 'the Other' naastgelegen gemeente. Hierbij worden zowel landschappelijke verschillen benadrukt als verschillen tussen de bewoners. Bewoners uit de Wieringermeer benoemen bewoners van Wieringen als Wieringers. Vaak wordt hier gesproken over 'echte' Wieringers om het meer kracht bij te zetten. Mensen van Wieringen noemen bewoners uit de Wieringermeer, 'Meerpenen'. Deze uitingen zijn inmiddels gecultiveerd en worden nauwelijks meer gebruikt. Toch benoemen bewoners dit onderscheid wel.

De eigen woonomgeving is voor bewoners speciaal en uniek. Ook zien zij duidelijke verschillen, zodat het niet mogelijk is om de eigen woonomgeving samen te nemen met naastgelegen gebieden. Daarnaast leeft ook de opvatting dat deze twee gemeenten niet op zichzelf staan. Er vindt een dusdanige uitwisseling van diensten plaats dat er gesproken moet worden over de Noordkop, inclusief de andere gemeenten in het noorden van de provincie Noord-Holland.

Sociaal-economische analyse

Patronen:

1. Het gebied vergrijst en heeft een impuls nodig om de voorzieningen in stand te houden
 2. Het gebied is geen achterstandsgebied, maar een van de betere economische gebieden in het land en dus is een impuls niet nodig
-

Vanuit een sociaal-economisch perspectief gezien, kan worden geconstateerd dat in en over het gebied twee denkbeelden bestaan. Het eerste denkbeeld houdt in dat er vergrijzing is in het gebied en dat voorzieningen ontbreken of dreigen te verdwijnen. De oplossing volgens de respondenten is om een impuls te geven aan het gebied om de voorzieningen in stand te houden. Daarnaast moeten ook de jongeren behouden blijven en aangetrokken worden om de vergrijzing tegen te gaan. Het tweede denkbeeld staat hier lijnrecht tegenover. Een deel van de respondenten ervaart dat een groot deel van de jongeren in het gebied blijft wonen. Hier wordt beargumenteerd dat het gebied geen achterstandsgebied is, zoals het vaak wordt beschreven. Dit argument wordt bijvoorbeeld door professionals gebruikt om het Wieringerrandmeer te rechtvaardigen. Uit de gesprekken is zelfs naar voren gekomen dat deze regio één van de betere economische gebieden is in Nederland en dit maakt een zogenaamde economische impuls overbodig.

Het standpunt dat men inneemt over de noodzaak van een impuls wordt mede bepaald door de afhankelijkheid van een persoon in relatie

tot de omgeving (plaatsafhankelijkheid). Hierop heeft de mate waarin men afhankelijk is van het gebied invloed. Gebruikt men het als recreatiegebied of verdient men zijn brood in het gebied? Dit komt ook terug tijdens de gesprekken. De agrariërs in het gebied hebben een grote mate van plaatsafhankelijkheid, doordat zij bij het verdienen van hun geld afhankelijk zijn van het gebied. De stemming in de agrarische sector is momenteel dermate gunstig dat zij geen nut zien in een impuls. Ondernemers in de recreatieve sector zien een impuls wellicht als een positieve ontwikkeling, want ook zij hebben een mate van plaatsafhankelijkheid. Het verschil is dat voor hen het creëren van een recreatief landschap juist gunstig is, waar dit voor bijvoorbeeld de agrariërs problemen oplevert.

7.2.4 Analyse van de Toekomstverwachting

Patronen:

1. Het plan is gebaseerd op verkeerde cijfers
 2. De economische haalbaarheid van het plan is een lastig punt
 3. Het is noodzakelijk dat de regio onder handen wordt genomen
 4. Professionals zijn positief over het plan, de bewoners zijn minder eenduidig in hun standpunt
 5. Bewoners geloven niet in het ontwerp dat Wieringen weer een eiland wordt, professionals vinden dit een goed idee
 6. Landbouw blijft een rol spelen in beide gebieden
 7. Wieringen ontwikkelt zich in recreatieve zin
-

-
8. Wieringen moet zijn kleinschalige karakter behouden
 9. Wieringermeer ontwikkelt zich als een industrieel agrarisch landschap met een groeiende werkgelegenheid
 10. De gemeenschap volgt de landelijke individualistische trend
-

In de komende jaren wordt het Wieringerrandmeer gerealiseerd. Deze ingrijpende verandering zet het leven van sommigen op zijn kop, terwijl er ook bewoners zijn, die hiervan nauwelijks iets zullen merken. Deze achtergrond zorgt ervoor dat er op verschillende manieren tegen het randmeer aangekeken wordt. In de vorige paragraaf werd geschreven over place dependency. Er kan worden gesteld dat des te meer men afhankelijk is van de omgeving des te meer volhardend zij zijn in hun oordeel over het randmeer. Tegenstanders van het plan brengen het argument naar voren dat het randmeer gebaseerd is op verouderde cijfers. Voorstanders komen met het argument dat het noodzakelijk is dat de regio onder handen wordt genomen. Opvallend is dat men vooral vanuit één gezichtspunt naar de situatie kijkt. Men kent een bepaalde identiteit toe aan de regio en daartoe wordt geredeneerd of men voor of tegen is. Tussen de toegekende identiteiten zijn verschillen waarneembaar, omdat de plaatsafhankelijkheid van de respondenten hier grote invloed op heeft. De bewoners zijn niet eenduidig positief of negatief over het plan, de professionals staan positief tegenover het plan. Mogelijk hebben zij andere bronnen, andere belangen of een ander beeld van de

regio. Tijdens de gesprekken zijn hiervoor geen aanwijzingen naar voren gekomen. Het zou kunnen dat de professionals voor vernieuwing zijn zolang zij niet de bewoners zijn van het gebied.

Bij de reflectie op het idee om van Wieringen weer een eiland te maken, kan duidelijk onderscheid worden gemaakt tussen de bewoners en professionals. De bewoners geloven niet in het idee: het eiland is onderdeel van de geschiedenis. Ook al heeft Wieringen nog uiterlijke overeenkomsten met een eiland, opnieuw een eiland worden is niet meer mogelijk. Professionals vinden het een creatief idee. Branding is geschikt om meer recreanten en potentiële bewoners naar het gebied te trekken. De leus die gebruikt wordt door de stichting ter bevordering van de recreatieve sector op Wieringen is; 'Wieringen, het geheime eiland'. Dit is onderdeel van branding. De aanleg van een randmeer zal dit extra kracht bijzetten volgens de professionals.

Buiten het randmeer om ontwikkelen de gemeenten zich ook verder. Uit de gesprekken is gebleken dat men de perceptie heeft dat landbouw een rol blijft spelen in beide gebieden. Hierbij wordt vooral benadrukt dat de Wieringermeer de huidige functie als voornamelijk agrarisch productiegebied behoudt. Op Wieringen wordt verwacht dat agrariërs in het gebied blijven, maar dat het voor de hand ligt dat hier verbreding op diverse manieren zal plaatsvinden. Op Wieringen kan eenvoudig de link worden gelegd naar de recreatieve sector vanwege het kleinschalige landschap. Landschapszorg

wordt daarom belangrijk om het gebied aantrekkelijk te houden. Vooral omdat men verwacht dat Wieringen zich verder ontwikkelt in recreatieve zin. De Wieringermeer krijgt de rol toebedeeld van industrieel agrarisch landschap met een groeiende werkgelegenheid. Terwijl ook de zorg wordt geuit dat, hoewel de Wieringermeer ruimte heeft, dit niet te snel uit handen moet worden gegeven.

Het bleek lastig om aan te geven hoe de gemeenschap zich zou moeten ontwikkelen in de toekomst. Volgens de professionals gaat het de landelijke trend van individualisering volgen. Mensen hechten minder waarde aan de plek waar zij wonen. Door de toename van mobiliteit en de komst van internet, is de plek waar men woont niet vanzelfsprekend de plek waar zij hun vrije tijd doorbrengen. Bewoners zijn niet meer gebonden aan hun woonplaats en hierdoor zijn veranderingen merkbaar, zoals bijvoorbeeld vrijwilligerstekorten bij verenigingen. Dit leeft ook onder de bewoners. Toch hebben enkelen de hoop dat de saamhorigheid in de gemeenschap wel hetzelfde zal blijven. Bij een relatief nieuw gebied als de Wieringermeer is deze individualisering lastig op te vangen. De gemeenschappen zijn nog in opbouw, er is nog nauwelijks sprake van een eigen cultuur en gemeenschapsgevoel. De kernen op Wieringen zouden de trend van individualisering de komende tijd nog op kunnen vangen, omdat de vorige generaties een bepaalde gemeenschap hebben opgebouwd. Hieruit blijkt dat historie van een plek en commitment aan een gebied, bouwstenen zijn voor sociale cohesie.

7.3 Toepasbaarheid concepten

In het theoretisch kader staat beschreven dat wordt verwacht dat de concepten tezamen de regionale identiteiten construeren voor de gemeenten Wieringen en Wieringermeer. Om dit te bewerkstelligen, moeten de patronen worden gekoppeld aan een concept om uiteindelijk tot een regionale identiteit te komen. In de praktijk blijkt dit niet eenvoudig: een aantal concepten kunnen wel gekoppeld worden aan de patronen en andere nauwelijks. Dit werkt van beide kanten. Bij het ene concept is het eenvoudiger om data onder te scharen dan bij het andere concept. Hierbij kan gesteld worden dat niet alle concepten, die gebruikt zijn in dit onderzoek, daadwerkelijk bruikbaar zijn. Zij geven niet de gewenste resultaten en kunnen niet als handvat dienen bij het construeren van een regionale identiteit. Op de gebruikte concepten wordt hieronder kritisch gereflecteerd.

✦ Perceptie

Dit concept dient in dit onderzoek als een basisconcept. Perceptie van een plek of ontwikkeling vindt plaats zonder dat dit een bewuste handeling is. Dit proces wordt erkend, maar geeft niet direct een richting aan de regionale identiteit van een gebied.

✦ Waardering

In navolging van het theoretisch kader is waardering een stapje verder in de mate van subjectiviteit ten opzichte van perceptie. Dit concept geeft de opinie van de respondent vorm: men kent aan de perceptie een waarde toe. De

patronen die eerder staan beschreven, zijn veelal een bundeling van de waardering die de respondenten uitspreken over het gebied. Waardering is in dit onderzoek gebleken als een concept dat helpt om patronen van elkaar te onderscheiden: de visserij op Wieringen wordt door een aantal respondenten gewaardeerd en door anderen niet erkend als sector van belang. Dit levert twee patronen op. Dit concept kan ook als basisconcept worden omschreven, bij elk gespreksthema is het concept waardering van toepassing.

✦ Sociale representaties

Het betrekken van sociale representaties is vereist bij dit onderzoek. Het concept sociale representaties helpt de data te begrijpen, maar om te komen tot verschillende regionale identiteiten is de toepasbaarheid nihil. De achtergrond van de respondent speelt mee bij de sociale representaties die men heeft van het gebied. Als ter sprake komt dat landbouw minder belangrijk is dan voorheen, dan kan deze sociale representatie teruggebracht worden naar de achtergrond van de persoon, maar ook naar de bronnen waaruit de persoon informatie haalt. Bij het vergaren van data is het van belang om dit concept te betrekken. Het geeft namelijk aan dat wanneer men vertelt over een onderwerp, daar meerdere aspecten aan ten grondslag liggen. Die ene zin waarin men zegt dat landbouw minder belangrijk is, is maar een uiting van het paradigma waaruit men spreekt. Dit resulteert in stellingen waarachter zich een cluster van informatie bevindt. Dit maakt het niet gemakkelijk om de stellingen tot patroon

te bundelen, omdat het onwaarschijnlijk is dat de verschillende zienswijzen geheel overeenkomen.

✦ Plaatsgevoel

Plaatsgevoel is in dit onderzoek niet eenvoudig toepasbaar. De data kunnen niet direct onder dit begrip geplaatst worden. Plaatsgevoel wordt in dit onderzoek gezien als een gevoel dat ontstaat bij personen die een interactie hebben met het gebied. Plaatsgevoel is een begrip dat een houding, gevoel en gedrag betreft. Voor een sociaal-ruimtelijk onderzoek als deze maakt het daardoor lastig om dit concept te meten. In de praktijk blijken de concepten, die onder plaatsgevoel geplaatst kunnen worden, wel direct toepasbaar te zijn. De bundeling van deze begrippen geeft een (gedeeltelijke) uiting van plaatsgevoel.

Verbondenheid: Verbondenheid is een begrip dat direct toepasbaar is in dit onderzoek. De mate van gehechtheid aan een gebied zijn in kaart gebracht door het stellen van specifieke vragen.

Plaatsafhankelijkheid: Om in kaart te brengen in welke mate de respondenten afhankelijk zijn van het gebied zijn gerichte vragen opgesteld. Dit concept blijkt eenvoudig toepasbaar te zijn in de praktijk, voor de respondenten was dit niet moeilijk om te verwoorden. Het gaat hierbij dan ook grotendeels om een feitelijke vraag.

Toe-eigening: Ook voor dit concept zijn vragen opgesteld waarop respondenten relatief eenvoudig antwoordden. Dit concept is direct toepasbaar in de casestudy en geeft richting aan de identiteit die men aan de regio toekent.

✦ 'Othering'

Dit concept geeft duidelijk richting aan regionale identiteit. Vooraf zijn gerichte vragen opgesteld om dit concept te voorzien van data. In de praktijk is gebleken dat men bij het beschrijven van de regio indirect het concept talloze keren gebruikt. Vooral om de situatie van het 'eigen' gebied te verduidelijken wordt de situatie van een naastgelegen gebied aangehaald. Het belang van dit concept bij het bestuderen van regionale identiteit wordt in de volgende paragraaf nader toegelicht.

7.4 Toekenning identiteit aan regio

In paragraaf 7.2 staan de patronen beschreven waarmee getracht is regionale identiteit te construeren door middel van het bundelen van patronen. De patronen geven een denkbeeld aan over een bepaald thema, bijvoorbeeld de groei van de recreatieve sector in het gebied. Over de potentie hiervan verschilt de opinie op Wieringen. In de Wieringermeer is men meer eenduidig: de Wieringermeer is niet geschikt voor het aantrekken van recreanten. Met het bundelen van de patronen, denkbeelden over een thema, te koppelen aan concepten werd verwacht dat regionale identiteiten kunnen worden geconstrueerd. Het probleem dat hierbij optreedt is dat ieder zijn eigen argumenten heeft voor het benoemen van een ontwikkeling als gewenst, nodig, lelijk etc. Een combinatie van patronen identificeren als een regionale identiteit blijkt moeilijk te zijn doordat de uniformiteit ontbreekt tussen de patronen.

Daarnaast bemoeilijk de complexiteit van de casus het in kaart brengen van de identiteit die aan de regio wordt toegekend. Tussen de gemeenten Wieringen en Wieringermeer bestaan grote regionale contrasten. Enerzijds kan door het proces van 'othering' gekeken worden naar welk beeld men heeft van de eigen regio. Dit wordt benadrukt wanneer men de andere regio beschrijft. Anderzijds is het betrekken van twee gemeenten die zeer verschillend zijn, gelet op zowel landschappelijke als sociale aspecten, risicovol. Hiermee is de kans groter dat het onderzoek niet leidt tot een eenduidig antwoord op de onderzoeksvraag. Door het breed scala aan patronen zijn de hoeveelheid combinaties, die gezamenlijk een regionale identiteit vormen, te omvangrijk om in kaart te brengen. De dynamiek die van oudsher bestaat in beide gemeenten is uniek. Beide gebieden staan onder druk door de landschappelijke transformatie die zij de aankomende jaren zullen ondergaan. Het is daardoor vanzelfsprekend dat er tegenstellingen zijn. De toekomst voor Wieringen en de Wieringermeer is onzeker. Deze beschrijving benadrukt de complexiteit, diversiteit en de dynamiek van de casus waardoor de uniformiteit tussen de patronen ontbreekt.

De aanpak van dit onderzoek heeft niet geleid tot een duidelijke inhoud van een of meerdere regionale identiteiten die bewoners en professionals aan het gebied toekennen. Wel heeft dit onderzoek inzichten opgeleverd over de wijze waarop men de regio waarneemt. Er is een logica naar voren gekomen waarop men de

regionale werkelijkheid beschrijft. Als men spreekt over de regio is een bepaalde consistentie waarneembaar: het beschrijven van de regio volgt een bepaalde logica.

Om een beeld te krijgen van wat de bewoners en professionals beweegt bij het vellen van een oordeel over het gebied, is in kaart gebracht hoe een identiteit van de regio gestalte krijgt. Een regionale identiteit kan niet direct geconstrueerd worden door de patronen te gebruiken, hiervoor zijn deze te divers. Uit de patronen en de achtergrond hiervan komt echter sterk naar voren dat een aantal mechanismen gebruikt worden bij het construeren van een regionale identiteit. Na het bestuderen van de verzamelde data is hier een schematische weergave van gemaakt (fig. 7.1). De concepten die in het theoretisch kader staan beschreven, zijn meetbaar gemaakt door het opstellen van interviewvragen (zie bijlage 1). Hierin is inzicht verkregen middels het bevragen van bewoners en professionals. Ruwweg kunnen de interviewvragen worden ingedeeld in twee categorieën: vragen over de sociale aspecten, het sociale leven en vragen naar de functies van het gebied. Bij het analyseren van de verzamelde data valt op dat wanneer wordt gevraagd naar de sociale aspecten, de respondent veelal met een voorbeeld komt die een vergelijking maakt met vroeger. Het aspect 'Tijd' blijkt belangrijk te zijn voor de respondent bij het beschrijven en het reflecteren op de gemeenschap. De historische liniaal van de tijd wordt vooral door de bewoners ingevuld. Deze tijdslijn kan binnen dit onderzoek worden aangemerkt als een

grondpatroon. In eerste instantie was deze onzichtbaar, maar naar mate de analyse vorderde werd deze meer en meer zichtbaar en blijkt deze ook van groot belang bij het toekennen van een identiteit aan een regio. In figuur (7.1) is te zien dat er nog twee grondpatronen zijn geïdentificeerd in dit onderzoek: 'Landschap' is de tweede grondpatroon. Bij het

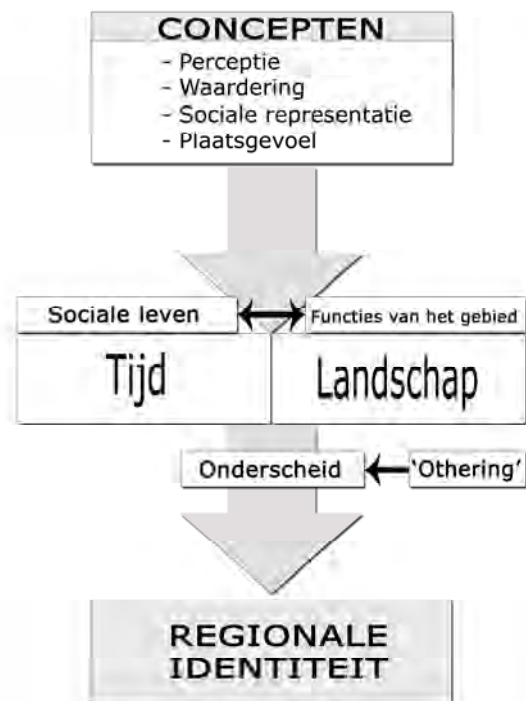

Fig. 7.1 Vorming van regionale identiteit

bevragen van de respondenten naar de functies die het gebied heeft en welke ontwikkelingen hierin gewenst zijn, kwam sterk naar voren dat men bij het beantwoorden van deze vragen

refereert aan de landschappelijke kenmerken van het gebied. Daarmee wordt het landschap bedoeld zoals deze nu is en hoe deze er voor een bewoner of gebruiker uitziet. Hierbij kan de potentie van de recreatieve sector wederom als voorbeeld dienen. Op Wieringen heb je slingerende wegen en dit maakt het voor fietsers interessant, terwijl de Wieringermeer rechte en kale wegen heeft. Dit gebied acht men niet interessant voor recreanten. Bij het beoordelen van een ontwikkeling wordt gekeken naar de huidige situatie. In bijna alle gevallen moet de ontwikkeling passend zijn voor het huidige gebied. Een koerswijziging ten opzichte van het heden wordt nauwelijks geopperd door de respondenten. Het is dan ook opvallend dat een aantal respondenten positief reageert op het project Wieringerrandmeer.

Deze twee grondpatronen komen tot uiting in zowel beschrijvingen van de Wieringermeer als Wieringen. De gebieden verschillen van elkaar en juist dit komt tot uiting door de verschillende grondpatronen. Doordat de geschiedenis van de gebieden karakteristiek is voor beide gemeenten, als ook het landschap (de uiterlijke verschijning) komen de verschillen tussen de gebieden naar voren. Dat deze beelden verschillen van elkaar is duidelijk. Deze worden echter versterkt doordat voortdurend de vergelijking wordt gemaakt naar de naastgelegen gemeente. Dit proces komt voort uit 'othering', welke in het theoretisch kader is beschreven. In figuur 7.1 is te zien dat 'Onderscheid' tussen de gebieden het derde grondpatroon vormt bij het tot stand komen van een regionale identi-

teit. Dit onderzoek wijst uit, bij het volgen van de onderzoeksopzet die hier gehanteerd is, dat regionale identiteit vorm krijgt door de grondpatronen die hier zijn beschreven.

De implicaties van de erkenning van grondpatronen voor de gemeenten Wieringen en Wieringermeer komen gedeeltelijk overeen. De historische dynamiek is al eerder beschreven in de casusbeschrijving. Hieruit blijkt dat beide gebieden een eigen tijdslijn hanteren. De verwijzingen voor Wieringen naar het oude eiland dateren nog voor de inpoldering van de Wieringermeer. Dat deze gebeurtenis een mijlpaal is op de tijdslijn voor zowel Wieringen als Wieringermeer is duidelijk. Het tweede grondpatroon, 'Landschap' is zeer verschillend in beide gebieden. Dit grondpatroon dicteert welke functies wenselijk zijn voor het gebied. De sectoren die volgens de respondenten potentie hebben in het gebied komen voort uit de zeer verschillende landschappelijke kenmerken. Tenslotte, het vergelijken van beide gebieden door de respondenten levert veelal een typering op van de naastgelegen gemeente. De professionals beschrijven de gebieden grotendeels ook op basis van een typering. Hierbij wordt het gebied door professionals en bewoners uit de naastgelegen gemeente veelal beschreven als een statisch gebied. Deze typering wordt door de eigen bevolking niet op dezelfde wijze vertolkt bij het beschrijven van de eigen woonomgeving. Het betrekken van de twee grondpatronen 'Tijd' en 'Landschap' is daarom zeer van belang om de dynamiek en regionale context van beide gebieden te onderstrepen.

7.5 Koppeling tussen theorie en empirische data

In deze paragraaf wordt een koppeling gemaakt tussen de theorie en de inzichten die verkregen zijn middels dit onderzoek. De koppeling betekent dat de theorie met de verkregen inzichten kan worden onderbouwd of dat de theorie niet kan worden bevestigd. Achtereenvolgens worden de theorieën van Groote, Kruit, Hague en Coeterier besproken.

Groote et al. (2000) stelt dat regionale identiteit een complex begrip is, maar dat in het wetenschappelijke debat over zes kenmerken van regionale identiteit overeenstemming is bereikt. Dit betreft de kenmerken die achtereenvolgens hieronder worden besproken. Dit onderzoek is uitgegaan van deze zes kenmerken en dit heeft niet tot moeilijkheden geleid wat betreft de aanname hiervan. Regionale identiteit is een sociale constructie (1) en deze is gebaseerd op waarneming en perceptie van karakteristieke of kwaliteit van het gebied (2). Deze percepties zijn gebaseerd op het verleden (3). Dit is zeer duidelijk naar voren gekomen, doordat één van de grondpatronen te maken heeft met het tijdsbesef van personen. Regionale identiteiten zijn omstreden (4), want een persoon heeft een bepaald belang bij een regio. Dit kan zijn omdat een persoon zijn brood verdient met de regio zoals deze is, maar dit kan ook zijn omdat iemand er voor zijn rust is gaan wonen of daar graag naartoe gaat om te recreëren. Dit inzicht is sterk naar voren gekomen gedurende dit onderzoek. Dat een regionale

identiteit contextueel (5) is ligt in het verlengde hiervan. Wanneer een persoon een bepaald standpunt inneemt is het interessant om te ontrafelen waarom deze persoon dit standpunt inneemt. Wat is zijn belang bij het behouden of ontwikkelen van het gebied? De ambtenaren van beide gemeenten waren voor het creëren van een randmeer. Hierop spitsen zij hun antwoorden op vragen ook toe. Hierbij moet rekening gehouden worden met het feit dat zij initiatiefnemers van het project zijn en daardoor hun standpunten op andere thema's hierdoor laten kleuren. Het is hierbij denkbaar dat zij beide vinden dat de regio een impuls nodig heeft en dat recreatie een sector is welke nog kan groeien in het gebied. Alle respondenten hebben een belang in het gebied, hoewel deze afneemt naarmate men meer van het plangebied afwoont. Het laatste kenmerk volgens Groote et al. is dat regionale identiteit per definitie processen (6) zijn. De regionale identiteit die men aan een gebied toekent kan veranderen. Dit kan verschillende oorzaken hebben: men krijgt andere belangen; nieuwe partijen treden op de voorgrond of nieuwe functies komen naar voren in het gebied. Dit allen heeft invloed op het beeld dat men van de regio heeft. Een voorbeeld hiervan is dat een respondent op een woonboot woont. Wanneer de gelegenheid zich aandoet, is zij geïnteresseerd om de boot naar het Wieringerrandmeer te verplaatsen. Mocht het besluit worden genomen dat er geen woonboten langs de kaden mogen liggen dan zal de interesse voor het Wieringerrandmeer afnemen. De respondent heeft dan geen belang meer bij het inrichten

van het Wieringerrandmeer en dit zal invloed hebben op de identiteit die diegene aan het gebied toekent.

Volgens Kruit et al. (2004) is een verschil waarneembaar tussen een regionale identiteit die van binnenuit wordt geconstrueerd (interne identiteit) en een regionale identiteit die van buitenaf wordt geconstrueerd (externe identiteit). Deze stelling is meegenomen in de onderzoeksmethodiek en heeft ertoe geleid dat er zowel bewoners als professionals zijn geïnterviewd. Dit heeft echter niet geleid tot twee afgebakende regionale identiteiten. De beschrijvingen die de respondenten hebben gegeven over de gemeenten Wieringen en Wieringermeer bevatten veel gelijkenissen. Het valt alleen op dat een professional (externe identiteit) eerder vervalt in oppervlakkige typering. Het gebied wordt dan beschreven aan de hand van trends als 'de landbouw is minder belangrijk geworden' en 'de jongeren verlaten het gebied'. Daarnaast zijn zij minder plaatsafhankelijk en is de gehechtheid aan het gebied minder aanwezig. Dit heeft ertoe geleid dat de professionals minder uitgesproken zijn over het gebied.

In het theoretisch kader stelt Hague (2005) dat de identiteit van een plek bestaat uit vier elementen. Dit zijn de ruimtelijke kwaliteiten, karakteristieken van inwoners, sociale omstandigheden en cultuur en/of geschiedenis. Deze vier elementen zijn betrokken in de onderzoeksmethodiek, hoewel dit onderzoek zich richt op een regio. Gedurende de interviews

zijn vragen gesteld over deze vier elementen. Vragen over de ruimtelijke kwaliteiten, sociale omstandigheden en de cultuur en/of geschiedenis waren voor de bewoners makkelijk te beantwoorden. De karakteristieken van inwoners waren lastig om te benoemen. Zoals in het theoretisch kader is geschetst bleek dit in de praktijk vooral voor de bewoners lastig, doordat zij nauwelijks vergelijkingsmateriaal hebben en er nauw bij betrokken zijn. Vaak werden de bijnamen voor bewoners van Wieringen en de Wieringermeer genoemd. Daarbij erkennen de respondenten dat er een verschil was tussen beiden, maar wat dat verschil nu precies inhield heeft niemand kunnen verwoorden. Uiteindelijk dachten veel bewoners dat het niet een verschil in karakter was, maar dat het alleen te maken heeft met het geografische onderscheid tussen beide gemeenten. De ruimtelijke kwaliteiten werden eenvoudig opgesomd door zowel de bewoners als de professionals. Hierbij werden vooral de verschillen benadrukt tussen Wieringen en de Wieringermeer. Dit onderscheid is dan ook tot grondpatroon gedefinieerd in dit onderzoek. De sociale representaties van de respondenten op het gebied van de sociale omstandigheden liggen vaak uit elkaar. De een ziet bijvoorbeeld Wieringen als een dorps geheel, waarbij de contacten tussen de bewoners goed zijn en het verenigingsleven bruisend is. Daarnaast is ook een aantal keer geschetst dat het dorpse karakter van Wieringen minder wordt. Dit wordt benadrukt met argumenten als 'de jongeren trekken weg' en 'vrijwilligers zijn moeilijk te vinden'. Coeterier (2000) onderschrijft deze benadering en geeft

aan dat bewoners een steeds meer heterogene groep worden. De groep is niet meer afhankelijk van een bepaald gebied en hierdoor wordt de binding met de plek steeds minder. Hierbij geeft hij aan dat tradities en ruimtelijke patronen verdwijnen waardoor de identiteit gevaar loopt. Dit beeld wordt door een aantal bewoners van Wieringen beaamt. In de Wieringermeer heeft de gemeenschap nog niet een dergelijke historie, zodat deze situatie voor hen niet van toepassing is. De lokale cultuur en de plaatselijke geschiedenis zijn veelvuldig ter sprake gekomen zonder dat daar gerichte vragen naar gesteld zijn. Blijkbaar is het beeld dat men heeft van de regio op het grondpatroon 'Tijd' gebaseerd. Men denkt in de geest van de ontwikkelingen die beide gemeenten hebben doorgemaakt. Dat in dit onderzoek de historie van de regio een grote rol heeft gespeeld betekent echter niet dat dit in andere regio's ook het geval is.

Een regionale identiteit wordt volgens Kruit et al. (2004) door een aantal aspecten vormgegeven. Deze aspecten zijn alleen voorzien van een schaal waarop een persoon een standpunt inneemt wanneer over een regio wordt gesproken. De aspecten die een indicatie geven van een regionale identiteit zijn: dragers, gemeenschappelijkheid, maakbaarheid en veranderlijkheid. Deze aspecten zijn in de analyse van de patronen in paragraaf 7.2 bruikbaar geweest. Door het gebruik van schalen komt naar voren welk standpunt men inneemt ten opzichte van deze aspecten. Deze onderverdeling is bruikbaar ter overweging voor de onderzoeker, maar

wordt niet gezien als een gereedschap om een regionale identiteit te construeren. Ter illustratie hierbij een voorbeeld. Het eerste aspect, drager heeft het begrippenpaar fysiek-niet fysiek. Dit begrippenpaar stelt een schaal voor waarop een standpunt ingenomen kan worden. Dit betreft de vraag of een regionale identiteit uit fysieke kenmerken en/of niet-fysieke kenmerken bestaat. In de gesprekken met respondenten zijn beide kenmerken aan bod gekomen en hebben beiden type kenmerken waardevolle informatie opgeleverd. De ordening van Kruit et al. (2004) heeft niet tot een strategische constructie van een regionale identiteit geleid. Wel kan hierdoor een structuur aangebracht worden in de vergaarde data. De vraag is echter welke stap hierna genomen moet worden om tot een regionale identiteit te komen.

8 Conclusies

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofdvraag die centraal staat in dit onderzoek: *Welke regionale identiteiten zijn waarneembaar in een regio en op welke wijze?*

Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen geformuleerd. Deze concentreren zich op het inzichtelijk maken van een regionale identiteit en de wijze waarop deze geconstrueerd wordt door bewoners en professionals.

Vanaf de jaren negentig heeft een verschuiving plaatsgevonden op het platteland. Waar na de Tweede Wereldoorlog het platteland diende voor voedselvoorziening zijn de laatste decennia ook andere functies belangrijk geworden. Hierbij heeft het landelijk gebied een verschuiving ondergaan van productieruimte naar consumptieruimte. Dit wil echter niet zeggen dat de landbouwproductie niet meer van belang is, echter zijn natuur en landschap functies die groeiende zijn. Daarbij heeft plattelandsvernieuwing zijn intrede gemaakt in het landelijk gebied. Hieronder kunnen de initiatieven worden geschaard die vernieuwing brengen ten opzichte van het produceren van landbouwproducten. Initiatiefnemers hiervoor kunnen komen uit de agrarische sector, maar ook de overheid en de recreatieve sector springt hierop in. Een van de vele uitwerkingen van plattelandsvernieuwing is het transformeren van een gebied, zodat een economische impuls gegeven kan worden aan die regio.

De regio Wieringen - Wieringermeer ondergaat de aankomende jaren een landschappelijke transformatie. Tussen deze twee gemeenten wil men een randmeer realiseren van 9 kilometer lang en een breedte die varieert van 250 meter tot 2 kilometer. Hiermee wil men bewerkstelligen dat meer potentiële bewoners naar een regio worden getrokken en dat de regio aantrekkelijker wordt voor recreatieve doeleinden. Deze impuls heeft het gebied nodig, zo wordt dit geschetst door de plannenmakers. De jeugd verlaat het gebied, winkels dreigen te verdwijnen en ook de landbouw is niet meer de belangrijke sector die het was. Deze argumenten dragen bij aan het verklaren waarom een dergelijke ingreep noodzakelijk is. Hiermee willen de plannenmakers de economische potentie van de kop van Noord-Holland versterken.

Het project Wieringerrandmeer is bedacht door de overheid en is uitgewerkt door partijen van buiten het gebied. Waar bewoners nog wel eens inbreng hebben bij kleinschalige projecten is dit niet het geval geweest bij dit omvangrijke project. De beargumentering voor dit project hoeft dan ook niet overeen te komen met het idee dat de bewoners hebben van het gebied. Zij zijn niet geraadpleegd. Zij zijn echter wel de personen die dagelijks met het gebied te maken hebben als woon-, werk- en/of recreatief gebied. Hierdoor is de nieuwsgierigheid gewekt over hoe bewoners nu tegen 'hun' regio aankijken. De regionale identiteit (het beeld van de regio) die de plannenmakers aan de regio toekennen neigt naar een gebied dat een

troosteloze toekomst tegemoet gaat wanneer er niet wordt ingegrepen. Daarom is de insteek van dit onderzoek geweest om te kijken welke regionale identiteit de bewoners aan het gebied toekennen. Om deze te kunnen vergelijken met de regionale identiteit die door overheid en externe partijen aan het gebied worden toegekend zijn ook deze partijen bevraagd. Vragen die hierbij zijn gesteld zijn hoe een regionale identiteit waarneembaar is en welke wijze van onderzoek hierbij nodig is en welke concepten handvaten bieden om een regionale identiteit te construeren. Daarbij is in dit onderzoek getracht inzicht te krijgen in de standpunten die men inneemt bij verschillende onderwerpen. De standpunten van respondenten die meerdere keren voorkomen, worden gekenmerkt als patronen in dit onderzoek. Ook is gekeken of er overeenkomsten bestaan in de wijze waarop de respondenten over de regio praten. Kennen zij een identiteit aan een gebied toe op een manier welke overeenkomsten vertoont met hoe anderen over de regio praten?

Om antwoord te krijgen op deze vragen zijn vijftien semi-gestructureerde interviews gehouden met bewoners uit het projectgebied van het Wieringerrandmeer en met professionals die werkzaam zijn binnen het gebied of voor het gebied. Deze casus is voor dit onderzoek geselecteerd, omdat verondersteld wordt dat men meer over de regio nadenkt wanneer deze grote veranderingen ondergaat dan wanneer deze nauwelijks veranderingen ondergaat.

De respondenten hebben vragen beantwoord over de huidige situatie van de regio en de toekomstverwachting. De functies als landbouw, visserij en bedrijvigheid zijn aan bod gekomen, het landschap, maar ook de gemeenschap en de bewoners zijn besproken. Daarnaast is ook gevraagd naar de visie voor de toekomst, zowel qua functies als de gemeenschap. Hierbij is ook het Wieringerrandmeer ter sprake gekomen en het standpunt die de bewoners en professionals hierbij innemen. Het uitvoeren van de interviews heeft geleid tot een transcript welke door een narratieve methode tot stand is gekomen. De beschrijving van het gebied wordt hierbij grotendeels gegeven door de bewoners en professionals zelf.

Uit het transcript zijn een aantal patronen gedestilleerd welke reeds beschreven zijn in paragraaf 7.2. Deze patronen zijn belangrijk voor het onderzoek, omdat een regionale identiteit betekent dat er een mate van overeenkomst is tussen het beeld dat men aan een regio toekent. Een patroon is een klein deel van een regionale identiteit, deze bevat een stukje informatie dat gedeeld wordt door een aantal bewoners en/of professionals. De concepten waarmee in dit onderzoek wordt getracht zicht te krijgen op de regionale identiteiten die aan het gebied worden toegekend, zijn in het voorgaande hoofdstuk aan de patronen gekoppeld. De patronen zijn allen onderdeel van een regionale identiteit. Een regionale identiteit dient volgens het theoretisch kader echter opgebouwd te worden door de verschillende concepten. Aan deze concepten is getracht inhoud

te geven door middel van de patronen. In de analyse is echter duidelijk geworden dat een aantal concepten wel in dit kader toepasbaar zijn en andere concepten in mindere mate (paragraaf 7.3). Hierdoor is het niet gelukt om een regionale identiteit middels een bottum-up methode te construeren. Een topdown benadering kan resulteren in het aanwijzen van verschillende regionale identiteiten. Dit betekent echter dat de data wordt gekoppeld aan zelf bedachte regionale identiteiten. Dit is niet het doel van het onderzoek, dit keer is het doel dat bewoners en professionals de input leveren waaruit de verschillende regionale identiteiten voortvloeien. Deze zijn tijdens de analyse niet geïdentificeerd. Dit kan betekenen dat een regionale identiteit niet zo eenvoudig te meten is als de theorie dit doet vermoeden. Deze bottum-up methode heeft een aanvullende aanpak nodig die op een bepaald moment zorgt dat de verschillende zienswijzen worden samengesmolten. Op welk moment en op welke wijze dit geschiedt is een aandachtspunt waar een methodiek op toegespitst moet worden.

Een regionale identiteit kan moeizaam geconstrueerd worden van binnenuit. Dit onderzoek levert aanwijzingen op om inzicht te krijgen in een regionale identiteit. Tijdens de analyse zijn diverse ordeningsprincipes gehanteerd die allen niet een regionale identiteit tot gevolg hadden.

Wel is er inzicht verkregen in de verbanden tussen respondenten en regionale identiteit. In de beschrijving van de data is zo veel mogelijk onderscheid gemaakt tussen de opinie van be-

woners en de opinie van professionals. Dit heeft als doel om na te gaan of de externe identiteit verschilt van de interne identiteit. Het viel op dat professionals niet per definitie verschillend over het gebied dachten als de bewoners. Een reden hiervoor zou zijn dat een aantal professionals ook bewoners van het gebied zijn. De opinie van bewoners vertoont over het algemeen evenveel gelijkenissen met professionals als andere bewoners. Wel is het opvallend dat professionals die niet in het gebied werken eerder toegeven aan het instemmen met landelijke trends. Een voorbeeld van een landelijke trend is dat jongeren wegtrekken uit plattelandsgebieden om in de stad te gaan studeren. Deze trend wordt ook van toepassing geacht op de casus. In het algemeen wordt over landbouw gesproken als de sector die steeds minder van belang wordt, een daling van het aantal landbouwbedrijven en ook het landbouwareaal krimpt. Deze trend wordt door de professionals ook toegepast op de casus. Hoewel bewoners deze trends ook regelmatig overnemen kunnen zij dit met een praktijkvoorbeeld verduidelijken en dus het standpunt rechtvaardigen. Dit is voor professionals moeilijker en daardoor wordt de indruk verkregen dat men deze ontwikkelingen kan schetsen voor elke plattelandsgemeente. Een onderscheid dat ook duidelijk naar voren komt uit de patronen zijn de verschillen tussen Wieringen en de Wieringermeer. Hoewel zij buurgemeenten zijn, is het contrast tussen de gebieden groot. Het landschap is op Wieringen kleinschalig en in de Wieringermeer grootschalig. Waar in de Wieringermeer de wegen en de kavels recht zijn, zijn

zij op Wieringen krom enzovoort. In dit opzicht kan een regionale identiteit niet van toepassing zijn op beide gebieden, tenzij in de identiteit het contrasterende aspect wordt benadrukt. Hierdoor lijkt het eenvoudig om voor beide gemeente een regionale identiteit te construeren naar aanleiding van de beschrijvingen van de respondenten die grotendeels overeenkomen. De kenmerken van het landschap zijn eenvoudig te benoemen. De beschrijvingen van de respondenten met betrekking tot de bestaande functies bevat ook veel overeenkomsten. Bij een aantal thema's is een eenheid vast te stellen, toch bestaat er een verscheidenheid aan beschrijvingen van de gemeenschap en de toekomstverwachting. Men is niet eenduidig hierover. De eenheid cq. uniformiteit in standpunten is soms van toepassing op Wieringen en soms op Wieringen. Daarnaast kan deze ook betrekking hebben op een gedeelte van Wieringen en een gedeelte van de Wieringermeer. Een voorbeeld hiervan is dat in Slootdorp een hechte gemeenschap bestaat die ook in Westerland merkbaar is. Juist de visie die men over een gebied heeft bepaald de identiteit die een gebied krijgt. Wanneer dit onderzoek beperkt zou zijn tot de landschappelijke kenmerken zou het eenvoudiger zijn om een regionale identiteit te construeren. Juist de diversiteit aan thema's en de verscheidenheid aan patronen maken dit een complex geheel.

De laatste vraag die voor dit onderzoek gesteld is, is of er overeenkomsten identificeerbaar zijn in de wijze waarop de respondenten de regio beschrijven. Hier komt uit voort dat zo-

wel de bewoners als de professionals gebruik maken van een bepaald mechanisme. Dit mechanisme bestaat uit een drietal grondpatronen die sterk tot uiting komen in de beschrijvingen die worden gegeven van de regio (zie figuur 7.1). De eerste grondpatroon is 'Tijd'. Het is opvallend dat wanneer men het sociale leven beschrijft regelmatig wordt teruggeblikt naar het verleden. De vergelijking tussen toen en nu komt voornamelijk naar voren als men de gemeenschap en de bewoners beschrijft. Aan de hand van vroeger is het voor hen blijkbaar eenvoudiger om de huidige situatie te schetsen. De tweede grondpatroon komt nadrukkelijk naar voren wanneer men de functies van het gebied beschrijft. Het mechanisme dat men hiervoor gebruikt is het 'Landschap'. Wanneer beschreven wordt wat de functies van het gebied zijn en welke ontwikkelingen gewenst zijn wordt met grote regelmaat gerefereerd naar het visuele landschap. Aan de hand van de bestaande situatie wordt bepaald of een ontwikkeling gewenst is of niet. Zowel bewoners als professionals gebruiken dit grondpatroon. Tevens bestaat er een interactie tussen de beschrijvingen van het sociale leven en functies van het gebied, de grenzen zijn niet zo strikt als de bovenstaande tekst doet vermoeden. Om tot een regionale identiteit te komen voor een regio dienen de beschrijvingen van het sociale leven en de functies van het gebied komen samen te komen. Hierop is de derde grondpatroon van toepassing, 'Onderscheid'. Zowel de bewoners als de professionals zetten met grote regelmaat Wieringen en de Wieringermeer tegen elkaar af. Dit komt voort uit het proces

‘othering’ dat gekenmerkt wordt door bij het beschrijven van het eigene het verschil met het naastgelegen gebied te benadrukken. Deze drie grondpatronen overheersen bij de beschrijvingen die de respondenten hebben gegeven tijdens de interviews. Door middel van deze drie grondpatronen wordt een identiteit aan een regio toegekend, dit mechanisme is zowel van toepassing voor de bewoners als de professionals.

Regionale identiteit is een populair begrip dat veelvuldig wordt gebruikt in het wetenschappelijke debat, beleid en promotie van gebieden. In dit onderzoek is getracht een invulling te geven aan dit begrip vanuit het lekendiscours. Dit bleek lastiger als gedacht. Hoewel het veelvuldige gebruik van de term regionale identiteit doet vermoeden dat dit een relatief eenvoudig te hanteren begrip is, kan met de kennis uit dit onderzoek niet worden beaamd. Het roept echter meer vragen op. Als dit begrip in het lekendiscours moeizaam te hanteren is, is het begrip dan eigenlijk wel toepasbaar voor onderzoek waarin bewoners betrokken zijn? Of wordt er in het wetenschappelijke en populaire discours te makkelijk met de term regionale identiteit omgesprongen? Dit zijn vragen die mogelijk in de toekomst nog beantwoord zullen worden. Door dit onderzoek is uitgewezen dat bewoners niet eenvoudig te typeren zijn en dat professionals, werkzaam bij overheid en externe partijen, met andere belangen niet lijnrecht tegenover bewoners staan. Daarnaast geldt dat bewoners van Wieringen en uit de Wieringermeer, hun eigen gemeente en de buurtgemeen-

te niet vanzelfsprekend hetzelfde beschrijven. Het feit is wel dat de regio gaat veranderen en dat dit de bewoners, maar ook de professionals, aan het denken zet over de toekomst van de regio.

9 Discussie en aanbevelingen

In dit laatste hoofdstuk wordt gereflecteerd op de methodiek die gebruikt is voor dit onderzoek. Vanuit deze reflectie komen aanbevelingen voort voor vervolgonderzoek.

✦ Onderzoeksmethodiek

Het is gebleken dat regionale identiteit die door bewoners aan een gebied wordt toegekend moeilijk in kaart te brengen is. De gevolgde aanpak heeft niet geleid tot een duidelijke weergave van een of meerdere regionale identiteiten die door bewoners en professionals aan de gemeenten Wieringen en Wieringermeer toegekend wordt. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is om het onderzoek te beperken tot één thema. Een thema als landschap of de sociale aspecten van een regio zijn afgebakende onderwerpen die onderzocht kunnen worden. In dit onderzoek is het onderwerp van onderzoek veel breder getrokken, ook de toekomstverwachting en de mogelijkheden voor het gebied zijn hierin betrokken. Het probleem bij de constructie van een regionale identiteit is terug te brengen naar de uiteenlopende informatie die vergaard is.

Regionale identiteit is getracht te construeren door het gebruik van een aantal theoretische concepten. Deze concepten zijn veelgebruikte termen in de sociologie en zij leken dan ook zeer geschikt om regionale identiteit te onderzoeken. Deze concepten waren bruikbaar bij de start van het onderzoek. Zij leveren een bijdrage bij het bestuderen van de interactie

tussen mens en ruimte. Uiteindelijk konden zij echter niet de gewenste bijdrage leveren bij het in kaart brengen van een identiteit en het construeren van een identiteit. Dit komt doordat de data niet direct aan de concepten gekoppeld worden, deze waren niet allemaal eenvoudig toepasbaar in de praktijk. Dit maakte het bijzonder lastig om een uitkomst van dit onderzoek te formuleren. Bij vervolgonderzoek dient hier meer aandacht naar uit te gaan. Mogelijk dat vooraf beschreven kan worden per concept welke data getracht wordt te vinden. Door het vooraf inzichtelijk maken van de concepten door middel van invulling van 'voorbeelddata' levert dit na de dataverzameling minder problemen op. Bij dit voorwerk kan dan een definitieve selectie worden gemaakt voor wel of niet gebruiken van concepten.

✦ De casus

De regio Wieringen en Wieringermeer werd voorafgaand aan dit onderzoek beschouwd als een zeer geschikte casus. De redenatie hiervoor was dat een gebied dat onder druk staat de bewoners en betrokken personen na laat denken over de gewenste ontwikkelingen in het gebied. Dit bleek in de praktijk ook het geval. De casus heeft een grote bijdrage geleverd aan dit onderzoek. Alle respondenten hebben helder geformuleerd waarom zij de komst van het randmeer als positief dan wel negatief ervaren. Hierbij werd niet alleen gesproken of het gebied mooier zou worden of niet. Aan dit oordeel is veelal een doordachte redenering vooraf gegaan. Deze redenering reflecteert op het beeld dat men van een gebied heeft en welke

identiteit men het toekent. Een casus dat te maken heeft met een landschappelijke transformatie is dus geschikt voor een onderzoek op het gebied van regionale identiteit. De complexiteit van beide gebieden hebben echter mede ertoe geleid dat geen eenduidig beeld van de regio kan worden geschetst. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat een gebied onder druk zeer geschikt is voor dit type onderzoek, maar dat het onderzoek zich moet beperken tot één gebied. Met dit inzicht zou de volgende keer gekozen worden voor de Wieringermeer of Wieringen en niet beide.

✦ **Dataverzamelmethode**

Het onderwerp van dit onderzoek is nieuw, in de literatuur zijn geen voorbeelden gevonden van onderzoeken waarbij de identiteit van een regio wordt geconstrueerd aan de hand van beschrijvingen van bewoners. Dit betekent dat er op eigen inzicht een methodiek is opgesteld, bestaande uit semi-gestructureerde interviews. De reden hiervoor was dat werd aangenomen dat het verhaal achter een standpunt minstens zo belangrijk is als het standpunt zelf. Door het houden van een gestructureerde enquête wordt hieraan voorbij gegaan. In die zin is deze onderzoeksmethodiek geslaagd. Door bijvoorbeeld een enquête te houden kan een grotere populatie worden betrokken bij het onderzoek. Meer respondenten kunnen een meerwaarde leveren wanneer andere patronen ontstaan of wanneer patronen worden bevestigd of tegengesproken. De vragen zijn dan echter niet diepgaand en specifiek voor de respondent. Om in kaart te brengen hoe bewoners hun woonomgeving zien

en welke identiteit zij daar aan toe kennen zijn zeven interviews gehouden. De overige acht interviews zijn gehouden met professionals die werkzaam in het gebied of buiten het gebied, maar wel met het gebied te maken hebben. De eerste aanbeveling voor vervolgonderzoek is het beperken tot één groep. Het unieke aspect van dit onderzoek is dat bewoners aan het woord zijn in het kader van een onderzoek naar regionale identiteit. De bevindingen van dit onderzoek zijn afkomstig van een klein aantal bewoners. Om hier meer belang aan te kunnen hechten dienen er meer bewoners geïnterviewd te worden. Daarnaast is het voor vervolgonderzoek mogelijk nuttig om een enquête te betrekken in de onderzoeksmethodiek. Dit onderzoek kan dan fungeren als vooronderzoek, waarbij in kaart is gebracht wat er leeft in het gebied. Met de kennis die in dit onderzoek is vergaard kan een enquête worden opgesteld en uitgezet worden in het gebied. Het voordeel hiervan is dat consistentie van antwoorden kan worden vastgesteld wat vervolgens kan resulteren in de constructie van verschillende regionale identiteiten.

✦ **Respondenten**

In de onderzoeksmethodiek is beschreven dat vijftien interviews zijn gehouden. Dit aantal is vastgesteld met het oog op de beschikbare tijd. Van de vijftien respondenten zijn acht professionals geïnterviewd die door hun werk in aanraking komen met het gebied. De overige zeven interviews zijn gehouden met bewoners. Van de professionals woont de helft in de gemeenten Wieringen of Wieringermeer en de andere helft

niet. Van de bewonersgroep wonen drie bewoners op Wieringen, drie bewoners in de Wieringermeer en één (oud)bewoner in Delft. Binnen de respondenten waren dus meerdere variabelen aanwezig en niet alleen de scheiding tussen bewoners en professionals. Binnen de bewonersgroep zijn ook twee agrariërs geïnterviewd, één woonachtig op Wieringen en één woonachtig in de Wieringermeer. Op deze wijze is getracht een mix te krijgen van bewoners en professionals om zoveel mogelijk representatief te zijn. In deze opzet is het onderzoek geslaagd. In een vervolgonderzoek zou de aandacht mogelijk beter gericht kunnen worden op één doelgroep gezien de moeilijke materie. Het zou kunnen dat door het geringe aantal interviews binnen een doelgroep, patronen niet zijn geïdentificeerd. Wellicht dat door het houden van meer interviews binnen één doelgroep deze beter zichtbaar worden en er toch uniformiteit in standpunten ontstaat. De aanbeveling voor vervolgonderzoek is dat de interviews zich alleen richten op bewoners. Daarbij kan de bestudering van beleidsstukken ter vervanging dienen van interviews met professionals.

Soms ontbrak het aan een duidelijke visie van de professionals. Dit was jammer, omdat een visie een duidelijke beschrijving geeft hoe diegene het gebied ziet, nu, maar vooral voor de toekomst. Gezien de beschikbare tijd is gekozen voor interviews met uitvoerende ambtenaren in plaats van wethouders en waterschapsbestuurders. Dit zou in een vervolgonderzoek anders aangepakt kunnen worden, hoewel de uitvoerende ambtenaren zeker kennis van za-

ken hadden. Mogelijk dat wethouders en waterschapsbestuurders in plaats van het beschrijven van het huidige beleid meer beschikking hebben over een visie.

Literatuurlijst

Allen, B., en T. J. Schlereth. 1990. *Sence of place : American regional cultures*. Lexington: Univerity Press of Kentucky.

Baarda, B., M. De Goede, en J. Teunissen. 2005. *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Brunori, G. , M. Galli, en A. Rossi. 2004. "Competing Wine Regimes: Some Insights from Wine Routes in Tuscany." in *Seeds of Transition: essays on novelty production, niches and regimes in agriculture*, edited by J.S.C. Wiskerke and J.D. van der Ploeg. Assen: Van Gorcum.

Coeterier, J. F. 2000. *Hoe beleven wij onze omgeving?: resultaten van 25 jaar omgevings-psychologisch onderzoek in stad en landschap*. [S.l.]: Coeterier.

Crang, M. 1998. *Cultural Geography*. London: Routledge.

Engbersen, R., 2001. Hans Elerie in het landschap van fysieke en sociale plattelandsveranderingen. In: R.P. Hortulanus en J.E.M. Machielse, Het Sociaal Debat, deel 3.

Groote, P., Huigen, P.P.P. en T. Haartsen. 2000. "Claiming Rural Identities." in *Claiming Rural Identities: Dynamics, Contexts, Policies.*,

edited by P. Groote en P.P.P. Huigen T. Haartsen. Assen: Van Gorcum.

Hague, C., en P. Jenkins. 2005. *Place identity, participation and planning*. London: Routledge.

Halfacree, K. H. 1993. "Locality and social representation: Space, discourse and alternative definitions of the rural." *Journal of Rural Studies* 9: 23-37.

Hart, J. de, Knol, F., Maas-de Waal, C. en T. Roes (red.). 2002. *Zekere Banden*. Den Haag: SCP

Holloway, L., en P. Hubbard. 2001. *People and place : the extraordinary geographies of everyday life*. Harlow [etc.]: Prentice Hall.

Hutter, M. 1997. *Experiencing cities*. Boston: Allyn & Bacon

De Jonge, D. 1998. *Mooi is anders : over de visuele beleving*. Delft: Delft University Press.

Jorgensen, B. S., en R. C. Stedman. 2001. "Sense of Place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties." *Journal of Environmental Psychology* 21: 233-248.

Kaltenborn, B. P., en T. Bjerke. 2002. "Associations between landscape preferences and place attachment: A study in RÅros, Southern Norway." *Landscape Research* 27: 381-396.

Kavaratzis, M., en G. J. Ashworth. 2005. "City branding: An effective assertion of identity or a transitory marketing trick?" *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 96: 506-514.

Kruit, J., I. E. Salverda, en K. Hendriks. 2004. "*Regionale identiteit van natuur en landschap : een verkenning van een containerbegrip en de bruikbaarheid als sturingsinstrument.*" Wageningen: Alterra.

LNV Consumentenplatform. 2005. "*Platteland, ook voor uw vrije tijd!?: Consumentenonderzoek.*" Den Haag

LTO Noord. 2008. "*Alternatief plan randmeer.*" Persbericht in Nieuwe Oogst. 31 mei 2008.

Ministeries van Volkshuisvesting, Ruimtelijke ordening en Milieu, Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselkwaliteit, Ministerie van Volkshuisvesting en Waterstaat and Ministerie van Economische zaken. 2005. "*Nota Ruimte: Ruimte voor ontwikkeling.*" Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. 1999. "*Nota Belvedere: Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting.*" Den Haag.

Paasi, A. 2002. "Bounded spaces in the mobile world: Deconstructing 'regional identity'." *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 93: 137-148.

Paasi, A. 2003. "Region and place: Regional identity in question." *Progress in Human Geography* 27: 475-485.

Palmboom & van den Bout en Strootman. 2007. "*Het Schorrenplan: Masterplan en beeldkwaliteitsplan Wieringerrandmeer*".

Ploeg van der, J. D., H. Renting, G. Brunori, K. Knickel, J. Mannion, T. Marsden, K. De Roest, E. Sevilla-Guzmañ, en F. Ventura. 2000. "Rural development: From practices and policies towards theory." *Sociologia Ruralis* 40: X-408.

Pretty, G. H., H. M. Chipuer, en P. Bramston. 2003. "Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity." *Journal of Environmental Psychology* 23: 273-287.

Raad voor het landelijk gebied. 1999. "*Made in Holland. Advies over landelijke gebieden, verscheidenheid en identiteit.*" Amersfoort: RLG.

Rabobank Nederland. 2008. "*De Regio Top 40. Economisch presteren van het regionale bedrijfsleven.*" Eindhoven.

Rose, G. 1995. "Place and Identity: a sense of place." in *A Place in the World? Places, Cultures and Globalisation*, edited by D. Massey and P. Jess. Oxford: Oxford University Press/Open University Press.

Ruimtelijk Planbureau. 2005. *"Waar de landbouw verdwijnt. Het Nederlandse cultuurland in beweging."* Rotterdam/Den Haag, NAI Uitgevers/RPB.

Simoes, C., en S. Dibb. 2001. "Rethinking the brand concept: new brand orientation." *Corporate Communications: An International Journal* 6: 217-224.

Simon, C. 2001. "Streekidentiteit: modegril of blijvertje?." in *Rurale diversiteit en dynamiek, een wetenschappelijke visie op het Nederlandse platteland in de 21 eeuw*, edited by F. Daalhuizen, and S. Heins. Bergdrukkerij, Amersfoort, pp. 79-90.

Simon, C. J. M. 2005a. "Ruimte voor identiteit : de productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland." [S.l.: s.n.].

Simon, C. 2005b. "Commodification of Regional Identities: The 'Selling' of Waterland." in *Senses of Place: Senses of Time*, edited by G.J. Ashworth and B. Graham: Ashgate Publishing.

Terpstra, P. 1980. *"50 Jaar Wieringermeer."* Leeuwarden: M.A. van Seijen.

Zeisel, J. 2006. *"Inquiry by design : environment/behavior/neuroscience in architecture, interiors, landscape, and planning."* New York: W.W. Norton & Company.

Ziel van der, T. 2003. *"Verzet en verlangen : de constructie van nieuwe ruraliteiten rond de*

mkz-crisis en de trek naar het platteland." [S.l.: s.n.].

Websites

✦ Beemsterkaas, www.beemsterkaas.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Belvedere, www.belvedere.nu.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Blauwestad, www.blauwestad.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Centraal Bureau voor de Statistiek, www.cbs.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Gemeente Ooststellingwerf, www.ooststellingwerf.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Gemeente Wieringen, www.wieringen.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Gemeente Wieringermeer, www.wieringermeer.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Nationale landschappen, www.nationalelandschappen.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Project Wieringerrandmeer, www.wieringerrandmeer.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Toerisme Groningen, toerisme.groningen.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ VVV Kop van Noord-Holland, www.vvvpkopvan noordholland.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009

✦ Waddengoud, www.waddengoud.nl.

Bezocht op: 8 mei 2009-05-19

Bijlage I Overzicht interviewvragen

	Vraag	Operationaliseren van:
	Personalia	
	Wat is uw sekse, leeftijd, opleiding en uw vorig/huidig beroep?	
	Werkt in de streek?	Plaatsafhankelijkheid
	Bent u hier geboren? Zo niet, hoe lang woont u hier?	Verbondenheid
	Functionele kenmerken	
Wonen	Op welke manier gebruikt u de ruimte?	Plaatsafhankelijkheid
	Zijn er voldoende woningen in het gebied beschikbaar?	Perceptie
	Kunnen de jeugd en de ouderen in dit gebied blijven wonen?	Perceptie
Werken	Wat zijn de belangrijkste grondgebruikers in de streek?	Perceptie
	Kunt u een omschrijving geven welke sectoren u van belang vindt in de streek?	Sociale representatie
	Wat kunt u zeggen over de werkgelegenheid in de streek?	Perceptie
	Vindt u het belangrijk dat de werkgelegenheid groeit?	Waardering
Recreëren	Ziet u dit gebied als een plek waar vooral wordt geproduceerd of een plek waar men kan recreëren (consumeren)?	Sociale representatie
	Hoe belangrijk is recreatie/toerisme voor dit gebied?	Sociale representatie
	Vindt u het wenselijk dat deze sector belangrijker wordt voor het gebied? Waarom wel/niet?	Waardering
	Recreëert u in dit gebied?	Perceptie
Natuur	Is er groen/natuur aanwezig in dit gebied?	Perceptie
	Vindt u dit genoeg of zou u meer willen zien?	Waardering
	Landschappelijke kenmerken	
	Als we praten over deze streek, welke streek is dit dan? Kunt u hiervan de grenzen aangeven?	Perceptie
	Kunt u een beschrijving geven van het gebied?	Sociale representatie
	Hoe zou u dit gebied kunnen kenmerken?	Sociale representatie
	Wat vindt u mooi aan dit gebied?	Waardering
	Wat zou u als mooiste plek kunnen aanwijzen? Waarom?	Waardering
	Wat vindt u niet/minder mooi aan dit gebied?	Waardering
	Wat zou u als minst mooie plek aan kunnen wijzen? Waarom?	Waardering
	Wat zijn de belangrijkste ruimtelijke verschillen met naastgelegen gebieden?	Othering
	Sociale kenmerken	
	Is hier sprake van een bloeiend verenigingsleven?	Perceptie
	Hoe kan het contact tussen de bewoners omschreven worden?	Sociale representatie
	Is hier sprake van een hechte gemeenschap? Hoe kunt u dit verklaren?	Sociale representatie
	Hoe kunt u deze gemeenschap en de bewoners kenmerken?	Sociale representatie
	Is er een verschil tussen mensen van Wieringen en de Wieringermeer? Kunt u dit verschil verklaren?	Othering
	Is hier sprake van een wij-gevoel? Of is men vooral op zichzelf gericht?	Sense of place
	Zou u makkelijk kunnen 'aarden' in een ander gebied? Waarom wel/why niet?	Verbondenheid
	Ziet u dit ook een beetje als uw gebied?	Toe-eigening
	Toekomst	
	Vindt u de komst van het randmeer een positief of negatieve ontwikkeling? Waarom?	Sense of place
	Bent u goed op de hoogte van het plan? Heeft u iets van inspraak gehad?	Perceptie
	Wat gaat er verloren en wat is de winst van het project? (natuur, recreatie, landbouw, wonen, werken, landschap)	Sense of place
	Is dit het waard?	Sense of place
	Hoe denkt u dat het gebied zich ontwikkelt in de toekomst? Vindt u dit wenselijk?	Sense of place
	Denkt u dat de gemeenschap zelf ook gaat veranderen in de toekomst?	Sense of place
	In welke richting zou dit gebied zich volgens u moeten ontwikkelen?	Sense of place